ઢોલ

આદિવાસી બોલીનું સામયિક



ડુંગરી ભિલી

અંક ૧ : ઓગસ્ટ ૧૯૯૮

ઢોલ

આદિવાસી બોલીનું સામયિક

મુખ્ય સંપાદક : અરુણા જોશી
ડુંગરી ભીલી આવૃત્તિના સંપાદક : જિજ્ઞાસા પટેલ

ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર

ઢોલ : આદિવાસી બોલીનું સામયિક
ડુંગરી ભિલી : અંક ૧ : ઓગષ્ટ ૧૯૯૮

પ્રકાશક
ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર
૬, યુનાઈટેડ એવન્યુ, દિનેશ મિલ પાસે
વડોદરા ૩૯૦ ૦૦૭

મુદ્રક
શિવમ્ ઓફસેટ
ડી-૧૨, સરદાર ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એસ્ટેટ
આજવા રોડ, વડોદરા

મુખપૃષ્ઠ ચિત્ર
જ્યોતિ ભટ્ટ

ગ્રાફિક્સ
ચક્રધર સાસવડે, કનુભાઈ બ્રહ્મભટ્ટ

લવાજમ : પ્રતિ અંક રૂ. ૨૫/-, વાર્ષિક રૂ.૫૦/- (ટપાલ ખર્ચ સાથે)



અનુક્રમણિકા

નવો હલકો

એરિયાળીનં નોનકીક મગરિયાંના ખોળામાં વસતાંન ગોમ જામળામા માર બાળપેણ ગુ હેં. માર બાપુ શેઠ કે.ટી. ઉચ્ચત્તર વિદ્યાલય ખેડબ્રહ્માામા અધ્યાપક હેં. ઑણા દનાંમા માર બાપુ એખલા રેતા'તા નં અમાર કળબો ગોમમા રેંતો'તો. ભાષા-સાહિત્યના માસ્તર હેં એતણ માર બાપુએ ખેડબ્રહ્મા ક્ષેત્રના ભીલ આદિવાસીઆંના લોકસાહિત્ય નં હોધીનં ભેળું કરું હેં. રજાના દન માર બાપુ કેંર આવતા તેંર રાતમા હૂતેં હૂતેં 'હોનલ બેંનરી', 'હાલદે હોળંગી' , 'ગુજરાંનો અરેલો', જેવી બખની વારતાઓ હૉંપળાવતા. ઑણી વારતાઓ મનં ઈલો ગાવા જેવી મેંઠી લાગતી ન માર નોનકુ મન ખુસ ખુસ થાઈ જાતું. એતણ બાળપણ હી મનં લોકોના નં આદિવાસી ઓના મુઠા હી ગવાતું નં કેંવાતું સાહિત્ય હાકર જેવું મેંઠું લાગવા લાગું. ધેંમે ધેંમે જલમ, લગન નં મરણ જેવા ટાંણેં માર આઈ પોણ ગીત નં મરણના મરસિયા હિખરાવતી નં પણાવતી, થોરકીક મોટી થાતામા તો મને ખબેંર પરીક લોક ના તો કણા કઠ હેં નં ઋતુ પરમાંણે આવતાં પરબ પરમાંણ ઑણાં કઠ અમી બણીનં વરહવા લાગેં હેં.

કોલેજમા પણવા લાગી ઑણી વેળાએ 'ગુજરાંનો અરેલો', 'રાઠોર વારતા', 'તોળીરેણીની વારતા' જેવાં મારં બાપુનાં સપાયેલાં ભીલ લોકમહાકાવ્યો વોસવા લાગી. વોસતાં વોસતાં મનં હમજણ પરવા લાગી ક ઑણા ભીલ લોકોનું સાહિત્ય તો કણું જોરદાર નં બખનું હેં. ઑણા સાહિત્યનં હમજવું પરેં નં ઑણા લોક નં પોણ કણું મોન આલવું પરેં. ખરું હીખવાનું તો ઑણા લોક કને હેં.

જગમા જોણીતી સંસ્થા દર્પણ અકાદમીમા માર બાપુનું 'ગુજરાંનો અરેલો' લોકમહાકાવ્યનં નાટકના રૂપમા ફેરવું. નં મેં ભૂખિયાદેવીનોં વેહ લીતો. માર વેહથી મૂળો લોક ખૂસ થાં નં મનં લાગું માર 'ગુજરાંનો અરેલો' પર વત્તારે નં વત્તારે કોમ કરવું સાઈજે.

અગળ એમ.એ. પણતાં મેં 'બગડાવતદેવ નારાયણ ઓર ગુજરાંનો અરેલો કા તુલનાત્મક અધ્યયન' નોમનો શોધ નિબંધ લખો. ઑણા નિબંધમાં મનં મૂળો ગુણ મળા. મનં લાગુ કં ભીલ આદિવાસીઓના સાહિત્યમા પોણ જગના જોણકાર ખુસ થાય નં ભણ એવા મૂળો ગુણ હેં. એતણ એમ. ફિલ. ના ઊંસા અભ્યાસમા 'ભીલ ભજન વારતા : સદણ રાજા (ચંદન મલયાગિરિ)' નોમનું લોકાખ્યાન ન હોધી કાઢું નં મોટો શોધ નિબંધ લખો.

ઑણી ભજન વારતા એરતાં એરતાં મનં જોણ થેઈ ક ગદ્દા ભીલ આદિવાસીઓ તો કણી કણી વારતાઓ, કૉણીઓ, હાકરિયાં ગીતાં, લગન ગીતાં,લોક મહાકાવ્યો, આખ્યાનો, વતાંમણાંનાં ગીતાં, દેવિયાંનાં ગીતાં, કણું બત્તું જોણેં .નારેં નં ગોય. પોણ નવી પેઢી તો જેયસ નહીં જોણતી. જૂનાં ગદ્દાં મોનવી હરગાપોર જાહેં પેસ ઑણા જોરદાર સાહિત્યનું હુઁ થાહેં ?

આવા ટાંણે મનં વડોદરામા જલમ લેત્તા 'ભાષા કેન્દ્રના' 'ઢોલ' નોમના સામયિકની જોણ પરસાંણ થેઈ. મનં લાગુ ક થોરકુંક કણું સાહિત્ય ઓણુ 'ઢોલ' બસાવી હકહેં નં ઑણા ઢોલનો અવાજ આખા દેસનં જગમા જાહેં. અમાર ઑણા ખેડબ્રહ્માના ભીલાંની બોલી પોણ ઑણા 'ઢોલ' માં સપાહેં તો ઢોલના અવાજ હારેં દહે દિસામા જાહેં નં નવો હલકો આવહેં. એતણ ઑણા મારા

હરદાની વાત મેં માર બાપુન કઈ. માર બાપુએ ગણેશ દેવીન કઈ એકસ હરદાનાં તેણ જણાંએકસ વાત જોણીન ખુસ થાં. નં તમાં બત્તાંને ખુસ કરવા ઓંણું 'ઢોલ' તમારા આથમા હેં. ઓંણા કોમમા માર આઈએ કણી મદત કરી હેં. ઓંણાંન હરદાહી સેતારીન નં જૈણાંએ વારતાઓ, કૉણીઓ આલી હેં ઓંણા બત્તાંનં ને ભાષા કેન્દ્રની બૂનોનં પાઈયો નં સેતારીન મારી વાત પૂરી કરું હું.

જિજ્ઞાસા પટેલ
ગાયત્રી મંદિર પાસે
ખેડબ્રહ્મા ૩૮૩૨૫૫
જિ. સાબરકાંઠા

ભાષા કેન્દ્ર

ગણેશ દેવી

આદિવાસીઓની સંસ્કૃતિ નં સમાજની ઓળખેણીના વાસ્તે ભાષા કેન્દ્રની થાપણા થેઇ. પેસ સેલા તેંણ - સિયાર વરહાંમા સંસ્થાના કૉમમા મદદ કરવા વાસ્તે કેતરાંક ઝુવાંન-ઝુવતીઓ આણંદહાં અગળ આવાં. છોટાઉદેપુરના સુભાષ ઇસાઇ અંગરેસીના મોટા માસ્તર હેં. ડાંગ ઝિલાના આહવામા સ્ટેટ બેંકમા કૉમ કરતા ડાહ્યાભાઇ વાઢુ કુકણા આદિવાસીઓના બખના પણિયા હેં. રાડીકલમ ગૉમના સુભાષ પાવરા, પાવરા સમાજના ઇતિહાસના પણિયા હેં. ચામુલાલ રાઠવા પોતે ગીતાં લખેં હેં. એંણા દેહવાલી ભીલ સમાજની સંસ્કૃતિની ખોઝના કરેં હેં. ઑંણા બત્તા લોકો મિળા, કૉમ કરવા વાસ્તે ભેળા થા, એહી વડી વાત થી.

કેન્દ્રના થૂરમા કાનજી પટેલ, ડૉ. ભરત નાયક નં ડૉ. ભગવાનદાસ પટેલ ઝેવા ગુજરાતી સાહિત્યઝગતના આદિવાસીઓના દોસ્તારોનો હાથ મળો. મરાઠી સાહિત્યઝગતમાહી પૉણ કવિ વસંત આબાજી ડહાકે, અરૂણ કોલટકર નં દિલીપ ચિત્રેએ કણી સબા આલી. ધીમેં ધીમેં ભારથના બીઝા રાજ્યોમાંહી પૉણ કેતરાંકે હાથ આલવા માંડો. ઝૉણીતા સિતારા કે. જી. સુબ્રહ્મણ્યન, નવલકથાકાર મહાશ્વેતાદેવી, નાટકકાર વિજય તેંદુલકર, કવિ ચંદ્રશેખર કંબાર ઝેવાએ વેળા વેળાએ વાટ વતાવી હેં. બત્તાહી અગુ વાત ઑણી હેં વડોદરાના દોસ્તારો - ભૂપેન ખખ્ખર, પ્રા. જયોતિ ભટ્ટ, ડૉ. રવિકાન્ત જોશી, બત્તા કૉમમા હાથ આલવા લાગા. બત્તાંની મેમતનું ફળદાંમ એતણ ભાષા કેન્દ્ર.

ગા વરહે 'મે' મઇનામા ડાંગ ઝિલાના સાપુતારામા અમે બત્તા ભેળા થા અતા. કેન્દ્રના કૉમની રૂપરેખા તિયાર કરવાની અતી. ઑણી સપામાં 'ઢોલ' નૉમનું સામયિક સલાવણાનું નકી થું. ૧૯૯૭ના 'મે' હી ૧૯૯૮ના માર્ચ મઇના હુધીમા સિયાર આદિવાસી ભાષામા નેમૂનારૂપ, અંગરેઝીમાં Dry-run કેવરાય હે, તેવા ઢોલના અંકો સપાવવા, પેસ ૧૯૯૮ હી બણી હકેં એતરી આદિવાસી બોલીમા દર વરહે ર અંક કાટવાનું નકી થું. પેસ ઑકટોમ્બર મઇનામા પ્રાધ્યાપક સુભાષ ઇસાઇએ મેળવેલ રાઠવી ભાષાનો અંક ઝાયેર કરો. ઝાયેર તેંવાર બખનો રો. આગુ પૉમણા અતા છોટાઉદેપુર સંસ્થાનના ભૂતપૂર્વ અધિપતિ વીરેન્દ્રસિંહ ચૌહાણ. પેસ ડિસેમ્બર ૧૯૯૭મા ઇંગ્લેંડના ઝોણીતા ભાષાશાસ્ત્રી ડૉ. ડેવીડ ડાલ્બી ભાષાકેન્દ્રમા સોધવાના કૉમ વાસ્તે આવા. ઑણાના હાથે ડાંગ ઝિલાના મોરઝીરા ગૉમમા સૉંદરના તેઝમા, ડાહ્યાભાઇ વાઢુએ મેળવેલ કુકણા ભાષામાનું 'ઢોલ' ઝાયેર થું. ૧૪ માર્ચ ૧૯૯૮મા ભાષા કેન્દ્રની વેરિયર એલ્વિન વ્યાખ્યાન સોહરમા બોલવા વાસ્તે આવેલ મહાશ્વેતાદેવીના હાથે સુભાષ પાવરાએ તીયાર કરેલ પાવરી ભાષાનો અંક નં ચામુલાલ રાઠવાએ તીયાર કરેલ દેહવાલી અંક ઝાયેર થા. સાપુતારામાં નકી પરમાંણે સિયાર ભાષામાં ઢોલની આવૃત્તિઓ ઝાયેર થેઇ ગેઇ.'ઢોલ' ના હમેસાર પેપરાંમા પૉણ આવાં. 'ઢોલ' વૉસનારાંને આણંદ થો. નં બખનાં કાગદાં આવાં. પૉણ ઑણી તો પેલુંરી હેં. આવતા વરહમા વીહ આદિવાસી ભાષામા 'ઢોલ' સાપીન ઝાયેંર કરવાનું નકી હેં. એંણામાના ડુંગરી ભીલોની ભાષા, પંચમહાલની

બોલી, અહિરોણી નં ભાંતુ ભાષાઓના અંકો તીયાર થેઇ ગા હેં.

ઑણી બત્તી મેંમત કરવા વૉહળ હેતુ એકસ હેં કે સેંરીપણાના ડૂઝામા આપણી બત્તીસ દેસી પરંપરા નં આદિવાસી સંસ્કૃતિ તૂટી ન પથરાઇ ઝાયે હેં. એતણ બની હકેં એતરી સાસવી લેવાની ઝરૂર હેં. ઑણું કૉમ ઝે નેં કરેં તે સમાજને ભવિસમા ઑણી બખની સંસ્કૃતિનો વારસો ગમાવા વાસતે કેંણો વલોપાત થાહેં. 'ઢોલ' હી સાસવવાના કૉમમા સીણિક પૉણ બળ મિળહેં તો સંતોક થાહેં. કોઇ પૉણ સામયિકનું સપાવણાનું કૉમ મેંમેંત મૉગી લે એવું હેં. આદિવાસી ભાષા સપાવણા વાસ્તે લિપિ નકી કેંરવી, નં વૉસવા વાસ્તે સાસા લોકો હુધી પૉસાડવી કણુંસ પારી કૉમ હેં. ભાષાકેન્દ્રને ઑણી આગેવાંણી લીત્તી હેં તે માર ઝવાન નં આણંદી કૉમ કરનારાઓના વસવાસે. શ્રીમતી અરૂણા જોશીએ કણી મેંમતથી 'ઢોલ' ની સંપાદકીય ઝપાપદારી હાસવી લીત્તી હેં. ડૉ. અજય દાંડેકર, શ્રી કાનજી પટેલનં શ્રી ભગવાનદાસ પટેલે ઢોલના કૉમમા કણાઝ હરદાહી હાથ આલો હેં. એતણ ઑણું કૉમ કણું ઝ આબરૂવાળું થાહે એવો મનં વસવાસ હેં.

ભાષા કેન્દ્ર એ કૉંય વડોદરા નં તેજગઢમા આવી કોઇ એક સંસ્થા નહીં હેં; સરકારી ખાતું પૉણ નહીં. ભાષા કેન્દ્રન સરકારી દાંણ મિળતાં નહીં. ઉં મૉનું, ભારતમા કેતરાય રાજ્યોમાના મારા મૂળો સહકર્મીઓના મનમા આદિવાસી પ્રજા વાસ્તે ઝે એતભાવ ઝાગેં હેં તે ઝ સાસા અરથમાં ભાષા કેન્દ્ર હેં. ઑણુ કેન્દ્ર એક બખનો વીસાર હેં, નવલો હલકો હેં. ઢોલના સંપાદકો, તેમાં લેખ લખનારા નં વૉસવાવાળા બત્તાસ ઑણા હલકાના કાર્યકર્તાઓ હેં. ઑણા બત્તાસ કાર્યકર્તાઓનું ઝૂલરું તે ઝ ભાષાકેન્દ્ર નં ઢોલ એ ઑણા હલકાનું મનોગત.

બેઠે રોટી

કથક : કેશાભાઇ પરમાર
સંશોધન-સંપાદન : તારાબહેન પટેલ

એક મગરો અતો. ઍણા થુરાંમા એક નાંનકુક ગૉમ અતું. ઍણા ગૉમ્મા એક રૉડી રૉડ ડોહી રેંતી'તી. એંણી ડોહીન એક દીકરો અતો. ઍણી ડોહીન કેંરમા ખાવાનાં વળખાં અતાં. ઍણાના સૈયાન હુરુત કમાવાનો વીસાર આવો. પેસ ઍણો સૈયો આઇન હુરુત કમાવા ઝાવાની વાત કરી. વાત હૉપળીન ડોહી રાજું થઇન ઝાવાની રજા આલી. બે રોટા કરીન ગાંઠે બૉતી આલા. સૈયો વીઝુહેંણ ખાંડું આથમા હાઇન ઝાવા નેંહરો. સૈયો તો એક ખડ મેલેંન બીઝો લેંયેં. એક વન મેલે ન બીઝું લેયેં. એમ કરતાં કરતાં અગળ ઝાવા લાગો. વાટમા હૉમીયોનો ડેરો આવો. નાંનકા સૈયા હાર વીજુંહેણ ખાંડુ દેખું. ખાંડુ દેખીન હૉમીનો ઝીવ બગરો. ઍણા કનહુ પરાવી લેવા હાદેય, ''અમણ આવઝે પાઇ !''. સૈયો તો હૉમી આહનો ગો. ઝાતામા તો હૉમીએ કઉ, ''ઑણુ ખાંડુ હેં તે અંમાન આલ. તનં અમે બેઠે રૉટી આલીએ''. સૈયો કય, ''ઉં તા નહીં આલતો પાઇ ! એ વળી હું બેઠે રોટી હેં ?'' હૉમી કય, ''તું આલ નકર હાઝો પૂલે !'' સૈયે તો વીજુહણ ખાંડુ આલી દેતું. ઍણા બદલામા હૉમીએ બેઠે રોટીની પોટકી આલી દેતી. સૈયો લેઇ પાસો પોતાના ગૉમ્મા વળતો થો. કેંર આહનો આવો, એતણ એંણી આઇ દીકરાન દેખી ગેઇ. ઍણી એતો ઝટ ઝટ પૉણી ઊનું મેલું, પેસણ ખાવાનું કરી નૉખું. પેસ સૈયાન તો ઊના પૉણીએ ઝીલારી નખો. પેસણ ડોહીએ તો ખાવાનું કાડું. સૈયો તો નખ્ખા પૂખો અતો તે ધાપી ગો. સૈયે તો હુરુત કમાઇ આવો એ ગાંઠ્ઠી સોરી તો એક ઊરો, મેંનકો નં કાસબ નેંહરો. ઊરો ઊડીન આભિયામા બેઠો; મેંનકો તૉમીન કોઠીયો આડે પેંઠો; કાસબ તૉમીન પણસી એઠળ બેઠો. આ બતાંન ઍણી આઇએ દેખાં ન પેસણ લેઇ ડેગોન ઊઠી થઇ ગેઇ તે બત્તાંન ડેંગાવી ડેંગાવીન હમાં કરી નૉખાં.

પેસણ સૈયાન તો નખ્ખા કસુ લાગુ તે ધૉમીન બત્તાંન પેળાં કરીન ગાંઠ્ઠી બૉતીન બેઠે રોટી લેઇને રીહેંઇન ઝાતો રો. ઍણો તો રીહમા ન રીહમા એક ખડ મેલે ન બીઝા ખડમા ઝાય. ઝાતાં ઝાતાં માં મોટું વન આવું. ઍણા વનમાં વાદી નાગ હાવા આવો'તો. ઍણો જોરદાર નાગ ઝોઇ ગો. વાદી તો નાગન રેપરવા લાગો. નાગ તૉમતો તૉમતો ઑંણા સૈયા હોમે આવણા લાગો. નાગ તૉમી તૉમીન થાકો પાકો સૈયા આહનો ઊપો રો. ઍણા સૈયાન કેંવા લાગો, ''પાઇ, ઝાવાવાળા ! ઊપો રે, મનં વાદી વૉહળ પરો હેં. ઉં તૉમી તૉમીન થાકી ગો હૂં. તું મનં બસાવ. નકર મનં વાદી હાઇને સેંરમાં લેઇ ઝાહેં.'' સૈયો કય, ''પાઇ, ઉં તનં કેમ કરીન મેલાવું ?'' પેસણ સૈયો વીસાર કરીન કેંવા લાગો, ''તું ઉં કઉં એંમ કર''. પેસણ સૈયે મુટા હૉમી લાખરી મૂકી. પેસ બોલો, ''તું ઑંણી લાખરીએ સરીન મારા પેટમા પેહી ઝા !'' પેસ નાગ લાખરી ઉપેંર સરીન સૈયાના પેટમા પેહીન લપી ગો. એતરામા તો વાદી તૉમતો તૉમતો આઁ આવો ન સૈયાન કેંવા લાગો, ''અરે પાઇ ! માર નાગરો ઑંણી દસામા આવો હેં તે દેખિયો કે નેં દેખિયો ?'' સૈયો કેં, ''પાઇ, મેં તો થારો નાગરો નેં દેખિયો''. વાદીરો તો નાગરો એરતો એંડતો થો.

પેટમાં હૂતેલા નાગરા ન તો પેટમાં ટાટું ગેઉ. સૈયો કય, ''પાઇ નાગ ! વેરી તો ઝાતો રો. થારો તો અવણ બસાવ થઇ ગો. તું બારો નેંહર.'' નાગ તો આહતો આહતો બારો નેંહરો. પેસણ ઍણા કને રોવા લાગો, ''પાઇ, તું નેં ઑત તો મારું આઝ મરણ અતું. એંડ મન હાથે પેચાળમાં; વાસંગ રાઝા હારેંણ.'' ''પેલે કઉં, ''પાઇ, ઉં પેચાળાં મા નહીં આવી હકતો. મું તો ધવળાલોકનું મૉનવી, ઉં હેંણે પેચાળમાં આવી હકું ?'' નાગ કય, ''પાઇ, મારું પૂસરું બરાબર હા.'' હૉમીએ આલેલી બેઠે રોટી માથે અતી એ લેઇન એઝો પૂસરે તૂલેંણો. નાગ જોર કરેં ન બેય પેચાળમાં ઉતરવા લાગા. પેંલી આવી તાંબાની પાવરીઓ. ઍણી ઉતરી રા એતણ આવી હોનાની પાવરીઓ. હોનાની પાવરીઓ ઊતરી રા એતણ પેચાળ આવું. નાગ પેલાન હીખવારે કે ''તું વાસંગ રાઝા કને ઉં કઉં એસ મૉગઝે. તનં તો કણું બત્તું આલહેં. પૉણ લેતો નેં. ઍણાન ડાબા આથની ટસી ઑગળીએ વેંટી હેં એસ મૉગઝે. પૉણ તું પેંલો તો રાઝા ન વસનાં મ મા બૉતઝે''. નાગ તો વાસંગ રાઝાની કસેરીમાં ગો. ઝાઇન ઊહકી ઊહકીન ઝોરદાર રોવા લાગો. રાઝા તો સોનાના સગાહણ હો ઊપો થઇ ગો. વાસંગ કય, ''બેટા, આઝ તનં એવું તો હુ દઃખ પરું કે તું માર કસેરિયોમા ઑમ ઊપો ઊપો રોએ ?'' તોય પેલો તો ઊપો ઊપો રોયે ઝાય. રાઝા કય, ''બેટા બોલ, તનં ઝેંણે વિતારો એં ઍણાન આલન આલ અગન સોરીન બારીન રાખોરો કરી નખું''. પેસ નાગ બોલો, ''રાઝા ! રાઝા ! કેંવાની વાત નહીં. ઉંદરાના માથે મેંનકીં પરી. પૉણ બસી ગો હું. તૅર તો રાઝાન હૉમો ઊપો હું. પલી થાઝો પેલા બાપા મોટીચાર સૈયાનું કે એંણેસ મનં પેટમા હૉતી કાલોન મારો બસાવ થો. નકર વાદી માર વૉહળ હાવા પરો અતો.'' વાસંગ બોલો, ''સૈયો કેહેં ? હા દેઇ લાવ''. નાગ સૈયાન કસેરીમાં બોલાવી લાવો. સૈયો રાઝાન ઝોઆર મઝરો હારીન ઊપો રો. પેસ કેંવા લાગો, ''રાઝા ઉં થારી કસેરીમાં મનખા અવતાર ઊપો હું''. રાઝા મનખા અવતારન ઝોઇન રાઝુ થો નં બોલો, ''બોલ, બોલ, પાઇ ! તું મૉગે એ આલું''. સૈયો કય, ''રાઝા, ઍણામા માર હું લેવું હેં ?'' વાસંગ કય, ''ના, ના, તનં ગમે એ મૉગ. તું મારી કસેરીમાંહી ખાલી આથે ઝાય એ તો નેં બણેં પાઇ !'' પેલો કય, ''રાઝા, ઉં મૉગું તો ખરો પૉણ તમે વસનાંમા બતાંવ તો ઉં કઉં.'' રાઝા કય, ''વાસા, વાસા, અમર વાસા, ભરમ વાસા, વાસા સુકુ તો ઊપો હૂકઉં. થાર અસ્તિ, કોરા હોનું - હોળમું, રાઝપાટ થાર ઝે ઝોઇઝે એ મૉગી લે.'' એઝો બોલો, ''તમાર ડાવા આથની ટસી આંગળીએ વેંટી હેં એ મનં આલો.'' વાસંગ કય, ''પાઇ, એંણીન તું હું કરેં ? બીઝું કૉયક મૉગ''. સૈયો કય, ''આલવી એંતો વેંટી આલ. નકર ઉં તો આ સાલો !'' વાસંગ બોલો, ''ઉં વસન સૂકી હકતો નહીં. લે આ વેંટી. પૉણ, આ વેંટી તનં નખ્ખા કૉમ આવહેં. આ વેંટી આથે લે મારી મૂસનો એક વાળ નં તૉળાં-પીળાં આસણ. તનં ઝેંણી વેળા ખાવાનું મન થાય, થાર કોઇ સીઝભાવની જરૂરાઇ પરેં એંહીવેળ થાર આસન પૉથરીન ઉપર વેંટી નં મૂસ મૂકીને કેંઝે કે, ''એ પેચાંણાંના રાઝા ! ઝાતઝાતનાં બતરીતતરી પોઝન થાચ!'' તો બતરીતતરી પોઝન થઇ ઝાહેં. ઑમ કઇન વાસંગ નાગરે તો પોતાની ટસી ઑગળી હી વેંટી નં મખની મૂસ નં તૉળાં-પીળાં આસણ સૈયાન આલાં. સૈયો આ બત્તી સીઝો નં બેઠે રોટી માથે મેલીન પેચાળાં હો બારો નેંહરો. ઑણો તો નખ્ખા રાઝુ થો.

એઝો એક ખડ મેલે ન બીઝા ખડમાં આવો. એંણાન નખ્ખા પૂખ લાગી. સૈયો તો ટસી આંગળી હી વેંટી કાટી. પેસ તૉળાં-પીળાં આસણ પૉથરાં. આસણ ઉપર વેંટી નં વાસંગરાઝાની મૂસનો વાળ મૂકો. પેસ બોલો, ''એ પેચાંળના રાઝા ! માર આસણ પર બતરી-તતરી ધાનાં પોઝનિયાં થઇ ઝાઁવ.'' એ કેંતામાં તો આઁ તો ઝાત ઝાતનાં પોઝનિયાં બણી ગાં. સૈયે તો પેંલાં તો ઊરા, મેંનકી નં કાસેંબન ખવરાવું. પેસણ એંણાએ ધાપીન ખાતું. પેસ બત્તો સમાંન બખે કરીન બેઠે રોટી માથે કરીન એહો નેંહરો.

ગો... ગો... તે અગળ એક રાઝાની નગરી આવી. એંણા રાઝાન એક કુવરી અતી. એંણી કુંવરીએ અટ લેતેલી કે આપણા દેસમા દરિયો હેં. એંણા દરિયામા ઝે મૉનવી હાત માળિયું મેંલ સણે નં ઉપર હોનાનું

એંડું મેલે એંણાનં ઉં પણણું. મૂળો રાઝા ઑંણા દેસમા આવા. દરિયામા ખટારે ખટારે ડગરા નં તેળુ નૉખી નૉખીન થાકી ગા. પૉણ દરિયો પૂરી હકા નેં. થાકી પાગીન ઍણાંના કેર ગા. પેલો બેઠે રોટીવાળો એંડો એંડો દરિયાના કનારે આવી ન ઊપો રો. દરિયાના કનારે તો કુંમરીની અટની વાતો સાલે. વાતો હૉપળીન સૈચો મનમાં વસાર કરે, ''પેચાળાંના રાઝાએ તો મનં કઉં હેં કે થાર ઝે ઝોઇઝે એ મળહેં. ઊ ઑંણી વેંટીના મતર બોલુ તો દરિયાની વસમા મેંલ થાય નં ઉં કુમરી પણણી હકું.'' એઝો તો નગરીમા આવો. નં ઉક્કલામા ટૂટિયું વાળીનં બેઠે રોટી માથે હારણ મૂકી ન હૂતો. રાતના બાર વાગા. અઝર-વઝર રાત ઝાવા લાગી. એઝો તો અરતી રાતે ઊઠો થો. તૉળું-પીળું આસેણ પૉથરું. ટસી આંગળી હી વેંટીં કાટી ન આસેણ ઉપેંર મૂકી. મૂસનો વાળ મૂકો. પેસ તરતીમાતા ઉપર હી તૂળ લઇન બોલો,'' એ વાસંગ રાઝા ! દરિયાની વસમા એક મોટો બાગ-બગીસો બણાવ. પાખેંર પાખેંર કોટ બણાવ. બાગની વસમા હાત માળિયું મેંલ બણાવ. ઉપર હોનાનું એંડુ મેલ.'' ઑમ બોલીન સૈચે મૂઠી પરેલી તૂળ દરિયામા નૉખી. તો દરિયામા હમાંમ.. હમાંમ કરતો કોટ, બાગ-બગીસા, હાત માળિયું મેંલ થાવા લાગું. દન ઊગવા લાગો ન મેંલની ટોસમાં તો હોનાનું એંડુ ઝબઝબ થાવા લાગું. પેલો તો રાઝું રાઝુ થઇ ગો. ઑંણો તો પાસો આવીન ઉકલ્લામા હૂઇ ગો. વેગ્ગાં વૉણીઆ - વૉપુણ, ટેડ-ડૂબ બત્તાં લોકો આથાંમા લોટા લેઇન બારાં આવાં. બારાં તો નેં બેઠાં પૉણ આથમા લઇ લોટાન રાઝાના મેંલ હારણ ઝાવા લાગાં. લોકો કેંવા લાગાં,''રાઝા રે રાઝા ! દરિયાની વસમા મેંલ ! હાત માળિયું મેંલ ! ટોસીમા તો હોનાનું એંડુ કૉંય ઝબઝબ થાય !'' રાઝા મનમા વીસાર કરે,''ઓહ ! તરતી ઊપર કુણ સૂબો જાગો ? રાતમાસ કેંણે મેંલ સણું ? રાઝા બોલો, ''સરો-સપાયો તૉમાંક' લા ! મેંલ કરનારન તરતીના માથે હી હાઇ લાવાં.'' સરો-સપાયો તરતીના માથે તૉમવા લાગા. સપાયો ઝે મળે એંણાન પૂસવા લાગા. કોઇ એંણા સૈયાન વતારી હકે નેં. પૉણ ઉપર પાટ કચ કે,''ઑંણી તરતી ઉપર એવો તો કુણ સૂબો ઝાગો હેં ! કેંણાની આઇએ હવાહેર હૂંટ ખાતી હેં તે દરિયામાસ આવું હાત માળનું મેંલ સણું !'' સપાયો તો દરિયે એરતા એરતા નગરીના ઉકલ્લા આહના આવા. ઉકલ્લામા કને બેઠે રોટી લઇન પીખારી બેઠે એંમ સૈચો બેઠેલો હેં. રાઝાના સપાયો એણાન પૂસવા લાગા, ''એ પાઇ પોટકીવાળા ! પેલું દરિયામા મેંલ કેંણે કરું ? સપાય તો બેં તેંણ હગનું પૂસું તેર સૈચો એક હગનું બોલો, ''હીખેંરાં પાઇ ! ઉં રાંક પીખારી ! આતરું ઊસું મેંલ ઉં હેંણાહી સણી હકુ'લા ? રાઝના સપાયાં !'' સપાઇ બોલા, ''એંડ, તનં રાઝા હાદેય, તું ઝટઝટ તીયાર થા. થારું પોટકું અમાંન આલ.'' સૈચો કચ, ''નારે.. પાઇ ના ! રાઝા રૉણી નેં આલે તો કૉંય નેં પૉણ પોટકું તો નેંસ આલું !''

સૈચોન સપાયો કસેરીમાં આવા. સૈયાના માથે તો બેઠે રોટીની ગૉંટ્ટી હેં ન એઝો તો રાઝાન ઝોઆર મઝરો હારીન ઊપો રો. રાઝા પૂસવા લાગો કે ''દરિયાની વસમા તેં મેંલ બણાવો હેં ?'' પેલો કચ, ''મનં કન હુ હેં તે એતરો ઊસો મેંલ બણાવી હકું ?'' રાઝા કણું પૂસું પેસ સૈચો મૉની ગો.

સૈયાના મૉનતામા તો રાઝમેંલમા તામતુમ સાલવા લાગું. મેંલાં રગી નૉખાં. મેંલમાં ઊતાં નગારાં હમાં થવા લાગાં અને ઝોરમાં ગેડીઓ પરવા લાગી. ટોલ વાગવા લાગા. રાઝના ઉકેંમ સૂટા તે વીદવાગા હીવાવા લાગા. કટાર મટાવા લાગી. કસેરીમા ખારેક-કોપરાં વૉટવા લાગી. બઝારે મસરું ખાંડ વૉટાય. કુમરીનાં ઘરીયાં લગન લેતાં. સૈચો તો નવાનકોર કાપલા પેંરા. એક આથમા કટાર હાતી. પૉણ બેઠે રોટી નેંસે મેલેસ નેંને ! રાઝા કચ, ''ઝમાઇ દીકરા ! લાવ થારી પોટકી ઉં હાઇ લેઉં.'' પૉણ સૈચો તો બેઠે રોટી કેંણાન નેંસ આલે તે નેંસ આલે ! સૈચો તો સવરી કુમરી હારેંણ માથે બેઠે રોટી મૂકીન ફેરા ફરો પૉણ 'બેઠે રોટી' તરતી પર નેંસ મૂકી તે નેંસ મૂકી . કરીયાં લગન પૂરાં થાં. રાઝાએ સૈયાન કણી માલ મિલ્કેંત આલી પૉણ બૂટી બાખરીએં એવી પોટકી કનેહીનેં અળગી કરી તે નેંસ કરી.

કુમરી ન સૈચો પેરે કાપલે દરિયામા ગાં બત્તાં નગરીનાં લોકો ન રાઝારૉણી એંણાંન વોળાવા દરિયાના

કિનારે આવાં. બત્તાં કેંવા લાગાં, ''દીકરી-ઝમાઇ કણાં હોરાં રેંઝો ! બેંય ખાઝો -પીઝો નં માચ્યા માંડઝો! તમારા હવઝીરા તમે પોગવઝો ન અમારા હવઝીરા અમે પોગવહું ! મગોર - માસાની સેત રાખઝો.'' કુમરી તો ઝાતાં ઝાતાં એતરી રોઇ કે ગગાનું પૉણી વત્તી ગઉં. કુમરીન સૈયો દરિયાના મેંલમાં સાલી ગાં. નગરીનાં લોક હઉં હઉના કેંર ગાં. રાઝા સૈયોન કુમરી હાત માળિયા મેંલમા ઝાઇન બેંઠાં. પેસ એઝાએ તો પોટકી સોરી. પોટકીમાંહી ઊરો, મેંનકો ન કાસેંબ નેંહરો. કુમરીન આવા ઝીવરા કે દિ' દેખા વાંચ ! એંણી પૂસણાં પૂસે, ''આ હું ઝીવરા હેં 'લા ?'' સૈયો બત્તાંની ઓળખણી કરી. પેસ કુમરી બોલી, ''તમે આ બત્તાંન ખાવાનું હું આલ હાં ?'' સૈયે તો વેંટી બારી કાટી. આસેણ પોથરાં. પેસ વાસંગ નાગની મૂસનો વાળ મૂકો ન મતર બોલો. એતરામા તો બતરી-તતરી પોઝનિયાં આઝર થઇ ગાં. બત્તાંએ ધાપીન ખાતું. પેસ વેંટી સૈયે કુમરીની ટસી આંગળીએ કાલી. પેસ બત્તી વિતિ હીખવારી.

અઝર-વઝર રાત ઝાવા લાગી. ફેં ફાટીન પરગાસ હુઆ. પેલો તો ગો સીકાર રમણા. કુમરી ગેઇ રત્નાગર દરિયે ઝીલવા. ઑણી તો પૉણીમા ઝાઇન ઝીલવા લાગી. ઍણીએતો માથાના કેહ સૂટા મેલા. માથાના વાળતો અતા હોનાના. ઝીલતાં ઝીલતાં એક હોનાનો વાળ ખરી પરો. પેલી તો કેંર પાસી આવીન એંણીન હોનાનો વાળ માસલું ગીલી ગઉં. માસલું તો આખા દરિયામા ફિરતું ફિરેં, ફિરતું ફિરતું બીઝા દેસ ગઉં. ઑણા દેસના પોઇએ દરિયામા નાખી ઝાળ. ઑણુ માસલુંસ ઝાળમા હવેંણું. પોઇ માસલું લેઇન ઑણા દેસમા વેસવા ગા. માસલું ઑણા દેસના રાઝાના કુઓરે લેતું. કુઓરે માસલું ફારુ તો માહી હોનાનો વાળ નેંહરો. એંણે તો હોનાનો વાળ મૂકો ડાબરીમાં. ખાવું પીવું તો અગુ પરઝો કૂવામા. એઝો ભમર ટોલિયો પરો ઊતો. કુઓરે તો હોનાના વાળવાળી કુવરી મળે તોસ ખાવાનું ખઉં. ન કર ખાવાનું પરઝો અગું કૂવામા. અવણ તો ખાવા પીવાની પેણ. કુઓરનં તો આઇ-બાનં પાઇ-પૉડિયાં પૂસી પૂસીન થાકાં. પૉણ કુઓર તો બોલતો નહીં કે સાલતો નહીં. રાઝા કચ, ''દીકરા, થારા દ:ખનું નૉમ ઘર. થાર વાસ્તે ઉં આખુ રાઝપાટ, ઝમીઝાયગા વેસોય પૉણ થારી પેંણ પૂરી કરોય.'' એહીવેળ કુઓરે પેલી ડાબરી ખોલીન હોનાનો વાળ વતારો. રાઝા તો વાળ ઝોઇન બેંપૉન થઇ ગો. પેસ કેંવા લાગો, ''દીકરા, હોનાના વાળવાળી દુનિયામા કેંચ નેં મળે''. કુઓર કચ, ''ના બા, હોનાના વાળાંવાળી પરણું તો ખાવા પીવાની પેંણ સોરું; નકર આઝ નેં ખઉં ન કાલ નેં ખઉં.'' રાઝા તો કુઓરન મૂળો કઉં પૉણ કુઓર તો એકનો બેં નેં થો તે નેં થો.

આરી થાકી ન હોનાના વાળવાળી કુંવરીન એરવા સરો-સપાચો નં નાવેંણો ન ખડ ખડમા સોરી. બાપરા પોંએ એંડવાવાળાન સણાંની રોટી ખાવાવાળા બત્તે નવખડ તરતી રખરી રખરીન થાકા પાગા પાસા આવા ન રાઝાન કેંવા લાગા, ''રાઝા, આખો ઝગ ઝોઇ વળા, પૉણ હોનાના વાળવાળી કુમરી કેંચે ઝોવા નેં મળી; ઍણીની વાત એ હૉપળવા નેં મળી.'' નાવેંણો પૉણ હૉમેળનો પેખ લેઇન આખું આગાહ એરી એરીન થાકી પૉણ એંણીઓન પૉણ હોનાના વાળવાળી નેં મળી. પેસણ એક નાવેંણ રાઝાન કેંવા લાગી, રાઝા, ઉં હોનાના વાળવાળી કુમરીન એરીન ઑ લાવું તો તું મનં હું આલેય ? '' રાઝા કચ, ''નાવેંણ, થાર પૈસા ઝોઇઝે તો હવાલાખ આલોય. પૉણ હોનાના વાળવાળી કુમરીન દાહ દનમા લેઇન ઑ આવતી રેં.'' ઑણી નાવેંણ હૉમળનો પેખ લેઇન માતળામા એરવા ઊસી સરી અતી. એહીવેળ દરિયામા એક હાત માળિયું મેંલ દેખુ અતું. એતણ ઑણી મનમા વીસાર કરતી'તી કે '' કેંચ નેં એં પૉણ ઑણા મેંલમા તો હોનાના વાળવાળી કુમરી રેંતી ઝોઇઝે.'' એતણ રાઝાન વસનામા બૉતીન નાવેંણે કુમરીન એરવા પગવાનનું નૉમ લેતું. પેસ હૉમળનો પેખ લેઇન ઊડ્તી ઊડ્તી આવી દરિયા ઉપેંર. પગવાંનને ઑણા ઝુગમા વાત રાખવી તે હદા ઝાય એંણી દસામા ન એહીવેળા રાઝા (સૈયો) તો ગો સીકાર રમણા. એતણ નાવેંણ તો હૉમળનો પેખ બદલીન થઇ ગેઇ નાવેંણ. પેસ રૉણીના બગીસામા ઝાઇન રોવા લાગી, ''પતરિઝા રે..પતરિઝા.. હુ કરવા આવો રે.. દરિયામા, મગોર માસા તનં ખાઇ ઝાહેં રે.. પતરિઝા.'' રૉણીએ ઑણીનો

હા હૉપળી ગેઇ. નાવેંણ ન સાંની રાખીન પેસ લેઇ ગેઇ મેંલમાં. પેસ ઑંણીન ખાવાનું આલું. પેસણ નાવટીન લેઇ ગેઇ હાથે ઝીલવા. નાવટીએ કુમરીની ટસી આંગળીએ વેંટી અતી તે વેંટી દેખી ગેઇ. નાવટી તો વેંટી ઝોઇન કણી રાજુ થઇ. ઑંણીએ તો માથે હોનાના વાળ ઝોઇન નખ્ખા રાજુ થેઇ.

બેંય આવી રતનાગર સમદરિયે. બેંય એકમી પાવરી નેંસાં ઊતરાં. નાવેંણે તો બીઝી પાવરીએ નેંસાં ઊતરતામા તો એક તાળોટો ફોરો તે બેંય પરી રતનાગર સમદરમા. બીઝા તાળોટે તો બેંય થેઇ ગેઇ હૉમળો. નં તીઝા તાળોટે તો માતળામા ઊડવા લાગી. બેંય ઊડતી ઊડતી આવી બીઝા દેસના રાઝાના મેંલ આહની. કુમરી કેવા લાગી "નાવેંણ, તું મનં લેઇન આવી એ વાત તો હાસી પૉણ ઉં ઝૂના મેલમા તો પૉગ નેં મલું. દરિયાના વસમા મેંલ બણાવીન રવવાળી ઉં નહીં રાંક કે પીખારીની દીકરી !" ગૉમના ગોદરે ઝોરદાર મોટા રૂખ પર કુમરીન હૉમળના પેખમા રવદેઇન નાવેંણ તો હૉમળના પેખમાહી બાયલી બણી ગેઇન રાઝાના મેંલમા ગેઇ. રાઝાન બત્તી વાત કરી તો રાઝાએ તો ઊતાં નગારાં હમાં કરાં ન નગારે ડકા પરવા લાગા. બઝારે બઝારે માળવીઓ ગોળ વૉટાવા લાગો. નાવેંણ ગૉમના ગોંદરે પાસી આવી. ઍણીએ તાળોટો ફોરો. હૉમેળ પાસી રૉણી બની ગેઇ. નાવેંણે કુમરી વાસ્તે નગરીના ગોંદરે તબૂ તૉણા. કુઓર ગોંદરે આવીન હોનાના વાળવાળી રૉણી દેખી. ઍંણાએ પેંણ પૂરી કરી. નાવટીએ રૉણીની અટની વાત કરી. કુઓરે રૉણીની અટની વાત કરી. રાઝાએ તો લાખો કરીયાંન ઉકેંમ કરો તે મકોરા ગોળ ઉપેંર ટૂટે એંમ મેંલ સણવા ડગરા ઉપર નં ગાળ્ય ઉપર ટૂટા. કરીયા તો હાત માળિયું મેંલ સણવા લાગા. રૉણી મનમા વીસારવા લાગી, "મૂળો કરીયા વૉય તૉય તેંણ મઇના તો થાવાના. એતરામા તો મારો રાઝા મનં એરી કાટીન પાસી દરિયાવાળા મેંલમા લેઇસ ઝાવાનો".

પેલો રાઝા સીકાર રમીન કેંર આવો. મેંલમા આવીન ઝોયેં તો બેઠે રોટીવાળાં તેંણેંય રોતાં એં એંમ મખ કરીન બેઠેલાં હેં. રાઝા કય, "એ'લા તમાર પાબી કેં હેં ? " બેઠે રોટીવાળાં કેંવા લાગાં, "એકીહ આવી તે ઑંણીન લેઇન ગેઇ". રાઝા કેંવા લાગો, "તેંર તમે હું કરતાં'તા'લા ? " પેલા કેંવા લાગા, "અમે બેંય રતનાગર દરિયે ઝીલવા ઝાય એંમ ઝૉણું. સૈયો કેંવા લાગો, "ઊરા નં મેંનકા, આહની આહની ઝે ઝે નગરીઓ એં તૉમી તૉમીન ઝોઇ આવાં. કેંય નાવટી એંતો પૉણ લેતા આવઝો". પેલા બેંયે ન કાટા રૉણીન એંરવા નં કાસેંબં પાઇ તો પૂખાં ના મરે નેં પણસી નેંસા પરી રા. રાઝા પૉણ પૂખાંનો બેહી રો. રાઝાય વેટી વેંણો હુ કરે બાપરો !"

મેંનકો ન ઊરો દરિયા કનારે આવા. મેંનકો ઊરાન કય, "તું તો ઊડીન દરિયો અડોળે પૉણ ઉં હુ કરું ?" ઊરો કય, "તું મારી પાંખો પર બેહી ઝા". મેંનકો કય, "એઠો પરો તો ?" ઊરો બોલો, "તું મારા પર તૂલકેઇ ઝાઝે." પેલો પેલાની પાંખો પર બેહી ગો. ઊરો ઊડો ન કેંવા લાગો, "પાઇ, નખ્ખા કાહું હાઝે. નકર દરિયામા ઝાયેન મગોર-માસા ખાઇ ઝાહેં." ઊરો દરિયો અડોળીન રો ન મેંનકો તૂલાતો થકો રૂખ ઊપર હો નેંસો ઊતરો. ઊરે કઉં, "તું માર સાંઇલે તૉમઝે." ઊરો ઊપર તૉમે ન મેંનકુ એઠણ તૉમેં. એંમ કરતા કરતા બેંયે ઑંણા સેરમા આવા. બેંય નગરી બારા તબૂ અતા એં ગા. ઝાઇન ઝોયેં તો પાબી કોરા હી પરી એં એંમ લુકવેઇન બેઠેલી દેખી. ઊરો બેઠો લેંબરેં, મેંનકો પેંઠો તબૂમા. ઊરો તી... તી.... બોલવા લાગો. રૉણીએ ઊસુ દેખુ તો દાદો ઊરો લેંબરા પર બેઠો અતો. રૉણી કેંવા લાગી, "દાદા ઊરા ! તમે હાં !" એતરામા તો મેંનકો મેંઆઉં... મેંઆઉ કરતો બોલવા લાગો. રૉણીએ બેયેન તબૂમા બેહારા. ખાવાનું ખવરાવું. પેસણ મેંનકો કેંવા લાગો, "પાબી તું નહીં આવતી ?" રૉણી કય, "દાદા, કેંમ કરીન આવું ? કેતરા સૉકિયાત બેઠેલા હેં?" "તેંર વેંટી તો આલાં ! કેંહે વેંટી ? " મેંનકે કઉ. રૉણી કય, "વેંટી તો નાવેંણ કને હેં. નાવેંણ કને એક દેડકી હેં એંણી કને હેં. લેઇ હકાં તો દાદા ઊરા, તમે દીવો ઓલવણા રેઝો." ઑમ રૉણીએ વેંટીની વાત કરીન પેલા તો ઘૉમતા ઘૉમતા ગા. નાવેંણોન તળાવરીએ. દન સતા

આઁ ઝાઇન બેહીરા. રાતની બત્તી નાવેંણો નાસવા આવી. હોનાના વાળવાળી રોણી રાજુ થાય એતણ રાતના હદા હદા નાવેંણો વેંટીના અવાઝે નાસવા લાગી. દેડકી વેંટી વઝારેં તે બત્તી નાવેંણો નાસેં. પૉણ એને દન તો દેડકીના માથે તો કાળ બેંઠા હેં. પેલી બત્તી નાવેંણો આવી પૉણ દેડકી બારી નેંહરેં નેં.હુ કરીન નેંહરે ? માથે તો અતા ઝમ ! નાવેંણો કય, "દેડકી, બારી નેં નેંહરે તો અમાર હમ હેં." પેલીના મુટે તો નૂર નહીં ન દેડકી તો બીતી બીતી બારી નેંહરી ન નાવેંણો હાથે આવી. પેલા બેંચે વૉહળના વૉહળ દીવાના અઝવારામા દેડકી વેંટી વઝારવા લાગી ન નાવેંણો નાસવા વાસ્તે થોરી થોરી ડોલે એતરામા તો ઊરે દીવો ઓલવી નૉખો. મેંનકે કૂદી કૂદીન દેડકી હાતી. પેલી બત્તી બોલવા લાગી, "એ'લી દેડકી હાતી'લી દેડકી !" પેલા બે ઊપી પૂસરીએ નાઠા દેડકી લેઇનં. નાવેંણો વૉહળ તૉમી પૉણ કૉંય કરી હકી નેં. ઊરો નં મેંનકો બેંચે તૉમા તૉમા દરિયે આવા. મેંનકે ઊરો રૂખે બેઠો ન પૉસ ખૂર દબાવા તે ટેંચ.... દેઇન મરી ગેઇ. દેડકી પૂરી કરીન મેંનકે વેંટી લેઇ લેતી. ઊરો રૂખ નેંસો આવીન મેંનકાન કય, "વેંટી મનં આલ." મેંનકો કય," તું સાંસમાં કાલેય ન વેંટી કેય દરિયામા પરી ઝાહેં એતણ વેંટી તો નેં આલુ પાઇ." ઊરો કય,"તું મનં વેંટી નેં આલે તો ઉં તનં નેં લઇ ઝાઉં નેં." મેંનકે ઊરાન વેંટી આલી દેતી.

મેંનકો ઊરાની પાંખે તૂલાયો ન ઊરો દરિયામા ઊડવા લાગો. દરિયામા થોરેક ગા ન હોમાહી બીઝા ઊરા ઊડતા ઊડતા લોકાયે ઝાતા'તા. બત્તા ઊરા મિળા. પેલા કય, "લોકાયે આવેં ?" ઊરો કય, "નહીં આવતો પાઇ !" આતરું બોલતામા તો સાંસમા વેંટી અતી એ પરી દરિયામા. મેંનકો બોલો, "તનં તો મુના કેંતો' તો'લા. અવં હું ખાહું અન પીહું ?" પેલા બેંચ મેંલમા આવા. વરહાતની વાટ ઝોઇ બેઠે લા લોકોની ઝેમ રાઝાન કાસેંબ મેંલમા બેઠે લા અતા. આવતામા તો રાઝાએ પૂસું, "એ'લા એ... તમાર પાબી મળી ? વેંટી લાવા ? અમે તો પૂખાંના મળિયેં નેં ?" મેંનકો કય, "પાબીન એરીન આવા હેંચ. વેંટી તો લેઇન આવા પૉણ ઊરાએ દરિયામા પારી નૉખી".

પેસણ રાઝાએ કઉં, "કાસબાપાઇ, તમે ઊરા હાથે ઉપરાં ઝટ". ઊરો ન કાસેંબ બેંચ નેંહરા. બેંચે દરિયા કનારે આવા. કાસેંબ કય, "કેમ કરીન ઉં આવું'લા?" ઊરો બોલો, "માર પાંખો પર બેહી ઝા." કાસેંબ ઊરાની પાંખો પર બેઠો. ઊરો ઊડતો ઊડતો દરિયાના બીઝા કનારે આવેલા રૂખ પર બેઠો. કાસેંબ ડાળેંહો નેંસે તૂલકેંણો. પેસ કાસેંબ બોલો, "કેં હેરી વેંટી પરી હેં'લા?" ઊરાએ વેંટીની જગા બતારી. કાસેંબ તૂલકાતો તૂલકાતો પરો પૉણીમા. કાસેંબ એરી એરીન થાકો, પૉણ વેંટી નેં મળી. એઝો પૉણી ઉપર આવો. ઊરે પૂસણાં પૂસાં, "પાઇ કાસેંબ! વેંટી મળી?" કાસેંબ ખીઝાઇન બોલો,"વેંટી હું મળેં ! થારું કપાળ ઝેવું કરું ! તેં વેંટી કેં હેરી નાઁખી હેં એંણી હિલાંણી બરાબર આલ." ઊરે વેંટીની હિલાંણી ફરીન આલી.

કાસેંબ પાણીમા ફરીન બૂડો ન પમતો પમતો એક કાસબી મરી ગેઇ અતી એંણી આઝ લોકાય અતી આઁ આવો. ઝાઝેંમ નૉખવાની વેળા થવા આવી અતી ન કાસેંબ આવી પૉગો. બત્તા કાસેંબ પાઇઓ હોપળે એંમ બૂબ પારીન બોલો, "એ..પાઇયો ! માર કાલેં પેંર બપોરે આઁ એક વેંટી પરી હેં. ઑણી વેંટી મનં એરી આલો તોસ ઝાઝેંમ નૉખવા દેઉં. નકર આઝેય નેં ન કાલેંય ઝાઝેંમ નેં નાખવા દેઉં." પેલા બત્તા કાસેંબ તો એકીકાંના મુટા હારેણ ઝોવા લાગા ન ગાંડા ઝેવા થઇ ગા. પેસ એક વડો કાસેંબ બોલો, "ઝેણાંન વેંટી મળી એં એ અતારે ન અતારે ઑણા પરદેસી પાઇન આલાં. નકર આપરા દેસનો આબરૂ ઝાહેં". બત્તા એરવા પરા. એતરામા તો એક મોટીયાર કાસેંબ બોલો, "વેંટી તો ઉં ગીલી ગો હું." વડો કાસેંબ બોલો, "તું કૉંય કરીન વેંટી કાટી આલ. તોસ તું ઑણી ઝાઝેંમ ઉપર બેહી હકે'લા." કાસેંબે તો મુટામા આંગળીઓ કાલી કાલીન ઊલખી ઊલખીન વેંટી બારી કાટી. પેસ વેંટીન તોઇ નૉખી. પેસ પેલાન આલી તેંર કાસેંબના ઝીવમા ઝીવ આવો.

પેસણ એઝો ઊપો થો ન બોલો, ''કણામાંનહા બેંહઝો, બત્તા પાઇઓ !'' 'રૉમ રૉમ' કરીન કાસેંબ પૉણીમાહી બારો નેંહરો. આવતામાહી તો ઊરો પૂસણાં પૂસે, ''વેંટી મળી કે પાઇ !'' કાસેંબ હખે બોલો, ''મળી પાઇ ! પૉણ એરતે એરતે તો થાકી ગો.'' પેસ કાસેંબે વેંટી મુટામા કાલીન ઊરાની પાંખો પર બેઠો. ઊરો દરિયા ઉપર ઊડવા લાગો તે આવઝો પાઇ મેંલ ઢુકરો.

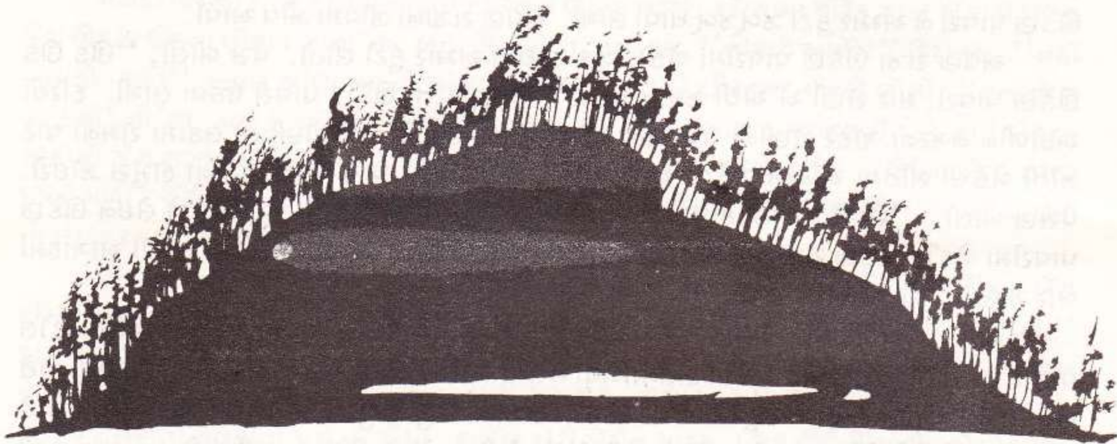
એઝા મેંલાં આવાન રાઝાન વેંટી આલી. બત્તા પૂખાં મરતા'તા. રાઝાએ તૉળાં-પીળાં આસણ પૉથરાં. ઉપર વેંટી ન વાસંગ રાઝાની મૂસનો વાળ મેલો. પેસ તરતી ઉપર હી તૂળ લેઇન વાસંગનં સેતારો. એતરામા તો ઝાતઝાતનાં બતરી-તતરી પોઝનિયાંના થાળના થાળ પરાઇ ગા. દેવગરા મોટા મોટા થાળમાહી ખાવાનું મન થાય, એવી સુગેંદ આવણા લાગી. બત્તા ભેળા બેહીન ખાવા ઉપર ઝૂતા. ઘણા દનાંના પૂખા અતા તે તાપી તાપીન ખાતું. ખાઇ ખાઇન તાપી રા. પેસ રાઝાન રૉણીની જોરદાર સેત આવણા લાગી. રાઝા પાસો તૉળાં-પીળાં આસેંણ પૉથરવા લાગો. ઉપર વેંટી ન મૂસનો વાળ મૂકો. પેસ વાસંગ રાઝાન કણા માંનહી અરઝ કરવા લાગો, ''એ.. પેયાળાં ના રાઝા ! તમે તો પમર ટોલિયે પોટેલા હાં ન માર તો નખ્ખા પીર પરી હેં ! એક ઊડેંણ પાવરીન અમ્મર કુંટો ઝટ ઝટ થાઇ ઝાઝો !'' એંણો બોલે એતરામા તો આસેંણ અગળ ઊડેંણ પાવરી ન અમ્મર કુંટો ઝબ્ઝબ્ થાવા લાગાં. અવણ રાઝાના ઝીવમા ઝીવ આવો.

અવણ રાઝા ઊડેંણ પાવરીમાં બેઠો. એક આથમા અમ્મર કુંટો લીતો. પેસ બોલો, ''ઊડ ઊડ ઊડેંણ પાવરી. માર રૉણી એં એથી ઝાઇન પરઝે.'' ફર્ર્ર્ર્ કરતી ઊડેંણ પાવરી ઉડવા લાગી. દરિયો અડોળીન નગરના ગૉંદરે રૉણીનો તબૂ અતો ઓથી ઝાઇન ઊતરી. પેલી રૉણી તો લકામા રૉમની વાટ ઝોતી બેઠેલી સીતમા એં એમ બેઠેલી અતી. રાઝાન ઝોઇસ રેઇ. પેલો પૉણ રૉણીના હૉમુંસ ઝોઇરો. પેસણ બોલો, ''રૉણી ઝટ પેરે કાપલે ઝટ થા તીયાર.'' પેલી ઝટ ઝટ ઝે લેવું અતું એ લેઇન ઊડેંણ પાવરીમા બેઠી. પેસણ રાઝા બેઠો. રાઝા કય, ''ઊડ ઊડ ઊડેંણ પાવરી.'' ઊડેંણ પાવરી આગાહમાં બાર ગાઉના માથે ઝાઇન ઊપી રેઇ.

ઑણે પખે તો કુઓર તો વીદવાગા પેંરીન તીયાર થો હેં. તોપોનાં નેંસાંણા પરેં હેં ન જાંનવિયા ટોલ વાઝે હેં. જાંન તો નવા તીયાર થયેલા હાતમાળિયા મેંલની આહની આવી રઇ હેં. બદૂકો ના પુરાકાની હાથે બત્તા તબૂમાં આવા. પૉણ તબૂ તો સોખો મોખો. રાઝાએ ઊંસુ ઝોવું તો માતળામા બાર ગાઉના માથે ઊડેંણ પાવરી ઊપેલી હેં. રાઝાએ નાવેંણાંન કઉ, ''ઝૉવ'લી, નાવેંણો. ઊડેંણ પાવરીમા હોનાના વાળવાળી રૉણીન પાસી લેઇ આવાં.'' નાવેંણોએ તો હૉમળનો પેખ લેઇન આગાહમા. ઊડેંણ પાવરીમાહી રાઝા હૉમેળના પેખમા આવતી નાવેંણોન દેખી ગો. રાઝા આથમા અમ્મર કુંટો લેઇન બોલો, ''ઝા...ઝા... અમ્મર કુંટા. બત્તાંન તોડી તોડીન લોથરા કરી નૉખ.'' અમ્મરકુંટો રાઝાના આથમાહી સૂટી ગો. તે પરો નાવેંણો પર. નાવેંણો પવનદેવન હુ કરે ? અમ્મરકુંટો તો નાવેંણો પર ટૂટો. પુરાકપૂટ.... પુરાકપૂટ... કરતો નાવેંણોન મંડો કૂટવા. નાવેંણોન તો મારી મારીન લોથરા કરી નૉખી પેસ પાસો ઊડેંણ પાવરીમા આવતો રો. રાઝા બોલો, ''ઊડ ઊડ ઊડેંણ પાવરી.'' ઊડેંણ પાવરી તો ફર્ર્ર્ર્ કરતી ઊડી તે મેંલના સોકમા આવીન ઊપી રઇ. મેંલમા ઝાતાં માંતો બેઠે રોટીવાળા બત્તા વાટ ઝોઇન બેહી રા'તા. ઊડેંણ પાવરીમાહી ઝેવી રૉણી બારી આવી કે બત્તા 'પાબી આવી', 'પાબી આવી' કરતા હૉમા તૉમા. બત્તાં મિળાં. પાબીએ બત્તાંન કણા માંનઇએ બોલાવાં. બત્તાં હખે રેવા લાગાં.

એક દન સૈયો અવતો દરિયાનો રાઝા બની ગો'તો. પોતાની આઇની સેત આવી. એંણાએ તો ઊડેંણ પાવરીન બારી કાટી. પેસ બોલો, ''ઊડ ઊડ ઊડેંણ પાવરી. મારી આઇ હું કરેં હારો લાવીએ ઝટ.'' ઊડેંણ પાવરી તો ફર્ર્ર્ર્ કરતી ઊડવા લાગી તે રાઝાના ગૉમ્મા ઝાઇન ઊતરી. આઇ તો તૉમતી બારી આવી. સૈયો તો રાઝાના કુઓર ઝેવો લાગતો અતો. તૉય આઇ તો ઓળખી ગેઇ. બેંય કેંણા માંનહી મિળાં. રાઝા

કય, ''ઝટ ઝટ આઇ તીયાર થા. આપુન તો મેંલમાં ઝાવાનું હેં. અવણ આપુ તો મેંલમા રવવાળાં હેં.'' આઇ ઊડેંણ પાવરીમા બેઠી. ઊડેંણ પાવરી ફર્રર્ર્ કરતી ઊડવા લાગી. તે દરિયાવાળા મેંલમાં આવી ન ઊપી રઇ. આઇ ઊડેંણ પાવરીમાહી બારી નેંહરી. રોણીએ હાહુન ખઝુરિયાળા દીવલા ન સોખાં હી વતાવી. બત્તાં મેંલમા ગાં. આઇ બેહે રોટીવાળાં નં કણી માંનાઇએ મિળી. બત્તાએ ખાતું, પીતું ન રાઝ કરું. કૌણી અતી તે પૂરી થઇ. આવઝો ઑબે મોર આવે એતણ.



માહી આઇ

કથક : વસ્તાભાઇ ગમાર
સંશોધન-સંપાદન : ઊજમભાઇ પટેલ

હોનોલ ને રૂપલી બે બેનાં હેં. એક બાની બે દીકરીઓ હેં; પૉણ માયર તો મરી ગેઇ અતી. નેમાયલી અતી. નાંને નાંનપણ પરેલી, જબર દુઃખમાં મોટી થયેલી અતી. બાપે તો બીઝી બાયલી ઑણેલી અતી. તે અવેણ ગાયનું સૉણું થેપતી ઉપર પાંપણી કરતી, અનાજની પાંપણી કરતી. અવેં પાખે એમ કરીન રોટો આલે. એવા માહીયાંના ખેલ. બાપરી એ માઇરેનું મેહણ ઠાવું રાખું તે હદા ઊડીન મેહણાં કને ઝાય. તે મેહણમાં એક ડૉગરી ઉગેલી અતી. તે વેગી વેગી ઝૉય. ડૉગરાં લાગી રે તે હોનકી ન રૂપલી ખાંય. હાનેં ઍણીઆંનો બા હેં તે એવા માહીયાંના ખેલ. કણી દોરી કરાવે. માહી હેં, મનમાં વિસાર કરેં, સૉણ થેપી થેપીન આલું તૉય દુબળી પરતી નહીં. રોડો વેગી વેગી ઊડીન કેંચ ઝૉય. એનું હેઉ લગારું. હોનકી રૂપલી હેં. મેંહણ ઉપર ઝૉય. ડૉગરાં લાગેલાં હેં હા તે બે બેનાં ખાય. માહી વૉહળ વૉહળ આવેં. તે ડૉગરીઆંના વેલા મુતરી પરેં. બીઝા દનેં પાસી ઝૉય તે ડૉગરું તોરીન ખાતું. હારે ડૉગરાં કરવાં થેઇ ગાં. હોનકી રૂપલી હેં. તે ઊપી ઊપી રોએ. એકી ઑંખે હરાવણ ઘૂરે. એકી ઑંખે પાદરવો ફૂરેં. રોતી ઝાયન અવટા બોલે. માહી થારું ઝાઝો ખરિયાખોડ. તે હદા હદા આવીન ડૉગરાં ખાત્તીઓ તે રૉંડ થું આવીન અમાર ડૉગરી મુતરી પરી. હારે ઊંપી ઊંપી રૂંગાં રાળેં.

હારે અવેંણ ઊપી ઊપી વીસાર કરેં. હોનકી ન રૂપલી હેં તે હેંડ બાઇ દેસ વલાટ પરી ઝાઇયેં. મોલ મઝૂરી કરહું એમ કરીન ઝીવહું. હારે અવેં હોનકી રૂપલી હેં. ખેરિયાં ખેરિયાં ઝૉય. દેસ દેસ લેએ. તુંદળી તુંદળી રેતો ઊડેં, બાપરીઓન નાંને નાંનપેણ પરેલી દુખિયારી હેં. ખડ લેય, ખડ મેલે. વનકદળીમા આવી. વનકદળીમાં હુનું ખોલરું આવું. કાલે કાલે પેંગે ખોલરામા ઝાય તે અવેંણ દુત પાટીઓ નઝરમા આવેં. રાકેંસનું ખોલરું હેં. રાકેંસ તો બાકરાં સારવા ગો. તે હોનકી રૂપલી હેં. દુતમાં આટો નોખેં. હારે દુત ખાવા ઝુતી. પેસ બારી નેંહરીન ઝોયેં. હાને રાકેંસ આવણાની ટેંમ થેઇ. ઉણીવેળા કોઠીમાં પરીન લપેં. રાકેંસ બાકરાં લેઇન કેંર આવો. તે બાકરાં વસારામાં વાળેં. તે રાકેંસપાઇ કેવો હૂએં. હોનકી ન રૂપલી હેં .તે અવેંણ મત કરેં હા તે કોઠીમાહી બારી નેંહરે. રાકેંસની ગાંડ ઉપેંર દુત લેંપેં. રાકેંસની ગાંડ લેંપીસ નોખી. હારે એમ કરીન પાસી કોઠીમા પરેં. રાકેંસની ઊંઘ ઊડેં. હારે ગાંડે આથ નોખેં. આથ દુતારો થો. તે ગાંડને ડુગારખાં મેલે. મનં હુવા દેઇન રૉડ દુત ખાઇ ઝાય. એમ કરી ગાંડનેં ડુગારખાં મેલે. હારે રાકેંસ હેં ખેરીયો ખેરીયો ઝાય. તે વૉનરા હારે ઝાય. વૉનરાપાઇન વાત કરેં; હૉપળે વૉનરાપાઇ વાત. તે માર કેંરમા અરાર પેહી ગઉ હેં તે પૂંસ એરવી હેં. હા રે એમ કેંતામા વૉનરો મુટે બોલો; હારે હૉપળે રાકેંસપાઇ વાત, આપેંણ રેંસબાઇન એલો માર. રેંસબાઇન હદેવી હેં. ટૂહલું કાલવું પરહેં. રેંસબાઇ તૂણારહું. રાકેંસપાઇએ રેંસ બાઇન લેતી. હાને વૉનરાપાઇન લેતા. હાનેં હેંયાળપાઇન લેતુ. હેંયાળપાઇ હેં તે ટૂહલું ઠોકે. વૉનરોપાઇ કોઠી ઉપેંર બેંઠો. રેંસબાઇ તૂણવા બેઠી. હારે વૉનરોપાઇ રાહરા નોખેં.

એકાદનનો સમાઝોગ અને સમાઝોગનો મા'ઝોગ આવો. હારે અવેં પગવાંનને વાત રાખવી. હારે

વૉનરાનો પોથો હેં તે કોઠીમા પરો. તે હોનલી રૂપલી બે કેવી પોથે હાય, બેઇ એ ખરી કરીન તાંણો લગારો. વૉનરાપાઇ તો દોરી આવી. વૉનરો બારુંઝોર કરેં હાને હોનલી રૂપલી કોઠીમા ઝોર કરેં. તે વૉનરાનો પોથો તૂટો. વૉનરાપાઇએ બૂબ પારી તે નાહઝો'લા નાહઝો; આતો હરારૂ તો નહીં પોથા તોરણીયું હેં. વૉનરાપાઇ તો બાંડા બાંડા મગરે સરી ગા. રેંસબાઇ તો હેપરા લેતી નાહી ગેઇ. હેચાળીઓ નાહીન મગરે સરી ગો. હારે રાકેંસપાઇ નાઠો નાઠો એવોન એવો ઠઠા ઉપર પરો. રાકેંસપાઇ તો મરી ગો. હોનકી ન રૂપલીન ખોલરું મળું. રાકેંસનું ખોલરું મળું. ખોય પીએં ન મઝા કરેં. એક બેંન તો બાખરાં રોકવા ઝાય. હા ને એક બેન કેંર રેં.

એક દનનો સમાઝોગ અને સમાઝોગનો મા'ઝોગ આવેં. કૉય કેંવાની વાત નહીં. હારે અવે હોનકી હેં. બાખરાં લેઇન મગરે ઝાય. સાંપલી કુઆરી આથ ઝાલેં. હાનેં બાખરાં રોકવા કેવી ઝાય ! પગવૉનનેં વાત રાખવી તે અવેંણ એક કોરાવાળો આવેં. હારે રૂપલી કેંર રઇ હેં. કોરાવાળો કેવો આવેં તે ઉપર આગ મૉગે, ખોલરાવાળો આગ આલઝો. રૂપલી આગ આલવા ગેઇ. રૂપલી હેં. કોરાવાળે આથે હાતી. કોરા ઉપેંર બેંહારીન લેઇન ઝાતો રો. રૂપલી સુનરી નો સેરો ફારતી ફારતી ગેઇ. મનમા વીસાર કરેં. હોનોલ બેંનરી બાખરાં રોકવા ગેઇ તે નેંસાણીએ નેંસાણીએ આવહેં. હાને કોરા ઉપર લેઇન ઝાતો રો. પેલો કોરાવાળો લેઇન ગો. હોનોલ બેંનરી હેં તે બાખરાં લેઇન કેંર આવી, આવીન ખોલરામા ઝોયેં. રૂપલી નઝરમાં નેં આવે. બારી નેંહરીન ઝોએ. કોરાંના પૉગ નઝરાંમાં આવા. હા નેં સુનરીનો સેરો નઝરાંમાં આવો. હોનોલ બેંનરી હેં બાખરાંનાં પૂંસરાં વાટેં હેં ને કૉંન વાટેં. તે મગરામા મેલેં. પેસ બોલે ઝંગળના ઝનોવર થાઝો. હરણાં બુટારાં થાઝો. હારે એમ કરી બાખરાં તૉરી મેલાં. હોનોલ બેનરી હેં. રોએ, રતરેં, ઝૂરણ મૉંડેં. હા તે કોરાના પૉગે પૉગે ઝાય. તે સુનરીનો સેરી વેંણતી વેંણતી કેવીક ઝાય !

હોનલ પીપઇચા વનમાં આવેં. હારે હોનોલ બેંનરી હેં. દેસ મેલે દેસ લેયેં. કોરાને પૉગે પૉગે કેવીક ઝાએ ! હા રે એક વાટમા ખોલરું આવું. તે ખોલરામા એક ડોહો હેં. હોનલ બેંનરી આઁ આવે. ડોહો હેં તે માલનો ડોઓ તબરાવેં. હા ને સૂલા ઉપેંર તૉલરું હેં. ડોહો હેં તે કેવી વાતાં કરે ! ડોયો ફેરવે ન હોનલ બેંનરીને વાતાં સોળેં. હોનોલ બેંનરી તબરતું તૉલરું ઉંસુ કરેં. તે ડોહાના માથા ઉપર તૉલરું ફોરેં... તે ડોહો મરી ગો. હાને ડોહાની ખાલ ઉતરી ગેઇ. હોનોલ બેંનરી હેં તે અવેં ડોહાની ખાલ પેરે. પેંરીન કોરાવાળાન કેર કેવી આવેં.

આંગણે પારોસ પીપળી હેં. પીપળીના સાઁથે બેઠી હેં રૂપલી. ડોહાના વેહમા હોનોલ બેઠી બેઠી રૂપલી બેંનરીન ઝોએં. અવણ કોરાવાળો આવીન ડોહાની ખાલવાળી હોનલને કેવો હારો લેએં... હૉપળે પરદેસી વાત. હારે કેમ હો આવે ને કેમ હો ઝાએ. હોનોલ બેંનરી મુટેં બોલે. મું તો પરદેસી હું તે નોકર રાખે તો રઉં. કોરાવાળો મુટે બોલો તે માર કોરાનો ગોવાળ સાઇઝે. હાને હોનલ બેંનરી કોરા રોકવા રેઇ. હોનોલ લાંબી લાખરી આથ ઝાલેં નં કોરા રોકવા તલાવની પાળે ઝાએ. ડોહાની ઝૂલ કાટીન હૂંઠે મેલે. હાને હોનોલ બેંનરી ઝીલવા પરે ને કોરા હેં તે ખાલ હૂંઠે મેલી હેં તે સરતા નહીં ને ખાલ હારણ ઝોઇ રેં. કોરાં દને દને દૂબળાં પરાં. હાને કોરાવાળો વીસાર કરે, કોરાં કેંમ દૂબળાં પરાં ? તે નોકર રોકે કે નહીં રોકતો, ઝોવા ઝાએ. તળાવની પાળ હૉમો કોરાવાળો આવે. હોનોલ બેંનરી હેં. તે ખાલ કાટીન હૂંઠે મેલી. અનં તળાવમાં ઝીલવા પરી. હાને કોરાં તો ખાલ હારણ ઝોઇ રેં. કોરાં સરતાં નહીં ને ખાલ દેખી દેખીન દૂબળાં પરાં. કોરાંવાળોનં રૂપલી આવીન ઝોયેં તો કોરાં ખાલ હારણ ઝોઇન પૂખેં મરેં. કોરાંવાળાન સરા રીહાંના મોર. પૉગનો સમાટો ટોસીમા આવો. કોરાવાળો હૂંઠાહી ખાલ લેએ. લેઇન હરગાવી દેતી. હારે હોનોલ બેંનરી હેં. ઝીલીન બારી નેંહરી તે રૂપલીબેંનની નઝર પરી. હારે બાઇ તું કેહી આવી. બાથ કાલીન બે બેંનો રોવા લાગી. હારે રૂપલી વાત કરેં; હૉપળે હોનોલ બેંનરી વાત. હાને સોડીએ નેવાળીએ કૂતરાં થનં મેનકાંનું બોટાળેલું ખાવા આલું. બેંય બેંનોનં ડીબકો પરો. તે બે એક આઇની અતીઓ તે હાને વેરાગ આવો. તે બે મરી ગેઇઓ. આઁબે આવઝો મૉર ને કૉંણી થેઇ હેં પૂરી.

ઝાંણ ઝમાઇ

કથક : પૂજાભાઇ પરમાર
સંશોધન-સંપાદન : વીરચંદભાઇ પંચાલ

એક પૉબી અતો. તે એક નગરના ગૉદરે રેંતો અતો. એકાદનેરો સમાઝોગ આવો, સમાઝોગનો મા'ઝોગ આવો. થુરમાં કાટાં નેંખલી આપ. તે ગાઝી ગરજાળી એંદર સરો. એંદરે હાત દનાંની ઝરી કાલી. એંદર વરહવા લાગો. અવેંણીયાં પેલો પૉબી હેં. તે વીસાર કરેં. માર તો માર હગાંને ઝાવું હેં. તે પેલુરીનો દનરો આવો હેં. કેંમ કરીન ઝાઉં. તે પૉબી વીસાર કરે. એતરામાં પૉબીન કાળી તૉલરી નઝરેં આવી. પૉબી હેં તે કાળી તૉલરીમા કાપલા કાલે. કાપલા કાલીન માથા ઉપેંર તૉલરી ઊંતી વાળે. અવેંણીયાં પૉબી હેં. એંદર વરહેંન હગાંને કેંર કેવો ઝાય !

લાંબે મારગે ખેરિયો ખેરિયો કેવો ઝાય. અવેણીયાં દનરો ગો ડાવા ડુંગરે. હુરલા ગા હોવન માળીયાં, હાંઝીયા વેળા થેઇ. પૉબી હેં એંણાના હાહરાના કેંર કેવોક આવેં. તે કેર પૂઠ આવીન તૉલરી ફોરી નૉખેં. કાપલા કાટીન કાપલા પેરે. પેસણિયાં પૉબી હેં કોરો મોરો હાહરાના કેંર પેંઠો. હાહુ વાત કરેં. એ ઝમાઇ તે પેંલુરીનો દનરો; મે વેંરહેં. તે કેંમ કરીન કોરો મોરો આવો ? પૉબી વાત કરે. એ હાહું ? તે અમે એતરું નેં ઝૉંણતા અચે. અમે તો ઝાંણ ઝમાઇ હૈય ! અવેણીયાં હાહુ હેં. સોખાંની કેંહ રાંતે. તે કેંહ રાંતીન વાત કરેં. ઝમાઇ આવો ખાઇ લેઓ. પૉબી વાત કરેં. એ હાહું, અમે તો આંબલીના પાંનામાં ખાઇએ. તે પૉબી ખાએ. આંબલીના પાંનામાં એક સોખો હમાય. એતરું પૉબી ખાય. આંબલીના પાંનામાં ખાઇન દેકાર વાળે. પેસણિયાં માંસામાં કેવો હુઇ ઝાય. ઝેંણી ઝેંણી કોર લેએ. પૉબી હુએ.

એકાદનેરો સમાઝોગ આવો. સમાઝોગનો મા'ઝોગ આવો. એંણા નગરમાં એક રાઝા અતો. એંણા રાઝાન કુંવરણ અતી. એંણું નૉમ હેં નેંદરી. રાઝાન હાવ હોનાનો આર અતો. તે નેંદરી કુંવરણ અવેણિયાં રાઝા હેં. સરો સપાયાંન વાત કરે, ઝાઓ પાઇ મારો હાવ હોનાનો હાર નહીં. તે ઝે મનં એરી આલે એંણાન માંગે એ આલું ! તે એવામાં ફરિયાદ ફીરે રંગ રાવળે. પૉબેણો વાત કરે, એ સપાયો ? તે માર કેંર અમાર ઝમાઇ આવો હેં તે ઝાંણ ઝમાઇ હેં મે વરહે ન પીઝરાતો નહીં. નખ્ખાનો ઝાંણ ઝમાઇ હેં. એંણાન એલો મારો. તમાર હોનાનો આર એરી આલહેં. ફરીયાદ ફિરે આટે બઝારે. સપાઇ હેં, પૉબીન કેંર ઝાય. પૉબીન વાત કરે, તે તમાર ઝાંણ ઝમાઇ કેવો હેં ? તે ઝમાઇ સપાઇયાંન વાત કરે, સપાયો મુંસ ઉં, તે હોનાનો આર એરી આલું. પૉણ મું માંગું એ આલવુંસ પરહેં. હાને પૉબી હેં તે સપાયાંના હાથે કેવોક આવેં.

ઝાંણ ઝમાઇ રાઝાની કસેરીમાં આવો. રાઝા વાત કરે, એ પૉબી, માર હોનાનો આર ગમણો. તે ઝટ દેઇન એરી આલ. તું માંગે એ આલું. નેં એરી આલે તો ફાંસી આલું. પૉબી હેં તે રાઝાની કસેરીમા બેઠો. બેઠો બેઠો વીસાર કરે, કેંમ કરીન આર એરી આલું ? ઉં તો કાંય ઝાંણતો નહીં. નેં આર નેં એરી આલું તો રાઝા મન તો ફાંસી આલહેં. તે અવેંણ હું કરું ? પૉબીન તો રાતે દને ઉંઘ નેં આવે. તે કણા દન- રાત ખાવાનું નેં કૉય સ ભાવે.

એકા દનેરો સમાઝોગન સમાઝોગ ને મા'ઝોગ આવો. પૉબીન ઊંઘ આવી. પૉબી કસેરીમા હૂએંન વાત કરે. ઊંઘને વાત કરે. એ નેંદરી, દેખ મરદાંના ખેલ. નેંદરી તું મનં આવે પાંણ રાઝાની કુંવરણ હેં. મૉણેકસોક હાવરેન વાત કરે. એ પૉબી, હૉપળે મારી વાત. મનં કેંતો એંતો હોનાનો આર તો ઉં આલું. પૉણ મારું નૉમ મતિ લેઝે. એમ કઇન કુંવરણ હેં તે પૉબીન હોનાનો હાર આલેં. ને પૉબી હેં તે કેવોક નખ્ખા રાઝુ થાય ! હાને પૉબી હેં તે મોટે મુટેં થાય. હોનાનો આર પૉબી આથમાં લેએન પેસ રાઝાની કસેરીમા ઝાય. સપાયાંન વાત કરે, એ સપાયો, અવેણ રાઝાન એલો મારો. હોનાનો આર તો આલું પૉણ માઁગું એ મન આલો. તે રાઝા વાત કરે, એ પૉબી, ઝટ દેઇન મનં હોનાનો આર આલે. પૉબી વાત કરે, એ રાઝા ! કૉયસ ઝોઇતું નહીં પૉણ મનં તો થાર કુંવરણ આલ. રાઝા વાત કરે, બોલ બોલાને તનં પરિયા ઝા'લા, પૉબી માર એકા એક દીકરી તનં આલી. તે પૉબી હેં નખ્ખા રાઝુ થાય. મનં તો ઝૉન રાઝાની કુંવરણ મળી. તે પૉબી વાત કરે, એ રૉણી તે આપણ તો ઑં નહીં રેવું. આપણું તો આઁહાં ઝાતાં રેંઇએ. હાને રાઝાની કુંવરણ વાત કરે, એ પૉબી, ઝો ઉંતો રાઝાની કુંવરણ, તું પૉબી, પૉણ મું કઉં એમ કર. તે એક મોટો કોથળો લાવ. મનં કોથળામાં કાલ. પેસણ મનં માથે કરીન લેઇન ઝા. એંડીન મું તો નેં આવું. પૉબી હેં રૉણીન કોથળામાં કાલે ન રાઝાની રઝા લેય. રાઝાની કુંવરણ માથે મેલીન કેવોક ઝાય.

લાંબે મારગે તુંદળી તુંદળી રેતો ઊડેં. મગરે બણાવટી ઝમે. સોટે ડગલે લાંબી ફાળે પૉબી હેં તે કેવો ઝાય! પૉબી વનકદળીમાં આવો. પૉબી વાત કરે, એ રૉણી, તનં કરીએક નેંસી મેલું. મારતો નારાસોર ઝાવું હેં. રૉણી વાત કરે, એ પૉબી ! મનં બખે બખે નેંસી મેલ. રૉણી કોથળામાં હેં ન વાટને માથે કોથળો નેંસો મેલે. પેસણ પૉબી નારાસોર કેવોક ઝાય ! અગેળો ઝાઇન પૂઠ વાળીન ઝોવે. કોથળો દેખાય પૉબી વીસાર કરે. કેંક રૉણી દેખી ઝાહેં એંમ કરીન પૉબી અગેળો ઝાય. એવામાં રેંસાંવાળા બાબા આવેં. બાબા કોથળામાં ઝોએ તો રાઝાની કુંવરી હેં. બાબા રાઝુ થાય. ન કોથળામાહી કાટી લેએંન પેસણિયાં એંણા કોથળામાં મોટી ઝોઇન રેંસ કાલેં. પેસ રેંસ કાલીન કોથળાનું મુટું બાઁતે. હાને બાબા હેં તે કુંવરણ લેઇન ઝાતા રે. અવેણીયાં પૉબી હેં નારાસોર કરીન આવે. હાને કોથળો ઊંસો કરે. રેંસતો નખ્ખા પારી પાંણ પેલો પૉબી હું કરે ? પૉબી વાત કરે, ઝેમ આહનાં ઝાયેં એંમ રૉણી પારી થાય. પૉણ દેખ મરદાંના ખેલ. કેંર ઝાયેં પેંસ રૉણી થારી ખબેંર હેં. અવેંણીયાં પૉબીનું સેંર આવે. પૉબી ઉતાવળો લેઇન ઝાય. એવામાં રેંસ હેં તે પૉબીન નેંખ પુરાવે. પૉબી વાત કરે, એ રૉણી ? રાઝુ તો થેઇ હેં પૉણ દેખ મરદાંના ખેલ. કેંર તો ઝાવા દે. પૉબી હેં તે એંણાન ખોલરે આવો. પૉબી હેં કોથળો કેંરમા કાલેંન પેસણિયાં પૉબી હેં તે આખા નગરમા ઝણ ફિરેં, મું તો રાઝાની કુંવરેણ લેઇન આવો હું તે ઝોવા આવાં. આખા સેંરનાં મૉનવી આવે. હાને પૉબી વાત કરે, તમે બત્તાં બારાં રાં ને ઉં કેંરમાં ઝઉં. રૉણીન તો ઉં કોથળામાં કાલીન લેઇન આવો હું. તે તમે બારાંસ રેંઝો. બારાં રઇન બારીએ ઝોઝો. તે પૉબી હેં કોથળો ખોલે. રાઝાની કુંવરી નહીં પૉણ મોટી રેંસ બારી નેંહરેન પૉબીન બે આબોથો મેલે. પૉબી અળેટે ન વાત કરે, રૉણી રૉણી મનં થપોળે. બારાં રઇન સેરનાં મૉનવી લગનનાં ગીતાં ગાએ.

પૉબી મારા હૉપળઝો ગીતાં ગાઇએ :

પૉબી મારા થપોળીયું રે ! થપોળીયું !

પેસણિયાં રેંસ નેખાવીન સીરી નાઁખેં. પૉબી આલે :

મન તો સીરી નૉખો રે ! સીરી નૉખો!
પૉબી મારા સીરોળીયું રે ! સીરોળીયું. !

પૉબી આલ્લે ન વાત કરે :

મન તો મારી નોખો!
પૉબી મારા મારોળીયું રે ! મારોળીયું !

પૉબીન રેંસે મારી નૉખો. રેંસ વીઝકી ખોલરું ફારીન બારી આવે. સેંરનાં મૉનવી રેંસન દેખીન આર્લેન, આર્લેન ઝય. રેંસ હેં આટે-બઝારે કેવીક ઝાય !

કૉણી થેઇ પૂરી. આૅબે આવઝો મોર નં કૉણી રેંઝો પરિયાની પાળે.

સિયાર સોર

કથક : વજાભાઈ ગમાર
સંશોધન-સંપાદન : શિવાભાઈ ગમાર

સિયાર સોર અતા. તે કાળ પરો. પેસણ એણાંન સૈયાં ન એંણાં બઈરાં ન કેંરમા ખાવા પીવાનું કૉંય નેં તું. રાત-દન વીસાર કરતાં આઁમ તો આપણો ઝમારો કેં કરી કાટવો ? કેંક ઝાઈ નેં સોરી કરીનેં ઘાંન કે પૈસા લાવણા ઝેવું હેં. પેસણ એંણાંનાં બઈરાં કેતાં ઝાઁલા. તેર સોરી હોરી કરવા ઝાઁ. રૂપિયા કે ઘાંન લાવો તેર, તમાંન રોટા કરી આલહુ. પેસણ ખવારાવવાનીએ એમ કેતાં માં તો. સોરે તો દન ઊગવા દેતો. પેસણ આખો દન ફીરા. અવણ કેંમ કરવું બતાંનેં ખોલરે ઝાવું પરહેં. પેસણ કેંક તો ખાતો પિતો આદમી ઝોઇ કાટીએ. પેસણ સાર સોર બતાં ગાઁમાંમાં એરવા પરા. પેસણ એક ગોમમાં ઘંઘો કરતાં મૉનવી અતાં. એંણાંન કેંરમાં મૂળો સોરીઆ અને રૂપિયા અતા. ઑંણાંન ખાવા પીવાનો ટોટો નતો. પેસણ એંણસ કેંર સોરી કરવા પેઠા. પેસણ બત્તે ખૂણે ઝોતું. નેં મળે રૂપિયા નેં મળે સોરીઆ. કેંરવાળાં ઝાગી ગાં. એંતણ કેંરને આદમીએ ખૂટલીહો ટોલ રોકવેલો અતો, ખપામાં કાલીને ઢીંગાંગ...ઢીંગાંગ...ઢીંગાંગ ટોલ વઝારો. પેસણ મોટી બૂમ પારી. હારાં મૉનવી ઝાગીગાં. એ'લા તૉમઝોં. મારા કેંરમા સોર પેઠા હેં. તૉમઝો. સારે સોરે કૉંય નેં લેઈ હકા. પેસણાં ઝીવ લેઇનેં નાઠા. ઠાલા માલા કેંર આવા. સોરાંની બાઇલીઓ હારો લેએ. એ"લા કૉંય લેઇન આવા' લા. હું લેઇને આવીએલી. આખા ગોમનાં મૉનવી ઝાગી ગાં. અમાંન તો ઝીવ લેઇને નાહવું પરું. સોરાંની બાઇલીઓ ખુણે પેહીને હદા રોએ. સોરાંનું હેંકુ કેદિ ઉંસુ ન આવે. બીઝો દન ઉગો. પાસા એરવા પરા. રાત પરીને બીઝે ખોલરે પેઠા. એંણા કેંરમાં વતારે સૈયાં અતાં. એણી સૈયાંનું માપસ નેં રાખું. ૧૦ નેં ૧૫ એતરાં સૈઆં. તંદો ઝવાર કરેં. પૉણ સૈયાં વતારે. દનમાં મણ આટો ખૂટવેં. સિયાર સોર એંણસ કેંર સોરી કરવા પેઠા. બત્તે ઝોતું નેં તો મળા રૂપિયા નેં મળું તાંન. પેસણ સોર અતા. સારેં પેગા થેઇનેં રોઆ. કેંરની બાયલી નેં આદમી ઊઠાં થાં. એંણાં સોરાં ને હારો લેએ. તમે કુણ હાં માર કેંર આવીને રોઓ. સિયાર સોર વાત કેંવા લાગા. અમે સિયાર સોર હૈયે. સોર તમે રોઓ કેંમ. તમારાં આતરાં બત્તાં સૈયાંનેં. કેંમ કરીન ઝીવારો અમે તો કેંક બીઝે ખોલરે પેહીનેં તાંન કે રૂપિયા લેઇ ઝાઇનેં ઝીવારહું. પૉણ તમારે આતરાં બત્તાં સૈયાંને કેંમ કરીને ઝીવારો. પેસણાં કેંરનૉ આદમી નં બાયલી એઅ રોઆં. સૈયાં તો કરતેં કરી ગાં. પણ અમાંને નખ્ખા દસા આવી ગેઇ હેં. સિયાર સોર તીઝો દન ઉગો. સિયાર સોર વિસાર કરતા. એ'લા. આપણે ડોહા આઇરો પુંઝતા, તે આપણે હેંડો કે માંનતા કરીએ. સિયાર સોર એંણાન ડોહાના આયેરાની થાળ-નાળેરની માંનતા કરી. કેંહુક સોરી કરી આવહું. થાળનેં નાળેર તનેં સરાવહું. કાળી કાતોકે બાર વરહાંનો બોખરીઓ સરાવહું, એવી બોલી કરીને બારા પરા. પેસણ બીઝે ખોલરે સોરીનો વિવા. તેલના ડબ્બા, ગોળની ખોરીઓ, ઘઉં પીળાવેલા, પરેલા કેંરમાં અતાં. એંણસ દન કેંરવાળો આદમી કેંર નેંતો. એણેં ખોલરેં પેઠા.પેસણ બત્તાં સૈયાંને બાયલી હું ઇ ગાં, બત્તે સાર ખૂણે ઝોતું. એક પાંસ કિલોની કરેઇ સૂલા ઉપર મેલેલી. એક સોર મુટે બોલો. એંલા આપે તો વેગાના પૂખા હેંએં. ગોળની ખોરીઓ

તેલના ડબા સતા હેં નેં, ખૂણામાં તો ઘઉં પીળાવેલા હેં. હુંકા પૂખે મરીએ. એમ કરીને સૂલામાં આગ બાળી પણ સીદી ગોળી લેઇને પૉણી કરેઇમાં નેરું. એણામાં સીરીયું ઓરું. પેસણ ગૉળ નાંખો. પેસણ તેલ નેરું. લાફી રાંતી. બરોબર તબરેં. એવામાં કેંરવાળી બાયલી માથા એઠણ આથ કાલીનેં હુઇ રેંઇ. એક સોર બોલો, આ તો લાફુ માંગે'લા. બીઝો સોર ઉઠી ગો. કરસો પરીને કેંરવાળી બાયલીનેં આથમાં ઠપકાવું. પેસણ આથે બળી. બૂમ પારી. ઉઠી ગેઇ. સારે સોર ખૂણે લપા. બાયલી એરવા પરી. પેસણ એક પૉમણો આવેલો અતો. વેંસમાં મોપીઓ થાંપ. એણે તુલકાઇને રેએલો અતો. કેંરવાળી બાયલીએ પગવાંન ઊંસાવાળા તું હેં. એમ કેંતાં માં પેલો મોપીઓ થાંપેં પરુણો અતો, એ બોલી ઉઠો. ઊંસાવાળો તો મું હું. પરુણો પાઇ આતો. સોર તો સારે ખૂણે લપી રએલા હેં. બાયલીનેં ફાંફમાં ન તો મળી લાખરી. ન મળું દાતરુકેં કુઆરું. ખૂણામાં હાવરવાવાળી બાળી મળી. બાળી લેઇને સોરાંને મારવા ગેઇ. લાફાવાળી કરેઇ લેઇને સોર નાહી ગા. પેસણ બીઝું લેઇ હકા નેં. સોર પાઇ ઉંનીએ બળા. એમ કેંવામાં ટસકો રઇ ગો હેં.

ઝાકરિયો નં ઝવેરિયો

કથક : ગુજરાભાઇ ગમાર
સંશોધન-સંપાદન : નવજીભાઇ ડાભી

એક દનેરો સમાઝોગ નં સમાઝોગનો માઝોગ આવો હેં. ઉગમ દેસનો ઝોતો ઝવેરિયો હેં. ને પસમ દેસનો ઝોતો ઝવેરિયો હેં. ઝાકરિયો ઉગમદેસનું રાઝ કેરેં નં ઝવેરિયો આથમદેસનું રાઝ કરેં. બેયે ઝોતા મનમા વીસાર કરેં, અમાંમા કુણ ભારી ઝોતો વાઝેં ?

એક દનેરો સમાઝોગ નં સમાઝોગનો માઝોગ આવેં. અવેંણ ઝવેરિયો આથીઆંના વનમાં ઝાય. આથીઆંનાં ટોળાં નઝરમાં આવાં. ઝવેરિયો આથી વૉહળ કેવોક પરે ! તે પાટવી આથી કેવોક મારી નૉખેં. આથી મારીન હાને ઝવેરિયો હેં. આથીને પુંસરે આથ નૉખે. એં આથીન વેંઝવીન કેવોક મેલી દેએ ! આથીન કય, આડા અવળો માં ઝાઝે, ઉગમદેસનો ઝાકરિયો ઝોતો મરી ઝાહેં. આથી પથ્થર ઝાય એમ અકાસમાં ઝાય. ઉડે ઝણે અહાડી કોરેણ સુટુ એમ ઝાય. તે ઝાકરિયાન કેંર ઝાઇન કેવોક પરે ! ઝાકરિયો તો મેર-સિમેર મગરે ગો હેં. ઝાકરિયાની દીકરી કેંર હેં.

પીળો પરગાસ થો. સૂરૂઝપાંણ કેવોક ઊગે! એણીવેળા ઝાકરિયાની દીકરી હોનાની બાહી આથ ઝાલે તે. અવેણ હાવરતી કેવીક બારી નેંહરે. હારે ઑગણે ઝોયે તો મકનો આથી મરી ગયેલો નઝરમાં આવેં. ઝાકરિયાની સોરી બોલેં. આ તો ઊંદરું કેંણે મારી નૉખું હેં. એમ કરીન બાહીમા કાલીન ઉસકાવેં. મેર-સિમેરના મગરા પૂઠણ પરેં. અવેણ પેલો આથમ દેસનો ઝવેરિયો વાટ ઝોએં. પૉણ ઝવેરિયાના કાંય હમાસાર નેં મળા. સિયાર પૉસ દન વાટ ઝોતી પેસ ઝવેરિયો કેં, ઝાકરિયાની ખબેંર કરવા ઝાવું. ઝવેરિયો લાંબે મારગે કેવાક આવેં હેં. રાત પરેં ઓં વાહો રેં. દાહ-પન્નર દન થાન ઉગમદેસમાં કેવોક આવે ! ઝવેરીયો હેં, ફીરીફીરન હારો લેએ. અવેંણ પેલા ઝાકરિયાન સોરીન કેવો હારો લેયે હેં, હૉપળે સોરીબાઇ વાત. ઝાકરિયા ઝોતાનું ખોલરું કેંહેરું હેં. ઝાકરિયાની સોરી મુટે બોલી, હૉપળે વાટવાળા મારી વાત. આવા અઝેંણા કેંમહા આવા ? તે આસ ઝાકરિયાનું ખોલરું હેં. ને મું ઝાકરિયાની સોરી હું. હું કૉમે આવા ? કેંઝો કૉમાંનાં નૉમ. હારે અવ ઝવેરિયો મુટે બોલે, ઝાકરિયો કેં ગો હેં. માર ઝાકરિયાન મળવું હેં. મું કણા દુરહો આવું. હા તે ઝાકરિયાની સોરી મુટે બોલી. તે માર બા મેર-સિમેર મગરે ગો હેં. ઉગમણી પોળે ગો હેં. તું ઝાઝે અવેંણ આવણાની ટેંમ થેઇ હેં. લાખરાંનો ભારો લેઇ આવે હેં. એતરું કેતાંમા ઝવેરિયો હેં, તે ઉગમણી પોળે કેવોક ઝાય. ખેરિયો ખેરિયો કેવો ઝાય. તુંદળી તુંદળી રેતો ઊડે. હારે મગરે બળાવટી ઝાંમી હેં. અવેણીયાં લાંબી નઝરે ઝોયે હેંને એતરાકમાં હાંમો ઝાકરિયો દેખાય. બાર મગરાંનાં લાખરાં બૉતાં હેં ને ઝાકરિયો લેઇન આવે હેં. ઝવેરિયો વાટમાં હો ટળીન એક બાજુ ઊપો રેં. હારે ઝવેરિયો વીસાર કરેં, આતરાં લાખરાંવાળો તો ઝાકરિયોસ એહેંસ. એ ઝાવાવાળા તું ઝાકરિયો હેં કે બીઝો ? એ'ય એ'લા ઝાકરિયો કેંય એતો ઉંસ હું. આથમદેસનો ઝવેરિયો થનં મળવા આવો હું. તે ઝાકરિયો હેં તે ઠપ દેઇ ઊપો રેં. અને ઝાકરિયો વાત કરે. થું એક બાજુ ઊપો રેંઝે. નકર તું લાખરાં એહેંણ આવે. ઝાકરિયો માથું લટકાવે, બાર

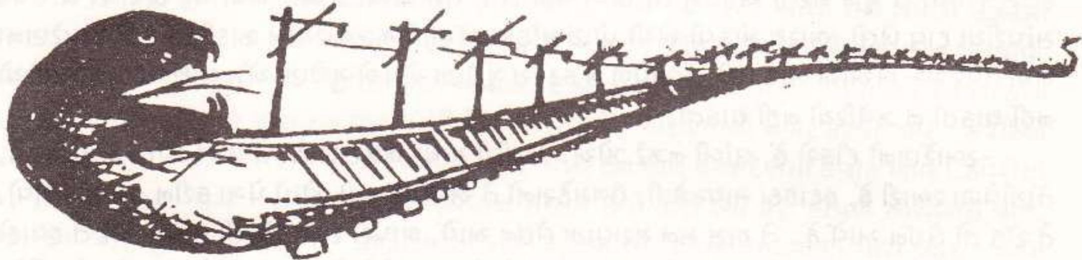
મગરાંનાં કીટકાં એહેંણ મેલે. હેંન, ઝાફરિયોન ઝવેરિયો કેવાક રોમેરોમ કરીન મીળે. અસનાંપસનાંની વાનો કરે. હાને તું કિયા દેસનો પાઇ એની તો ઓળખાણ પાર. તે મું તો તન ખબર નહીં ? મું તો આથમદેસનો ઝવેરિયો હું. તરતીનો તણી, પોવીનો પાટવી. જાફરિયો વીસાર કરેં. તે ઝવેરિયો કેં, એલા એય ઝાફરીયા! દાહ-પન્નર દન પેલાં કાઁય આવું, એ'લા કાંય નહીં આવું. પૉણ ઑગણામાં ઊંદરો મરેલો અતો, ઑણો ઊંદરો મારી સોરીએ બાલ્લીએ કરીન ઉસકાવીન નૉખી દેતો તે ઝાઇન સિમેર પુહેણ પરો. એતરામા તે ઝવેરરિયો મનમાં વિચાર કરે, આથીઆંના ટોળામાં ઝોતાર આથી મેં મારો. ઑણો બાહ્લીન કાલીન સોરીએ નૉખી દેતો. મેર-સિમેરના મગરા પૂહણ ઝાઇન પરો. ઝવેરિયાન નવલાઇ લાગી. ઊપોઊપો વીસાર કરે, ઝાફરિયો અવેંણ એમ કે, તું આથમદેસનો ઝોતો, નં મું ઉગમદેસનો ઝોતો, મળા તો ખરા પૉણ અવણ ખરાખોટાની ખબેંર પરેં. એતણ સાંપરીયાદાવ રમીએ. કેયા ખરા નં કેયા ખોટા, એંણાંની ખબર પરેં.

એંણીવેળ તો પગવાંનને વાત રાખવી તે રૉડીરૉડ રબારેણ પંખુરી દીકરીન પાત આલવા ઝાય. એકાએ દીકરી હૉઢેણો રોકવા ગયેલો હેં. દીકરાન પંખુરીયે કયેલું અતું, તું હમી હમી દીકરા, હૉઢેણો સારઝે. નકેર ઉગમ દેસનો નં આથદેસનો બે મોટા ઝોતા પેગા કરો. એમ કરીન દીકરા તન મું મરાવો. તે તું થાળામાંન ગાળામાં હૉઢેણો સારઝે. હાને પેલો ઝાફરિયો મુટે બોલે, એ ઝાવાવાળી પંખુરી રબારેણ અગળ ઝાય તો માર ગળાની આઁણ હેં. રબારેંણ હેં, માથા ઉપર સૂલો હેં, સૂલામાં આગ બળે. ઉપર કાળી તૉલરી હેં. કુરી બહ્રીનો ડોઓ તબરે. તાંલરીમાં ડોયો હેં. ડોયો ફેરવેં હેંને દીકરા હારની ઝાય. ઝાતી રબારેંણ નં ઊપી રાખી. ઝાફરિયો કેં, અમે બેય ઝોતાઝોતા પેગા થા હૈય. અમે બે સાંપરીયા દાવ ખેલીએ. તે તું ઊપી ઊપી અમાંન બેઆંન ઝોઆ કરઝે. તે ઝાફરિયો જીતે તો તું ઝાફરિયો જીતે એંમ કેંઝે. નેં ઝવેરિયો જીતે તો ઝવેરિયો જીતો એંમ કેંઝે. ને એંણીવેળ પંખી રબારેંણ મુટે બોલે, પાઇમારો દીકરો હૉઢેણો સારે, પેર બફોર દનરા આવા. તે પૂખેં મરતો અહેં. મું તો ઊપી નહીં રેતી. તમે આવો તે માર ખપા પર ઊપા રો નેં ઉપેંર સાંપરીયા દાવ ખેલો. ભારથ મૉડવો એંવો પૉણ માઁડો. એંણીવેળ ઝવેરિયોન ઝાફરિયો હેં તે રબારેણના ખપા ઉપેંર સરેં. બેંઆંએ બાથ પરી. તેણીવેળ બે કટકેરા ગૂંથેણા એંમ બે ગુથેણા એંમ બાથ પરી. તે ઝાફરિયો નહીં થાકતો ને ઝવેરિયો નહીં થાકતો.

રબારેંણનો દીકરો હૅ. લાંબી નઝરે ઝોએં. પંખીરી માયેર નઝરે આવે. તે ઉપેંર ઝોતાં નઝરે આવે. તેંણીવેળા રબારી હેં. હદાહદા માયર કેતી, ઉગમદેસનો તે આથમદેસનો ઝોતો પેગા કરીન તનં મું મરાવો. તે રૉડ તો લેઇન આવેં હેં. તે હાસું મન મરાવણા લેઇન આવેં. બાપરો રબારી કેંરહી પસેરી સોરે તે હવાહો હૉઢેણો પસેરીમાં કાલીન પોટકું વાળીન માથા ઉપર મેલીન રબારી કેવોક લેઇન નાહે ! ભૂતરે પાંન ઊડે. પૂહણ ઝોય ને કેવો ઝાય !

એંણીવેળ તો પગવાંનને વાત રાખવી.ઉપર આકાસમાં હૉમળી હેં. ઊસી પમેં. હૉમેળ ટૂટેં રબારીના માથા ઉપેંર. પેસેણ પોટકું લેઇન અકાસમા સરી ઝાય. તે અવેણ સરગાં પવનાં હૉમેળ ઝાય. તે અવેંણ વિહેતર નગર ઉપર આવી. વીર વિક્રમદે રાઝાની રૉણી વાદળ મેલમાં કળના યેરા લેય. ઉલાળી સરગે ઝોય. રૉણી હેં. પૂરુપ દેસમા પવન પાગીપાગીન ટુકરા થાય. રમઝમ ઢણાક, રમઝમ બણાક હૉમળીના મુટામાહી બસકું સૂટી ઝાય. તે રૉણીન ડોળામા પરેં. રૉણી ડોળા મેંહળે તૉમીતૉમી દાસી હારેંણ આવી. એ દાસીબાઇ, માર ડોળામા કસરું પરું હેં. ડોળામાહું કાટી આલ. તેંણીવેળા દાસીબાઇ હેં, ડોળામાહું કસરું કાટેં. હવાહો હૉઢેણો તો નઝરે આવી. કૉસળીમા કાલીન હવાહો હૉઢેણે ઝાય હૉતી. એણીવેળા રૉણીન એંમ કેં બાઇ તું બેહ. મુંતો માર કેંર ઝાઉં. દાસી હેં ઘરમર ઉતરે વાદળમેંલ. વાદળ મેંલ પૂહણ મેલે, આવી મૉણેકસોક, મૉણેકસોક પૂહેણ મેલે, આવી દૉઢીના દરવાઝે, દરવાઝો પૂહેણ મેલે તે આવી આટ બઝારે. આટે બઝાર પૂહણ મેલે, કેવીક કેંર આવે. આવીન પેસેંણ હૉઢેણોનું પોટકું ઓટામાં ઝાઇન સોરે, હવાહો હૉઢેણો ઊભી થેઇ ગેઇઓ. દાસી હેં હાહુન કેવીક વાત કરે !

હાહુ તમે કેંરનાં કેંરસ બેહી રો. બારી નેંહરીન ઝોઓ. તો ઉં કેતરું હુરુત કમાઇન આવી હું. અવેંણ દાસી તો કેંરમાં પેહન હાહુ બારી નેંહરે. બારી નેંહરીન ઝોએ, તો હવાહો હોંઢેણો નઝરે આવી. હાહુન રીહાંનો સમાટો આવો હેં. તે ટોસીમા પુટકો થાય. મું ઝીવો એતરા દન હોંઢેંણોહી ઑણી રૉંડ દઃખ દેહેં અનં કેં કેં કરહેં. અવણ દેખ મારા ખેલ! એંણીવેળ હોંઢેણો કનં ઝાઇન મૂતરવા બેઠી. તે બત્તી હોંઢેણો તણઇ ગેઇ. નં કૉંણી ઑતી ઑં પૂરી થેઇ.



ઓરસંગના ઝળુકે ઝળુકે સોંદોરના તેઝમા...

ગણેશ દેવી

ઉં તેજગઢ પેંલી વાર ગો તેંર ભાષા કેન્દ્રની કલ્પનાસ નવીસ ઓતી. આદિવાસી સંસ્કૃતિ પણવા વાસ્તે આદિવાસીઓના ગોમ્માસ કોઇ ઝગા મિળે, એંણું કૉમ ઓતું. તેજગઢ ઝોવું, એંણો કોરાજનો મગરો, મૂળો રૂંખ, મદત વાસ્તે હદા તીયાર ગામ પંસાત - એ બત્તું કણું ગમું. ભાષા કેન્દ્રનું ઠેકાણું તેજગઢમાં નક્કી કરવામાં આવું. બે-તેંણ વરહામા તો તેજગઢની આહના હી દેખવાની તક મિળી.

રાઠવા આદિવાસીઓનો દેવ 'બાબો પિઠોરો' વાસ્તે હૉપળું ઓતું. ઑસીન્તા હી એક દિ', તેજગઢના બે કેંરમા પીઠોરાદેવનાં સિતરાં ઝોવા મિળાં. ઑણા એક કેંરમા એક પણેલો મોટીયાર મિળો. એંણાનું નોમ નગીન. પેસ તો નગીન નં એંણા બીઝા આદિવાસી દોસ્તાર મારી હારે તેજગઢનં ઑણી સીમામા ફિરવા લાગા. કોરાજના મગરામા ઝૂની વેળાની ડોસ હેં. મા હઝાર વરહાં પેંલાં રંગહી મૉડેલા કોરાનાં સિતરાં હેં. લોના રાખોરામાહી બણાવેલા રગહી મૉડેલાં 'પાષાણ યુગ'નાં સિતરાં આઝ પોંણ નવાં લાગેં હેં. મગરાના વસમા, ૧૩મી સદીમા રોણી તેજલે બૉતેલો કોટ હેં. એંણી મા નં બાર મધ્યયુગીન રાજધાની નાં રોળાં હેં. ઑણાં રોળાંહી ખબેંર પરેં હેં, એક ઝુગમા ઑ કણી નખ્ખા સંસ્કૃતિની નેસાંણી દેખાઇ આવેં હેં. નગીનના કેંરમા આવેલ પીઠોરામા નખ્ખા ઝૂની સંસ્કૃતિની નેંસાણી મિળેં હેં. પીઠોરાની વસમા બે બૉગહા મૉડેલા હેં. એવીઝ રીતે આદિવાસીની ઇતિહાસ પૉણ, જો ખોઝના કરવા મૉગે ઑણાને ઘેરી વળે હેં. બીઝાને મનતો આદિવાસી એતરે વૉહળ રેઇ ગયેલો નં ઇતિહાસ વગેરનો સમાજ હેં.

આદિવાસી સેંરમા મઝુરી વાસ્તે આવે હેં તેંર બોબરા - બેંરા બની ઝાય હેં. સેંરના મૉનવી પૉંણ ઑણાહી દૂરા રેં હેં. સરકારની કસેરીમા, દવાખાનામા, પોલીસ સૉકીમા એંણાંન તખલા બરાબર ગણવામા આવે હેં. અખબાર, સિનેમા, ટેલિવિઝનમા આદિવાસીનું ચિતરણ ઝોવા વાસ્તે સ વૉચ હેં. એંણાંની ઇસ્સા, અભિવૉન, એંણાનો મોટા ઝૂના ઇતિહાસને ઑં કોઇસ ઝગા નહીં હેં. આદિવાસીઓના દેવ, તેંવાર, નાસ, રંગેલ કાપલા, માળા, ઘરેણાં, કેંર, તીર-કામઠાં-બત્તું સેંરના લોકાંન હંગરવાનું, આણંદ કરવાનું સાધણસ હેં. આદિવાસી એતણ 'આધુનિક જીવનશૈલી'(નવલી ઝીવણાની રીત) ઉપેર ''અંધશ્રદ્ધા'' નં અગ્રાંનનો કાળો સોંયલો - એવો હુગવરિયો વીસાર બત્તે સાલો હેં. એવા વીસાર હામે. એવો વીસાર કરવાવાળા સમાજના તંતર ગ્રાનના જોર હામે આદિવાસી બાપરો મુંઝાણો હેં.

ઇતિહાસનો એવો નેંમ હેં : ઝે સમાજ કને મૉરકણું તંતર ગ્રાન વૉય, એંણો સમાજ ઇતિહાસના લેખન ઉપેંર પોતાનો કબ્ઝો મેળવેં હેં. પેસ બીઝા સમાજનો ઇતિહાસ ધીમેં ધીમેં ખોવાઇ જાય હેં. આઝ ભારથમા, 'મુખ્ય પ્રવાહે' આદિવાસીઓના ઇતિહાસને આવીસ રીતે સપાટ કરી દીતો હેં. આદિવાસી કુણ હેં ? એંણી પરંપરા કેતરી ઝૂની હેં ? ભારતીય સંસ્કૃતિમા એંણાનું હું થાંણ હેં ? - એવા બત્તા પ્રશ્નો વાસ્તે મુખ્ય પ્રવાહના વીસારકો બોબરા - બેંરા હેં એતણ આદિવાસી એતરે દેસની ગીતની મોટી ઝાતરામાં પૂલહી સૂટું પરી ગયેલું - વોહળ રેઇ ગયેંલું બાળ વૉય-એવો પાસ ઊપો કરવામા આવો હેં.

પૉણ સાસી ઇસ્થુતિ ઑણાહી બિલખુલ ઝુઇ હેં. આદિવાસી સંસ્કૃતિ એ ભારથની કેંણી ઝૂની નં મોટી સંસ્કૃતિ હેં. ગુલાંમીનાં કેંણાં સક્કર ફરી વળા પેસ પૉણ ઑણી સંસ્કૃતિ ભોં ભાળી થેઇ નહીં હેં. મૂળો ઝૂધ કરીન આદિવાસીઓએ ઑણી સાસવી રાખી હેં. ઑણી સંસ્કૃતિ સાસા અરથમાં ભારથીય નં સતંતર સંસ્કૃતિ હેં.

'આર્યો' નં પેસ બીઝા 'ભારતીયો' ઝમી ખેરવા લાગા. એંણાંને ઝમીમાહી લીતેલ ઉપઝ માહી બેંઝાર ઉપાંકરાં. પકૃતિ માહી પૈસાંનો ખેલ રસો. પેસ 'જ્ઞાતિ વ્યવસ્થા' પેદા કરીન મેમતનું 'વિક્રય વસ્તુ' માં ફેરવણ કરું. એંણાહી એવા સમાજનું નિરમાંણ થઉં, ઝેણો નાતો નેં ઓતો મૉનવી હાથે નં નેં ઓતો કુદરક હાથે. એંણાન પેસ સંસ્કૃતિનું 'બિરૂદ' આપણામા આવું.

આદિવાસીન કુદરક નં મૉનવી બેયે વાસ્તે માયા હેં. એંણોં ખેતી પેર ભરણા પૂરતીસ કરેં હેં પૈસા કમાવા વાસ્તે નહીં. ઉત્પાદન પોતા વાસ્તેહી નહીં પૉણ બત્તાં વાસ્તે કરેં હેં. એંણો વૉટીન ખાય હેં. એંણું બત્તું આદિવાસી આઝ પૉણ ઝૉણે હેં; હમઝેં હેં. એસ એંણો ધરમ હેં. એતણ એંણો આઝ પૉણ ખેતરનાં રૂખની પૂઝા કરેં હેં. પૉણ 'મુખ્ય પ્રવાહ' ના સમાજમા ખેતર, બીઝ, રૂખ-બત્તુંસ વેસાય હેં. એતરુંસ નહીં પૉણ પગવૉનની મૂરત પૉણ વેસાય હેં. મૉનવી પોતે પૉણ પોતાન વેસે હેં. બીઝાંન વેસાંણી લે હેં.

આદિવાસીઓમા 'વેશ્યા વ્યવસાય'નહીં. દાપુ લેવાનો રિવાજ અવણ આવી રોહેં. તે પૉણ બીઝા સમાજના હાથને લીત્તે. પંચમહાલ ના માર આદિવાસી દોસ્તારોન અવણ લગન કરવા વાસ્તે ૨૦,૦૦૦ હી ૩૦,૦૦૦ રૂપિયા આપણા પરેં હેં. ઑણા વ્યાઝવા રૂપિયા દેવા વાસ્તે વડોદરા, ભરૂચ, સૂરત ઝેવા દૂરાં સેંરાંમા બૉતકૉમના તદામા ઝોતરાઇ ઝાય હેં.

૧૯મી સદી તરી આદિવાસીએ ઝમી ઉપેંર પોતાનો અક લખો નહીં. અંગ્રેસાંનું રાઝ આવું. કર ભેળો કરવા વાસ્તે બત્તી ઝમીની 'મોજણી' કરવામાં આવી.ઝે કર આલી હકતા અતા ઑણાએ આદિવાસીઓની ઝમી લેઇ લીત્તી. વેઠ ડાખલ કરીન આદિવાસીન મઝૂર બણાવવામાં આવા. સરકારી એલાની હૉમે આદિવાસીઓ કેંવા લાગા, સુરુઝ-સૉંદ પેદા થા તેંરહા ઝમી ખેરતા આવા હૈય''. સરકાર કય, ''કાગદુ હેં થારી કને ?'' આદિવાસી કય, ''એ તો સેઠ કનેં હેં''.નં આદિવાસીને હલકી ઝમી કને ધખેલવામાં આવો.

ઝૂના ઝૂગહી આદિવાસી ઝંગળને બખની રીતે ઓળખતો ઓતો. કેઇ વેલ,રૂખનુ પૉન રૂખની કેઈ વાત હૉપળી લેવી - એ બત્તું સ ઝૉણતો ઓતો. અંગ્રેસ આવા, ઝંગળો વેરાંન બની ગાં. અંગ્રેસન ફોઝ-ફોટાની એરફેર કરવી ઓતી. એંણાન દારૂગોળો નં અથિયાર સૂરત હી કલકત્તા પૉસતાં કરવાનાં ઓતાં. રેલ્વે માટે લાખરાંનાં પાટિયાં વાસ્તે આદિવાસીઓન ઉકમ કરો. આદિવાસીઓએ અંગ્રેસને ઝબાપ તીર-કૉમઠાહી આલો. બેની વસમા હાં વરહ તરી ઝુધ એંડુ. પૉણ કેયા રોગ વાસ્તે કરવો. રૂખનં કેઇ વાત કરીને પૉન તોરવાં. એતરામા તો ભારથના વેપારી અંગ્રેસ કને ઝાઇને મિળા. બાપરો આદિવાસી એખલો પરી ગો. સેલે એંણાન પૉણ અંગ્રેસનો ઉકમ મૉનવો પરો. અંગ્રેસોએ આદિવાસીઓની ઝમી પર પોતાનો અક લખો. એંણાની મેમતહી ઝંગળો કાપવામાં આવાં. રેલ્વેના પાટાનાં ઝાળાં ભારથમાં તૉમવા લાગાં.

આદિવાસીઓનં દવા આલતી વેલ નં રૂખ ઝંગળમાહી ખૂટવા લાગી. એંણાંનાં ધાન-પૉણી નખ્ખા ખૂટવા લાગા. અંગ્રેસો આણંદ ખૂસી વાસ્તે શિકાર કરવા લાગાં નં આદિવાસીઓન હેં હાં-અણનાં મારવા વાસ્તે સઝા મિળવા લાગી. એતણ આઝે ભારથમા ૧૧ કરોર આદિવાસી ઝનતા માહી ૭ હી ૮ કરોર લોકાંન નાગલી, વરી, કોદરા, બંટી ખાઇન દિ'કાટવા પરેં હેં. મૂળો લોકાં ઓસા પોસણહી દ:ખી થાય હેં.

આદિવાસીની બુદિ નખ્ખા તેઝ. એંણાન હઝારો ગીતો-કથાઓ મુટેં રેંતા. ઑણાં ગીતાં નં કથાઓમા એંણો ઇતિહાસ રેંચેલો'તો. એંણાન બત્તીસ ખબેંર ઓતી. એંણો બત્તુંસ ઝૉણતો ઓતો. એંણાન બત્તુસ

સેતમા રેંતું. રૉમ દંડકારણ્યમાં કેંણી ન કેઇ વાટે ગા, અસોક હારેં હું હગાઇ અતી, રૉણા પરતાપનં કેઇ મદત કરી, અંગ્રેસ કેઇ રીતે બીતો-બત્તુંસ એંણો ઝૉણતો. પૉણ સતંતર ભારથમા આદિવાસી વૉણીન ખતરો ઊપો થો. એંણાનું ઝંગળ, ઝમી, દવાઓ, ધાંન, ઝૉનવર બત્તુંસ લેઇ લેત્તું પેસ એંણી વૉણી પૉણ લેઇ લેત્તી. સરકારે નકી કરું કે રાઝ હરખું સલાવણું એં તો આતરી બત્તી બોલી-વૉણીઓ ઝીવતી રાખવી નેં સાલે . બને એતરી ભાસાઓન ખતમ કરી દેવાનું નકી કરવામા આવું.

દેસ આઝાદ થો તેંર ૧૫૦૦ હી ઝાદા ભાસાઓ બોલાતી ઓતી. એંણામાહી ૧૫ સ ભાસાઓન સરકારની મૉનતા મિળી. પેસ કેતરાક લોકો અઠ લેતી એતણ બીઝી તેંણ ભાસાઓ ઉમેરવામા આવી. સરકાર બાઝુ હી શાળા-કૉલેજ મિળતા દાંનહી આતરીહી ભાસાઓ વાસ્તે મિળહેં - એંમ નકી થઉં. વીસેક વરહાંમા ૧૩૫૦ ભાસાઓ ખોવાઇ ગેઇ.એંણી ભાસા બોલતા બે પૉસ ઝણહી રા. ૧૯૭૧ ના વરહમા સરકારી આસરો ધરાવતી ભાસાઓનં બાદ કરતાં, બીઝી ૯૦ ભાસાઓ ઝીવતી ઓતી. આઝે ઑણો આંક ૭૦ તરી ઊતરી ગો હેં. આવતા ૨૦-૨૫ વરહમા ઑણી બત્તી ભાસાઓ ખોવાઇ ઝાવાની.

ભાસા ન વૉય તો ઑણી ભાસામા હાસવી રાખેલ ગીતાં-કથાઓ કેવી રીતે રેંહેં. તેમા રેંલી પોતાની સંસ્કૃતિની સેત પૉણ નેં રેંહેં. તીમે તીમે આદિવાસીઓની ઝૂની વેળાહી સાલતી આવેલી 'મૌખિક ઑણી મરી ગેઇ બત્તી ભાસાઓ હેં આદિવાસીની મુટાહી કેંવાતા ઇતિહાસ નં વિગ્નાંનની પરંપરા બેરી બોબરી થેઇ ઝાય હેં. આવુસ બણેં એતણ સરકાર નં ભારથના બીઝા સમાજો મેમત કરી રા હેં. ઑણા કાવેતરા નં 'પ્રગતિ' નું-સુતારા નું નૉમ આપવામા આવુ હે.

સેલા ૭૦-૮૦ વરહાંમા ભારથભરમાં કારખાંનાં આવાં. ઑણાઁ હારે સેંરીકરણ પૉણ આવું. સેંરમા તૂળ નં ધૂમા. કારખાનાંના લીતે કેંરનું પૉણી, એવા બગરી ગાં. સરુમા તો સેંરના લોકોન કારખાંનાંનું ગેલું લાગું. સેવા-સાકરી કરવામા ખૂસી થાતી. સેવા સાકરી કરનારા પેદા થાય, સેરનું ભણતર એવુ સ ઘરવામા આવું. ઓથા 'પ્રદુષણ'ના લીત્તે માંદા થતા લોકો વાસ્તે 'વૈદું' કારગત બનતું ઓતું. પૉણ તીર તીર હવે આણંદ ખોવાઇ ઝાય હેં. અવણ સેંરમાહી કારખાંનાં દૂરાં કરવાનું નકી થાય હેં.

એંણાનો અરથ એ નહીં કેં સેરના લોકોનં કારખાંનાંઓનો લાપ સાઇઝતો હી નહી. પૉણ એંણાંન નિરમળ પૉણી નં એવા સાઇઝે. એતણ બત્તાં કારખાંનાં આદિવાસી સીમમા ઘખેલવાની કોસીટ થાઇ રહી હેં. કેતરાંક કારખાંનાં પેંલાહી આદિવાસી સીમમાની 'ખનિજો' ખોદી કાટવા વાસ્તે ઊપાં થયેલાં હે. મદ્યપ્રદેશ નં બિહારના આદિવાસીઓનં એંણામા 'હમાલ' વાસ્તે રાખવામા આવા અતા. ઑણાંની બાઇલીઓન 'વેશ્યા વ્યવસાય' ના ફંદામાં નૉખી ઓતી. એતણ ઝંગળ, ઝમીન, ભાસા ગમાવી બેહેલ આદિવાસી અવણ એણાંની એવા નં પૉણી પૉણ ગમાવી દેહેં. ઑણા નવા કારખાંનાંઓમા બત્તાંસ ઊંસા ઓદા ઉપેંર દૂરા દેસહી આવેલા નં દૂરા દેસમા પણેલા ભારતીયો ને મૂકવામા આવહેં. રખો વાસ્તે આદિવાસી કૉમ કરહેં.

ઝેંણાંન 'વિમુકત જનજાતિ' કેંવામા આવેં હેં, એવા આદિવાસીઓની ઇસ્તુતિ તો કણીસ કસી હેં. ઝેંણાંને અંગ્રેસાંનો વિરોદ કરો એંણી મૂળો જાતિનેં 'ગુનેગાર જાતિ' નું નૉમ આલવામા આવું. ૧૯૫૨ મા ભારત સરકારે એંણાંન 'વિમુકત' ઝાયેર કરા. એંણામા ભામટા, ટકારી, છારા, મધ્ય પ્રદેશના ભીલ, કંજાર, વડર ઝેવી ૨૦૦ જાતિ હેં. એંણાંન અવણ ખેતીનું પૉણ ગ્નાંન નહીં. પણતર નં એંણાહી મિળતા તહા પૉણ નહીં. પોલીસહી સેલા હૂધી - મોત હૂધી મારકૂટ થાય હેં. પોલીસ એંણાંન સોરી કરવા નં હેંરો બણાવવા કેં હેં, નં પેસ હાવા નં મારકૂટ કરીને 'બઢતી' મેળવેં હેં. પોલીસ ની ફોટડીમા એંણાંપર, એંણાંની બાઇલીન પર ઝુલમ થાય હેં ઑણાની વાત કરતા પૉણ લાઝ આવેં હેં.

પૉણ એંણી બત્તી વાતો વાસ્તે ઝપાપદાર કુણ? ઑણા બત્તા પ્રશ્નોનો ઉકેલ સરકારના દાંન હી

આવણોનો નહીં હેં. ૧૧ કરોર આદિવાસી નં ૬ કરોર વિમુક્તો મિળીન બત્તી ૧૭ કરોર પરઝાન સરકાર કેતરું દાંન આપી હકેં ? ઑમ પૉણ ભારથની સરકાર નૉપાણી બની ગેઇ હેં. દૂરા દેસહી દેવું કરીન સિણિક સિણિક કૉમ સલાવાય હેં. પેસ મિળેલા દાંનમાંહી મોટો ભાગલો સરકારી મૉનવીઓના ગૂંઝામા ઝાય. આદિવાસીને સાયકલ વાસ્તે પૉણ ૫૦ થી ૬૦ ટકા લૉસ આપણીં પરેં. એતણ દાંન મેળવવાહી આદિવાસીની 'પ્રગતિ' થાવાની નહીં, એ તો હાસું હેં.

ઑણા સવાય 'મુખ્ય પ્રવાહ' નં આદિવાસી એ બે મા ઝે કજ્જિયો ઊપો થો હેં, એંણામા નિયાય આદિવાસીની બાઝુ ઝાય, એ વાતમા માલ નહીં. કારણ હેં કે મુખ્ય સમાજ કને બત્તું મારક તંતરગ્નાંન હેં. વિમાન, ગાડી, ગણકયંત્રો, ભારી મૉનવી નં ઝનાવર મરેં એવાં સાધણો નં રસાયણો મુખ્ય સમાજ કને હેં.

આદિવાસી કને નહીં કોઇ તંતરગ્નાંન, નહીં ઝમી, નહીં ઝંગળ કે નહીં કોઇ અક. એતરું સ નહીં, પૉણ એંણી ભાસા સમઝી હકેં એવું કોઇ નહીં. ઑણી ઇસ્તુતિ બદલવી એં તો આદિવાસીને અન્ય સમાજનાં સાસસ્તર નં અથિયાર હમઝવાં ઝરૂરી હેં. પૉણ એંણી હારે પોતાની સંસ્કૃતિમાની પ્રકૃતિ નં મૉનવીની એત ભાવના પૉણ હાસવણાની ઝરૂરાઇ હેં. વીસારવાની આદિવાસીની પોતાની એક ગાઇ હેં. એસ એંણા મોટુ અથિયાર હેં નં ભાસા એ એકસ એંણું માધ્યમ હેં. ભારથમાનાં હરેક આદિવાસી સ્ત્રી-પુરુષે ''પોતાની ભાસા-વૉણી ઝાળવી રાખવી'' એસ એંણાંનો ધરમ માની લેવો ઝોવેં, એવું નેં કેંરીએ તો આપુના વડેરા આપુન માપી નેં આલેં. એક વેળા એંણા ઝંગળના રાઝા ઓતા. આદિવાસીની આઝની પીઢીએ મુખ્ય પ્રવાહના સાકર થેઇન રેંવું એંણાંને કદિયે નેં ગમે.

હારા ભાયગમા ભારથમા આદિવાસીઓ વાસ્તે નવલો કાઇદો આવી રો હેં. એંણા કાઇદાનાં ઝરૂરાઇનાં પાંખાં 'ઢોલ' ના ઑણા અંકમાં આવાં હેં. ઑણો કાઇદો હમઝી લેવો નં એંણો હેતુ ફળેં એંણા વાસ્તે કૉમ કરવું એ આપુનું 'કર્તવ્ય' હેં. ઇતિહાસે દિતેલી સેલી તક હેં. એંણાનો સાસો ઉપયોગ કરી લેવો ઝરૂરી હેં.

આપુમા ઝે પૉણ પણેલા એં ઑણાં બત્તાંન એક સ એલો : ઝંગળ ગેયું, રાઝ ગેયું, દવાઓ ગેઇ, ઝાંનવર ગેયાં. અવણ આપુની ભાસા-વૉહી, પૉણી, એવા હાસવી લો. નેં હાસવીએ તો ઑણાં પૉણ આથમાહી ઝાહેં. આદિવાસી સંસ્કૃતિ વાસ્તે અભેવાંણ - ગરવ રાખવા લાગાં. નેં રાખિયે તો ઑણી પૉણ ઝાતી રેંહેં. પોતાનું પોતાપણું ઝાળવો. એંણું રેહે તો અઝી પૉણ ઇતિહાસનં એક નવો વળાંક આપી હકી હું.

પાસલા વરહે નગીન રાઠવા નં મનીષા વારિયાએ મિળીનં 'તેજગઢનાં ગીતો' એંણી સૉપરી તિયાર કરી. એંણા ઝાયેર તેંવાર વેળાએ છોટાઉદેપુરના સંસદસભ્ય શ્રી નારણભાઇ રાઠવા, વિધાનસભાના સભ્ય શ્રી સુખરામભાઇ રાઠવા, મરાઠીના લેખકો શ્રી લક્ષ્મણ ગાયકવાડ અનં શ્રી લક્ષ્મણ માને આઝર ઓતા. તેજગઢના બે હી તેંણ અઝાર લોક આઝર ઓતાં. પેસ કોઇ પૉણ વિદ્યાર્થી કે બીઝા પૉમણા તેજગઢ ગા તેંર મનીષા નં નગીને ગીતા હૉપળાવાં. ઓરસંગના ઢોકે કેંણાં વરહાંહી ઑણા ગીતાં ગવાતાં રાં હેં. રૉણી કાઝલે પૉણ એમાહી કેતરાક ગીતાં હોપળાં અહેં. રૉણી તેઝલના રાઝમા પરબમા આ ગીતોનાં હાકરિયો અવાઝ ઊઠતો અહેં. આઝ સૉપરીના રૂપમા ઑણાં ગીતાં આખર થઇ ગાં હેં. ઓરસંગના ઢોકે ઑણાં ગીતાંના નાદ મૂળો વેળા ઊઠતા રેંહેં. પૂનમનીં રાતેં રાઠવા આદિવાસીઓનાં ટીમલી નાસના તાલે ઑણા હાકરિયાં ગીતાં ગવાહેં તેંર આપુના ઝંગળના રાઝા રેંયેલા વડેરા ખુસ થાહેં ન વીસારહેં - કૉય નહીં તો આપુનાં નાસણાં નં ગીતાં તો ઝીવતાં રાં હેં. ઑણાંનો આણંદ ઓરસંગના પ્રવાહની ઝળુકે ઝળુકે સૌંદોરના તેઝમા વેંતો રેંહેં. એસ ભાષા કેન્દ્રનું હોપણું હેં.

આદિવાસીઓ વાસ્તેનો નવલો કાઇદો

સંકલિત

૧૯૯૬નો કાઇદો ક્રમાંખ ૪૦ (Extention to the Scheduled Areas) આદિવાસીઓની ગોમપંસાતના અકહક વાસ્તેનો હેં. લોકસપામા નકી થયા પેસ બે વરહાંમા ઑણો કાયદો ઝુદાઝુદા રાજ્યોમા નકી કરવા વાસ્તે મોખલવામાં આવો. પોહ મઇનાની અઝવાળી સઠ, વિકરમ સંવત ૨૦૫૪ (૨૪ ડિસેમ્બર ૧૯૯૮) ના રોઝ ઑણો કાઇદો આપણ દેસમા બત્તાસ આદિવાસી વિસ્તારોમા લાગુ થાહેં.

1) **કાઇદાનું મથાળું** : પંસાતો વાસ્તેની ઝોગવાઇ (પંસાતોના અધિકારો)

2) **વ્યાખ્યા (હમઝ)** : ઑણા કાયદામા વાપરેલ રક્ષિત આદિવાસી વિસ્તાર ઑણી સંજ્ઞા (નૉમ) સંવિધાનની કલમ ૨૪૪, પેટા કલમ - ૧ ના અરથમા વાપરેલ હેં.

3) સંવિધાનના નવમા વિભાગમા ગોમપંસાતો વાસ્તે ઝે ઝોગવાઇઓ આલી હેં, ઑણી બત્તીસ ઑણા નવલા કાઇદામા આરક્ષિત આદિવાસી વિસ્તારોન લાગુ પરહેં, પૉણ રાજયસ્તરન વિધિમંડળો, સંવિધાનના નવમા પેટા વિભાગમા આપેલ અકક્ટી ઑણા કાઇદામા નેંસેની બાબતોમા બદલો થાહેં નહીં.

A) પંસાતો વાસ્તે રાજયસ્તરે બણનાર નવલો કાઇદો, ઑણા સમાઝની ઝૂની પેઢીનો (પરંપરાગત) કાઇદો - સામાઝિક નં ધારમિક રિવાઝો નં સામુહિક સાધનસંપત્તિની વિવેસ્તાની ઝૂની પીઢીની (પરંપરાગત) રીત હાથે મેળ ખાતો અહેં.

B) ગોમનો અરથ પોતાની ઝૂની પીઢીની (પરંપરાગત) પધતિઓ પરમાંણે કૉમ-કાઝ સલાવતા કળબા કે સમાઝનો રેણાંક (વસાહત) લેવણામા આવહેં.

C), એકાએક ગૉમની પોતાની ગૉમસપા રેંહેં. ઍણા સભ્યોના નૉમ ઑણા ગૉમની મતદાર ઇચાદીમા ઓવણાં ઝરૂરી હેં.

D) ઑણી ગૉમસપાન પોતાના સમાઝના રીતરિવાઝો, સાંસ્કૃતિક અસ્મિતા (પોતાનું વડપણ), સામુહિક સાધનસંપત્તિ (સમાઝનો ડલ્લો) નં ઝૂની વિવેસ્તાનં સાસવણાનો અક રેંહેં.

E) સમાજિક નં આર્થિક (પૈસાં) પરગતિ વાસ્તેની એક યોજના કૉમ કરવા પેંલાં ગૉમસપાની રઝા લેવણામા આવહેં. ઑણા સવાય ગરીબી કાઢવા લાભ લેનાર કળબાના મૉનવીઓ ગૉમસપા નકી કરહેં.

F) ઉપેર મુદો (E) માં કયેલ યોજનાઓ, કાર્યકમો કે પ્રકલ્પો વાસ્તે નકી થયેલ પૈસાંની વિવેસ્તા સાસા વપરાસ વાસ્તેનું પરમાંણપતર ગૉમસપા કનેહી ગૉમપંસાયતે મેળવણાનું રેંહેં.

G) સંવિધાનના નવમા વિભાગ પરમાંણે, રક્ષિત આદિવાસી વિસ્તારમાની અનામત બેઠકોનું પરમાંણ ઑણી પંસાતમા આવેલ ઝુદા ઝુદા સમાઝોના એકબીઝાના પરમાંણ ઝેતરું રેંહેં.

: પૉણ, અનુસૂસિત ઝનઝાતિઓ વાસ્તેની અનામત બેઠકોની સંખ્યા અરતીથી ઓસી નં વૉય.

: ઑણા સવાય, અરેક સ્તરે પંસાત પરમુખ (આગેવૉણ)ની બેઠક અનુસૂસિત ઝનઝાતિ વાસ્તે અનામત રેંહેં.

H) ઝે ઝનઝાતિ હી કોઇ પૉણ મૉનવી પંસાતમાં સૂંટાઇ આવેલ નેં વૉય ઑણી અનુસૂસિત ઝનઝાતિના મૉનવીઓને રાઝ સરકાર વિભાગીય ઝિલા કક્ષાએ પંસાતમા રાખી હકહેં.

: પૉણ ઑણી રીતમા નિમેલ સભ્યોની સંખ્યા પંસાતમા સૂંટાઇ આવનાર બત્તા સભ્યોની સંખ્યાના એક દસાંસ કરતાં વત્તારે નેં રાખી હકાય.

I) વિકાસ યોજનાઓ વાસ્તે ઝમી મેળવતાં પેંલાં નં આવી યોજનાઓહી અસર પૉમેલાં વાસ્તે ફરીન રેંણાંક આયોજન પેંલાં સાસા સ્તરની પંસાતો નં ગૉમસપા હાથે વિસારણા કરવામાં આવહેં.
ઑણી યોજનાનું રક્ષિત આદિવાસી વિસ્તાર વાસ્તેનું આયોઝન નં સંસાલન રાજય સ્તરેથી કરવામાં આવહેં.

J) રક્ષિત આદિવાસી વિસ્તારમા પૉણી અંગેનું આયોઝન નં વિવેસ્તા સાસા સ્તરની પંસાતોને હૉપવામા આવહે.

K) રક્ષિત આદિવાસી વિસ્તારમા ઝમીમાનો ડહ્લો ખણી કાઢવા ખાણઉદ્યોગોને ભાડાપતર કે પરવૉનો આલતા પેંલાં સાસા સ્તરની ગૉમસપા કે પંસાતની વાત હૉપળી લેવી પડહે.

L) ઝમીમાનો ડહ્લો ખણી કાઢવાનો અક હરાજીથી આલવા વાસ્તે વિવેસ્તા કરતા પેંલા પૉણ સાસા સ્તરની ગૉમસપા કે પંસાતની વાત હૉપળી લેવી પડહે.

M) રક્ષિત આદિવાસી વિસ્તારની પંસાતોને પોતાની સત્તા રાખતી વિવેસ્તા (સ્વશાસનની સંસ્થા) તરીકેનો અક આલતી વખતે સાસા સ્તરની પંસાતો કે ગૉમસપાને નેંસેના અક મળી રેહે તે રાજય સરકારે ઝોવાનું રેંહેં.

(i) નસો કરવાની વસ્તુ (હેરો) વેસવા અને વાપરવાનો બાંધોબસ્તો કરવાનો, તેનાપર દાબ રાખવાનો કે તેને બદ કરવાનો અક.

(ii) ઝંગળના ડહ્લાપરનો અક.

(iii) રક્ષિત આદિવાસી વિસ્તારની ઝમીની ફેરબદલી રોકવા વાસ્તેનો તેમઝ કાઇદાવિરુધ થાતી ઑણી ફેરબદલીને કમી કરવાંનો અક.

(iv) કોઇ પૉણ નૉમહી સાલતા ગૉમના આટ કે બઝારની વિવેસ્તાનો અક.

(v) અનુસૂસિત ઝનઝાતિઓ હાથે થાતા નાંણાંની પ્રવૃત્તિ ઉપેંર દાબ રાખણાનો અક.

(vi) સામાજીક ક્ષેત્રમા કૉમ કરતી હરેક ધાઇની સંસ્થાઓ નં સંસ્થાચાલકો ઉપેંર દાબ રાખણાનો અક.

(vii) Tribal subplan સહ, સ્થાનિક સ્તરે સાલતી બત્તીઝ યોજનાઓ નં ઑંણે વાસ્તે વૉટેલ સાધન ડહ્લા (સંપત્તિ) ઉપેંર દાબ રાખણાનો અક.

N) પંસાતોને પોતાની સત્તા (સ્વશાસન)ની સંસ્થાનો વડપણ (દરજ્જો) આલતા રાજય સ્તરના કાઇદામાસ એવી વિવેસ્તા કરવી પરહેં, એતણ ઉફલા સ્તરની પંસાતો નેંસેના સ્તરની પંસાતો કે ગૉમ સપાના અક નં સત્તા કમી કરી હકેં નહીં.

O) રક્ષિત આદિવાસી વિસ્તારમા ઝિલા પંસાતોના કૉમની વિવેસ્તા કરતી વેળાએસ રાજય સ્તરના કાઇદામા સંવિધાનના સઠા પરિશિષ્ટમાની વિવેસ્તા પૉણ ઝાળવી રાખવી પરહેં.

આરક્ષિત આદિવાસી વિસ્તારમા પંસાત કાઇદાનું ભવિસ :

ઉપેંરના કાઇદાની વિવેસ્તા કરતાં પેંલાં ભારત દેસના આગુ (રાષ્ટ્રપતિ)ની રઝા લેવણી ઝરૂરી હેં. પેસ ભવિસમા ભારતની લોકસપામા રક્ષિત આદિવાસી વિસ્તારો વાસ્તે નવલો કાઇદો બણાવવામાં આવેં તોં હુધી, ઑંણી બત્તી ઝોગવાઇઓ રેંહેં. આગુ (રાષ્ટ્રપતિ)ની રઝા મિળે ઑંણી તારીખ હુધી ઝીવતી ગ્રામ પંસાતોને ઑંણા કાઇદાનો બાંધોબસ્તો કરવાનો રેંહેં. પેસ પોંણ, કોઇ રાજયમા રાજય સરકાર હી પંસાતોના વિસ્તારમા ફેરફાર કરવામા આવે તો પોંણ ઑંણા પંસાત ક્ષેત્રમા ઑંણો કાઇદો સત્તામા રેંહેં.

ઑંણા કાઇદાનો અરથ એ હેં કે, ૨૪ ડિસેમ્બર ૧૯૯૮ના રોઝ, ભારતના બત્તાઝ રાજયોમા આરક્ષિત આદિવાસી વિસ્તારો તરીકે ઝાયેર વોંય, ઑંણા વિસ્તારોમાં આદિવાસીઓની પોતાની સત્તા (સ્વશાસન) રક્ષિત રેંહેં. પેસ લોકસપામા પરીએકીહી સંવિઘાનના નવમા પરિશિષ્ટમાં ફેરફાર સવાય કોઇ પોંણ રાજય સરકાર, એતરુંસ નહીં પોંણ કેન્દ્ર સસ્કાર પોંણ, સ્વશાસનનો અક લેંઇ હકહેં નહીં.

ગુજરાત રાઝની સરકારે ઑંણા કાઇદાને રઝા આપેલ હેં નં 'ગુજરાત સરકારનું ગેઝેટ' મા ઑંણો કાઇદો નેંસેની રીતે સાપેલ હેં.

વૈઘાનિક અને સંસદીય બાબતોનો વિભાગ, સચિવાલય, ગાંઘીનગર
તારીખઃ ૨૦મી ડિસેમ્બર, ૧૯૯૭.

તારીખ ૨૦મી ડિસેમ્બર, ૧૯૯૭ના ગુજરાત રાજપત્ર, ભાગ-૪ (અસાઘારણ)માં અંગ્રેજીમાં પ્રસિદ્ઘ થયેલા સન ૧૯૯૭ના ગુજરાત વટહુકમ ક્રમાંક ૧૩નો ગુજરાતી અનુવાદ આથી સર્વે લોકોની જાણ સારું પ્રસિદ્ઘ કર્યો છે.

આઇ. જી. શિકારી,
સરકારના નાયબ સચિવ

પંચાયત ગ્રામ ગૃહનિર્માણ અને ગ્રામ વિકાસ વિભાગ, સચિવાલય, ગાંઘીનગર
તારીખ ૨૦મી ડિસેમ્બર, ૧૯૯૭.
સન ૧૯૯૭ નો ગુજરાત વટહુકમ ક્રમાંક : ૧૩.
ગુજરાત પંચાયત અઘિનિયમ, ૧૯૯૩ વઘુ સુઘારવા બાબત વટહુકમ.

ગુજરાત રાજયની વિઘાનસભાનું સત્ર ચાલુ નથી; સન ૧૯૯૩ નો અને ગુજરાતના રાજયપાલને એવી ખાતરી થઇ છે કે ગુજરાત પંચાયત ગુજરાતનો અઘિનિયમ, ૧૯૯૩ સુઘારવા માટે તાત્કાલિક પગલાં લેવાનું તેમને જરુરી બનાવે ૧૮મો તેવા સંજોગો પ્રવર્તે છે. તેથી હવે, ભારતના સંવિઘાનની કલમ ૨૧૩ ના ખંડ (૧) થી મળેલી સત્તાની રૂએ, ગુજરાતના રાજયપાલ. આથી નીચેનો વટહુકમ કરીને પ્રસિદ્ઘ કરેછે :-

૧. **ટૂંકી સંજ્ઞા અને આરંભ :**
(૧) આ વટહુકમ, ગુજરાત પંચાયત (સુઘારા) વટહુકમ ૧૯૯૭ કહેવાશે.
(૨) તે તરતજ અમલમાં આવશે.

વ્યક્તિઓની ઓળખ અથવા પસંદગી માટે તે જવાબદાર રહેશે.

૩. કલમ ૭માં પેટા કલમ (૧) માં નીચેનો પરંતુક ઉમેરવો :-
પરંતુ અનુસુચિત વિસ્તારમાંના સ્થાનિક વિસ્તારના સંબંધમાં ભલામણ કરતી વખતે એવી ખાતરી કરવી જોઈએ કે તે સ્થાનિક વિસ્તાર સામાન્ય રીતે રહેવાસી અથવા રહેવાસીઓનો સમુહ અથવા નાના ગામ અથવા નાના ગામોના સમુહનો બનેલો છે, અને પ્રણાલીઓ અને રિવાજો અનુસાર પોતાના કામકાજની વ્યવસ્થા કરેછે.

૪. કલમ ૯માં, પેટા કલમ (૫)માં, ખંડ (ક)માં, પેટા-ખંડ (૧) પછી, નીચેનો પેટા-ખંડ દાખલ કરવો :
(૧ક) સમગ્ર સ્થાનિક વિસ્તાર કોઇપણ અનુસૂચિત વિસ્તારનો બનેલો હોય તેવી ગ્રામ પંચાયતની બાબતમાં, પેટા-ખંડ (૧) હેઠળ અનુસૂચિત આદિજાતિઓમાટે અનામત રાખેલી બેઠકોની સંખ્યા એવી રીતે વધારવી જોઇશે કે, જેથી કરીને આવી સંખ્યા, ગ્રામ પંચાયતમાંની બેઠકોની કુલ સંખ્યાના અડધા કરતાં ઓછી થાય નહીં.

૫. કલમ ૧૦ માં, પેટા-કલમ (૫)માં, ખંડ (ક)માં, પેટા-ખંડ (૧) પછી, નીચેનો પેટા -ખંડ દાખલ કરવો :-
(૧-એ) સમગ્ર સ્થાનિક વિસ્તાર કોઇપણ અનુસૂચિત વિસ્તારોનો બનેલો હોય તેવી તાલુકા પંચાયતની બાબતમાં, ખંડ (૧) હેઠળ અનુસૂચિત આદિજાતિ માટે અનામત રાખેલી બેઠકોની સંખ્યા એવી રીતે વધારવી જોઈશે કે, જેથી કરીને, તાલુકા પંચાયતમાંની બેઠકોની કુલ સંખ્યાના અડધા કરતાં ઓછી થાય નહીં.

૬. કલમ ૧૧માં, પેટા-કલમ (૫)માં, ખંડ (ક)માં, પેટા-ખંડ (૧) પછી, નીચેનો પેટા-ખંડ દાખલ કરવો :-
(૧) સમગ્ર સ્થાનિક વિસ્તાર અનુસૂચિત વિસ્તારોનો બનેલ હોય તેવી જિલ્લા પંચાયતની બાબતમાં,ખંડ (૧) હેઠળ અનુસૂચિત આદિજાતિઓ માટે અનામત રાખેલી બેઠકોની સંખ્યા એવી રીતે વધારવી જોઈશે કે જેથી કરીને તે સંખ્યા, જિલ્લા પંચાયતમાંની બેઠકોમાંની કુલ સંખ્યાના અડધા કરતાં ઓછી થાય નહીં.

૭. કલમ ૧૧ પછી નીચેની કલમ દાખલ કરવી :
૧૧ક. કોઈ કારણોસર ચૂંટણીમાં તાલુકા પંચાયત અથવા જિલ્લા પંચાયત માં અનુસૂચિત આદિજાતિનો કોઇ સભ્ય ચૂંટાય નહીં તો, રાજ્ય સરકાર, ચૂંટાવા માટે યોગ્ય હોય તેવા અનુસૂચિત આદિજાતિના સભ્યોમાંથી તે પંચાયતમાં ચૂંટાયેલા કુલ સભ્યોના એક દશાંશ કરતા વધે નહીં તેટલી સંખ્યાના સભ્યો નિયુક્ત કરી શકશે.

૮. કલમ ૫૧માં પેટા-કલમ (૨) માં :
(૧) ખંડ (ક)ને બદલે, નીચેનો મજકૂર મૂકવો :-
(ક) રાજ્યની તમામ ગ્રામ પંચાયતોના સરપંચના હોદ્દા અનુસૂચિત આદિજાતિઓ માટે રાજ્ય સરકારે અનામત રાખવા જોઈશે.
સ્પષ્ટીકરણ :- આ ખંડના હેતુઓ માટે, 'ગ્રામ પંચાયત' એટલે ગ્રામ પંચાયત, જેનો સમગ્ર

૨. સન ૧૯૯૩નો ગુજરાતનો ૧૮મો અધિનિયમ હંગામી રીતે સુધારવા બાબત :
આ વટહુકમ ના અમલની મુદત દરમિયાન, ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ, ૧૯૯૩ (જેનો આમાં હવે પછી 'મુખ્ય અધિનિયમ' તરીકે ઉલ્લેખ કર્યો છે તે) કલમ ૩ અને ૪ માં નિર્દિષ્ટ કરેલા સુધારાને અધીન રહીને અમલમાં આવશે.

૩. સન ૧૯૯૩ના ગુજરાતના ૧૮મા અધિનિયમમાં કલમો ૨૭૮-ક અને ૨૭૮ કક દાખલ કરવા બાબત : મુખ્ય અધિનિયમમાં, કલમ ૨૭૮ પછી, નીચેની કલમો દાખલ કરવી:-

૨૭૮ ક : આ અધિનિયમ, ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૭૮ના ખંડ (૧) માં ઉલ્લેખેલ રાજયના અનુસૂચિત વિસ્તારોને, અનુસૂચિ ૪ માં નિર્દિષ્ટ કરેલા ફેરફારોને આધીન રહીને લાગુ પડશે.

૨૭૮ ક ક : અનુસુચિ ૫ માં નિર્દિષ્ટ કરેલા અધિનિયમ, ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૪૪ના ખંડ (૧) માં ઉલ્લેખેલ રાજયના અનુસૂચિત વિસ્તારોને લાગુ પાડતી વખતે, ચોથી કોલમમાં દર્શાવેલ પ્રમાણમાં સુધારવા જોઈશે.''

૪. સન ૧૯૯૩ના ૧૮મા અધિનિયમમાં નવી અનુસૂચિ ૪ અને ૫ દાખલ કરવા બાબત : મુખ્ય અધિનિયમમાં, અનુસૂચિ ૩ પછી, નીચેની અનુસૂચિઓ ઉમેરવી.

અનુસૂચિ ૪

(જુઓ કલમ ૨૭૮ક)

(જે ફેરફારોને અધીન રહીને આ અધિનિયમ, રાજયના અનુસૂચિત વિસ્તારોને લાગુ પડશે તે ફેરફારો)

૧. કલમ ૨માં ખંડ (૧૯) પછી નીચેનો ખંડ દાખલ કરવો :-
(૧૯ક) 'અનુસૂચિત વિસ્તાર' એટલે ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૪૪ના ખંડ (૧) માં ઉલ્લેખેલ રાજયના અનુસૂચિત વિસ્તારો.

૨. કલમ ૪ ને બદલે, નીચેની કલમ મુકવી :-
૪ (૧) : આ અધિનિયમથી અથવા તે હેઠળ જોગવાઈ કરી હોય તેવા કાર્યો કરવા માટે, ગામ માટે ગ્રામ સભા હોવી જોઈએ.
(૨) તે ગામના મતદાર વિભાગોના મતદારોની યાદીમાં જેમના નામો સમાવિષ્ટ કર્યા હોય તેવી વ્યક્તિઓની તે બનશે.
(૩) ગ્રામ સભા નીચેના વધારાના કાર્યો કરશે :
(ક) ગ્રામ સભાએ, ગામના રહેવાસીઓની પ્રણાલીઓ અને રિવાજો, તેમની સાંસ્કૃતિક ઓળખ, સામુહિક સાધનો અને તકરારની પતાવટની રૂઢિગત રીત સાચવી રાખવાનો અને જાળવવાનો પ્રયત્ન કરવો.
(ખ) ગ્રામ સભાએ :
(૧) સામાજિક અને આર્થિક વિકાસ માટેની યોજનાઓ, કાર્યક્રમો અને પરિયોજનાઓનો ગ્રામ પંચાયત અમલ હાથ ધરે તે પહેલાં એવી યોજનાઓ, કાર્યક્રમો અને પરિયોજનાઓ મંજૂર કરવી જોઈએ.
(૨) ગામમાં ગરીબી નિવારણ અને બીજા કાર્યક્રમો હેઠળ હિતાધિકારી તરીકે

સ્થાનિક વિસ્તાર અનુસૂચિત વિસ્તારનો બનેલો હોય.''

(૨) ખંડ (ખ) માં --
(ક) પેટા-કલમ (૧) માં, ''અને'' શબ્દ કમી કરવો.
(ખ) પેટા-ખંડ (૨) કમી કરવો.

૯. કલમ ૬૩માં પેટા-કલમ (૨) માં --
(૧) ખંડ (ક)ને બદલે નીચેનો મજકૂર મૂકવો :-
(ક) રાજયની તમામ તાલુકા પંચાયતના પ્રમુખના તમામ હોદ્દા અનુસૂચિત આદિજાતિ માટે રાજય સરકારે અનામત રાખવા જોઈશે.

સ્પષ્ટીકરણ :- આ ખંડના હેતુઓ માટે 'તાલુકા પંચાયત' એટલે તાલુકા પંચાયત, જેનો સમગ્ર સ્થાનિક વિસ્તાર અનુસૂચિત વિસ્તારનો બનેલો હોય.''

(૨) ખંડ (ખ) માં --
(ક) પેટા-કલમ (૧) માં 'અને' શબ્દ કમી કરવો.
(ખ) પેટા-ખંડ (૨) કમી કરવો.

૧૦. કલમ ૭૭માં, પેટા-કલમ (૨) માં --
(૧) ખંડ (ક) ને બદલે નીચેનો મજકૂર મૂકવો :-
(ક) રાજયની તમામ જિલ્લા પંચાયતના પ્રમુખના હોદ્દા અનુસૂચિત આદિજાતિ માટે રાજય સરકારે અનામત રાખવા જોઈશે.

સ્પષ્ટીકરણ :-આ ખંડના હેતુઓ માટે 'જિલ્લા પંચાયત' એટલે જિલ્લા પંચાયત, જેનો સમગ્ર સ્થાનિક વિસ્તાર અનુસૂચિત વિસ્તારનો બનેલો હોય.''
(૨) ખંડ (ખ) માં --
(ક) પેટા-કલમ (૧)માં 'અને' શબ્દ કમી કરવો.
(ખ) પેટા-ખંડ (૨) કમી કરવો.

૧૧. કલમ ૧૦૮ માં, પેટા-કલમ (૪) પછી, નીચેની પેટા-કલમ ઉમેરવી --
(૫) (ક) આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે, તે ગામની હકૂમતમાં આવેલ હોય તેવા વન વિસ્તારમાંથી મળી આવેલ ગૌણ વન પેદાશ ગ્રામ પંચાયતમાં નિહિત થશે.
(ખ) ખંડ (ક) હેઠળ ગ્રામ પંચાયતમાં ઉપજ નિહિત થાય તે છતાં ગુજરાત ગૌણ વન પેદાશ વ્યાપાર રાષ્ટ્રીયકરણ અધિનિયમ, ૧૯૭૯ની જોગવાઈઓ ગૌણ વન પેદાશને લાગુ પડવાનું ચાલુ રહેશે.
(ગ) ગૌણ વન પેદાશની વેચાણ ઉપજ ગામના ફંડમાં ભરવી જોઈશે અને તે તેનો ભાગ બનશે.
(ઘ) ખંડ (ક)માંના કોઈપણ મજકૂરનો અર્થ ખંડ (ક)માં ઉલ્લેખેલ વન વિસ્તારની જમીન ગ્રામ પંચાયતમાં નિહિત થાય છે તેવો કરી શકાશે નહિ.

સ્પષ્ટીકરણઃ આ પેટા-કલમના હેતુઓ માટે ''ગૌણ વન પેદાશ'' એ શબ્દપ્રયોગનો અર્થ ગુજરાત ગૌણ વન પેદાશ વ્યાપાર રાષ્ટ્રીયકરણ અધિનિયમ, ૧૯૭૯ની કલમ ૨ના ખંડ (૯)માં તેનો જે અર્થ આપ્યો છે તે જ થશે.

૧૨. કલમ ૧૧૨માં, પેટા-કલમ (૧) પછી, નીચેની પેટા-કલમ દાખલ કરવી :-
(૧ક) પંચાયતે, કલમ ૪ની પેટા-કલમ (૩)ના ખંડ (ખ)ના પેટા-ખંડ (૧) માં ઉલ્લેખેલ યોજનાઓ, કાર્યક્રમો અને પરિયોજનાઓ માટે પંચાયત દ્વારા ફંડના ઉપયોગ માટેનું પ્રમાણપત્ર ગ્રામસભા પાસેથી મેળવવું જોઇશે.

૧૩. કલમ ૧૩૨ પછી નીચેની કલમ ઉમેરવી :-
૧૩૨ ક. તાલુકા પંચાયત સાથે -
(ક) કોઇપણ વિકાસ પરિયોજના માટે તાલુકામાં આવેલી કોઇ પણ જમીનનું જમીન સંપાદન અધિનિયમ ૧૮૯૪ હેઠળ સંપાદન કરતાં પહેલાં -
(ખ) આવી પરિયોજનાથી અસર પામેલી વ્યાક્તિઓના પુનઃ સ્થાપન અથવા પુનર્વસવાટ કરતાં પહેલાં -
વિચાર વિનિમય કરવો જોઇશે.

૧૪. અનુસૂચિ ૧માં --
(૧) નોંધ ૧ માં, પેટા-નોંધ (ટ) પછી, નીચેની નવી પેટા-નોંધ ઉમેરવી :-
(ટ-ક) કેફી પદાર્થોના વેચાણ અને વપરાશ ઉપર પ્રતિબંધ મૂકવા અને તેનું નિયમન અથવા નિયંત્રણ કરવા બાબત.
(૨) નોંધ ૭માં, પેટા-નોંધ (ડ) પછી નીચેની નવી પેટા-નોંધ ઉમેરવી :-
(ડ-૧) જળ સંસ્થાઓનું આયોજન અને વ્યવસ્થાપન બાબત
(૩) નોંધ ૧૦ પછી, નીચેની નોંધ ઉમેરવી :-
૧૧. સામાજિક ક્ષેત્રના કાર્યક્રમમાં, તમામ સામાજિક ક્ષેત્રોમાંની સંસ્થાઓ અને કર્મચારીઓ ઉપર નિયંત્રણ કરવાની સત્તા બાબત.

૧૫. અનુસૂચિ ૨ માં, ભાગ ૧માં, નોંધ ૫માં, પેટા-નોંધ (ઘ)પછી, નીચેની નવી પેટા-નોંધ ઉમેરવી:-
(ચ) સ્થાનિક યોજનાઓ અને આદિજાતિ પેટા-યોજનાઓ સહિત આવી યોજનાઓના સાધનો ઉપર નિયંત્રણ.

અનુસૂચિ-૫
સુધારેલા અધિનિયમો
(જુઓ કલમ ૨૭૮ કક)

વર્ષ	ક્રમાંક	ટૂંકી સંજ્ઞા	કેટલે સુધી સુધાર્યો
૧	૨	૩	૪
૧૮૭૯	સન ૧૮૭૯નો મુંબઈનો ૫મો	મુંબઈ જમીન મહેસૂલ અધિનિયમ ૧૮૭૯	કલમ ૭૩ કક માં --- **૧.** પેટા કલમો(૧) અને (૨) માં 'કલેકટર' એ શબ્દને બદલે 'જિલ્લા પંચાયત' એ શબ્દો મૂકવા. **૨.** પેટા-કલમ (૩)માં ખંડ (ક) માં (ક)'અન્ય આદિવાસીને' એ શબ્દોને બદલે'કોઈપણ વ્યકિતને' એ શબ્દો મૂકવા. (ખ)'કલેકટર'એ શબ્દો જે બે સ્થળે આવે છે તેને બદલે 'જિલ્લાપંચાયત' એ શબ્દો મૂકવા. **૩.** પેટા-કલમ (૪)માં ખંડ (ક) માં 'આ કલમની પેટા કલમ (૧) નું અથવા' શબ્દો, કૌંસ, અને આંકડા કમી કરવા. **૪.** સ્પષ્ટીકરણમાં, ખંડ (૧) પહેલાં નીચેનો ખંડ દાખલ કરવોઃ- (૧ક) 'જિલ્લા પંચાયત' એટલે ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૪૪ ના ખંડ (૧)માં ઉલેખ્યા પ્રમાણેના રાજયના કોઈપણ અનુસૂચિત વિસ્તારના બનેલા જિલ્લાની જિલ્લા પંચાયત, જેમાં આદિવાસી કબજો ધરાવતો હોય તે.
૧૯૪૬	સન ૧૯૪૬ નો મુંબઈનો ૩૧મો	મુંબઈનો નાણાંની ધીરધાર કરનારાઓ બાબતનો અધિનિયમ, ૧૯૪૬.	કલમ ૧૭ પછી નીચેનો મજકૂર દાખલ કરવો :- **૧૭ક.** કોઈપણ નાણાંની ધીરધાર કરનાર,ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૪૪ના ખંડ (૧)માં ઉલ્લેખ્યા પ્રમાણેના રાજયના અનુસૂચિત

વિસ્તારમાં રહેતા અનુસૂચિત આદિજાતિના કોઇપણ સભ્યને તે ગામની ગ્રામ પંચાયતની પૂર્વ મંજૂરી સિવાય, કંઇપણ નાણાં ધીરી શકશે નહિ.

નિવેદન

પંચાયતને લગતા ભારતના સંવિધાનના ભાગ ૯ને અનુરૂપ રાજ્યમાં પંચાયતને લગતો કાયદો લાવવા માટે, ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ, ૧૯૯૩ અધિનિયમિત કરવામાં આવ્યો હતો. પંચાયત (અનુસૂચિત વિસ્તારોને લાગુ પાડવા) બાબત અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની જોગવાઇઓની કલમ ૩ની રૂએ પંચાયતને લગતી સદરહુ ભાગ ૯ની જોગવાઇઓ, સદરહુ કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૪ માં જોગવાઇ કરેલ અપવાદો અને સુધારા-વધારાને અધીન રહીને, અનુસૂચિત વિસ્તારોને લાગુ પડે છે. રાજ્યમાં એવા કેટલાક વિસ્તારો છે, જે સંવિધાનની પાંચમી અનુસૂચિતના પરિચ્છેદ ૬ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિએ અનુસૂચિત વિસ્તારો તરીકે જાહેર કર્યા છે. કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૫થી પંચાયતને લગતા રાજ્ય અધિનિયમની જોગવાઇઓ, અનુસૂચિત વિસ્તારોને લાગુ પાડ્યા પ્રમાણેના સદરહુ ભાગ ૯ની જોગવાઇઓ સાથે અસંગત થઇ શકે તે છતાં, તેને સન ૧૯૯૭ના ડિસેમ્બર મહિનાની ૨૩મી તારીખ સુધી ચાલુ રાખવા માટે જોગવાઇ કરી છે. તેથી, ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ ૧૯૯૩ને, અનુસૂચિત વિસ્તારોને લાગુ પાડ્યા પ્રમાણેના સદરહુ ભાગ ૯ની જોગવાઇઓને અનુરૂપ રાખવાનું જરૂરી છે.

કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૪થી, યોગ્ય સ્તરે પંચાયતોને અને ગ્રામ સભાને, બીજા કાયદા હેઠળ આવતી અમૂક બાબતોના સંબંધમાં સત્તા આપવાનું રાજ્ય વિધાનમંડળે પણ ફરમાવ્યું છે. તેથી તે બાબતોના સંબંધમાં પંચાયતોને સત્તા આપવાનું જરૂરી જણાયું છે. તદનુસાર મુંબઇ જમીન મહેસૂલ અધિનિયમ, ૧૮૭૯ અને મુંબઇ નાણાંની ધીરધાર કરનારાઓ બાબતનો અધિનિયમ, ૧૯૪૬ની સંબંધિત જોગવાઇઓ પણ સુધારવામાં આવી છે.

ગુજરાત વિધાનસભાનું સત્ર ચાલુ ન હોવાથી, ઉપર્યુકત ઉદ્દેશો સિદ્ધ કરવા માટે ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ, ૧૯૯૩ અને ઉપર્યુકત બીજા અધિનિયમો સુધારવા માટે આ વટહુકમ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

ગાંધીનગર, તારીખ ૨૦મી ડિસેમ્બર, ૧૯૯૭.

કૃષ્ણપાલ સિંઘ,
ગુજરાતના રાજ્યપાલ

ગુજરાતના રાજ્યપાલના હુકમથી અને તેમના નામે,

પી. બસુ,
સરકારના અધિક મુખ્ય સચિવ.



લોકાખ્યાન

લાલુ અરિદા

ગાયક-કથક : વજાભાઈ ગમાર
સંશોધન-સંપાદન : જિજ્ઞાસા પટેલ

લાલુ સોનાવટી નગરીમા રાઝ કરેં રે હો.....
રૂપદે રાઝાના દીકરા વાઝે રે હો....
લાલુ ન અરિદા રૂપદે રાઝાના દીકરા વાઝેં હો....
વાગ રે વારીઓમા તુણીઓ કાલી રે હો......
સતિયા તુણી-પુણીની સેવના કરેં રે હો.....
અરિદા બાર-બાર વરસ તુણીઓ તાપે રે હો....
તેરમું વરસ આવી લુંબીયું રે હો.....
અરિદો પૂરી ભગતીએ નરવાંણ સરિયો રે હો....
અરિદો સતનો આઁબો પેદાસ કરીઓ રે હો.....
કેસરવરનો મૉર આચ્યો રે હો....
સોના રે વરની કેરીઓ લાગી રે હો.....
આઁબો રે ઉસેરતાં નવલાઇ લાગી રે હો....
અરિદાન વેંકુટપરી રે નઝરે આવી રે હો.....
અરિદાન વેંકુટનો મારગીઓ નઝરે આચ્યો રે હો....
અરિદો લાલુ કુવોરિયાન મખરે બોલે હો.....
લાલું ખાઝે-પીઝે ન માચ્યા મૉડઝે હો....
લાલુ ગણણણ દઇન અવળો ફિરેં રે હો.....
લાલુ અવળો રે ફિરીન ઊપો રઇયો રે હો....
અરિદો ઝોળી રે ઝંડા ખરપે રાળ હો.....
અરિદો સોનાનાં ધુફફાણાં ઝોળીમા કાલેં રે હો....
સરા રે સીપિયા રે આથાં ઝાલે રે હો.....
અરિદો લાલુ રે કુવોરિયાન હીખો દેય રે હો....
બૉતમા ખાઝે-પીઝે ન માચ્યા મૉડઝો હો.....
મું તો પૂરી ભગતીએ નરવાંણ સરિયો રે હો....
વેંકુટના મારગીએ મુંતો ઝાઉં રે હો.....
લાલુ અવળો ફીરીન રૂંગાં રાળે રે હો....
બૉતમા મનં મેલીન હુકરા ઝાય રે હો.....
થારી રે લારેં રે મુંય આવું રે હો....
લાલુ ખોટો રે ઝોગીયોવાળો ઢાળો રે હો.....

પૂખે મરવું ન ધૂળામા લોટવું રે હો....
ભગતી કેંવાય ખાંડાની ધાર રે હો.....
તાર સૂકેં તો અણી વાગેં રે હો....
લાલુ અરિદાનું કેંયું નહીં મૉનતો રે હો.....
લાલુ ઘૉમો ઘૉમો રે આવણા લાગો રે હો...
મારલીન આવીન મખરેં બોલે રે હો.....
મારલીન વેંકુટ રે ઝાવાની રઝા આલે રે હો.....
મારલી રઈન મખરેં બોલે રે હો.....
દીકરા વેંકુટનો મારગીઓ કણો વેગળો રે હો....
મારલી ઝટકે દેઈન રઝા આપે હો....
અરિદા હાથેં રે મુંય ઝાઉં રે હોં....
મારલીનું કેયું નહીં મૉનતો રે હો...
મારલી મુઠીન પરીન સાવળ આલેં રે હો...
લાલુ મુઠી રે સાવળિયા ઝોળીમા કાલેં રે હો...
અરિદા પૂઠણ લાલુ આવેં રે હો.....
અરિદો ઊપો ઊપો રે હીખો દેય રે હો....
હોરાં રેંઝો રે નગરીનાં લોક રે હો.....
હોરાં-હોરી રેઝો રે વાગ-વારિયો રે હો....
હારો રેઝો રે સૉપા કેવરા રે હો....
ઝીવતા ઓહું તો પાસા આવું રે હો....

તો.... મરાઝ.... અરિદો વાત કરેં. હૉપળે લાલુ વા...ત. તે વેંકુટનો મારગ કણો દૂરો હેં.. વેંકુટે ઝાવું કણું દોયલું... દસમાંન મન હાથેં માં આવ... અરિદાનું કેંયું લાલુ નહીં મૉનતો.. લાલુ અરિદો હેં.. ઊપો ઊપો હીખો દેય... હોરાં રેઝો નગરીનાં લોક.. હોરાં રેંઝો વાદળ મેંલ.. હોરાં રેંઝો માનં બાપ... ઝીવતા અહુ પાસા આંવહું... પાસા આવહું તો કરહું રાઝ.. મરી ગા તો નરવર કોટ ઝોઆર... લાલુ અરિદો હીખો કેવો દેય !

ખેરિયા ખેરિયા ઝાવા લાગા.. ઝય મારગાંની ઝોર... તુંદળી તુંદળી રેતો ઊડેં... હખાં-દખાંની વાતો કરેં... અરિદો વાત કરેં... હૉપળે લાલુ વા...ત. આપણું ઝાઇયેં અરિના મારગે... વેંકુટે ઝાવું કણું દોયલું.. મનં હાથે થું નતો આવણો.. પૉણ અગળ આવે કૉમણિયો દેસ... આડા અવળું મન ઝોઝે.. લાલુ ન અરિદો .. ખેરિયા થકા ઝય ... ખડ મેલે ખડ લેય.... આવા કૉમણિયા દેસમા.. હેરી બઝારાં રમકું મૉડેં... મુહે સોઠે રમકું મૉડેં. એકાં એઠાં પરીન મરી ઝય... ઊઠાં થેઇન હેંઝીવન થય... લાલુન ઝાતાં ઝાતાં નવલાઇ લાગી..

રે... લાલુ આડાઅવળા રે ઝોવા લાગા રે હો.....
નગરીનાં લોકાં રે રમકું મૉડ રે હો.....
મૂહે સોઠે રે રમખાં મૉડે રે હો....
લાલુ ઝાતો ઝાતો રે ઊપો રઇયો રે હો.....
લાલુ આડા અવળું રે એરવા લાગા રે હો...
લાલુ અરિદો મારગિયો પૂલી ગીયો રે હો.....

લાલુ વેંકુટનો મારગ પૂલો પરિયો રે હો....
પગવાંનના કેંરની ખતિયા લાગી રે હો.
લાલુ પૂખાં તીહાંનો પરણ ઝાવે રે હો....
લાલુ ઊપો ઊપો રે વીસાર મૉડ રે હો......
બાપરો કેંર કેંર રે ભીકસા મૉગ રે હો....
એંણાન કોય ના આલ રે કટકો રોટો રે હો...
લાલુન કોઇ નેં આલેં રે સપટી આટો રે હો....
લાલુન કોઇ નેં આલેં રે ઘોબો સોભિયા રે હો....
લાલુ ફીરતો ફીરતો આવણા લાગો રે હો.....
લાલુ કૉસણની કૉણીએ ઊપો રઇયો રે હો....
અલેક રે ઝગવીન ઊપો રઇયો રે હો....
હૉપળકેં કૉસણ મારી વાતો રે હો....
બાઇ રે માર થોરીક હેંલાંણી મનં આલે રે હો....
પૂખો તીહાંનો ઝીવરો ઝાવે રે હો.
ગૉંગલી કૉસેણ મુટેં બોલે રે હો... હો.....
આવા તો ઝોગઠા તો મૂળો આવે રે હો....
ઝોગી આવો'લા એંણી વાટે ઝાઝે રે હો.....
ઝોગઠા સૉનો સૉનો પરો ઝાયે રે હો....
બાઇ માર થોરકી હેલાંણી મનં આલઝે હો.....
કૉસણનું કયું નહીં મૉનતો રે હો...... હો.....
લાલુ ઊપો ઊપો રે હેલાંણી મૉંગ રે હો....
કૉસણ સપ્ટી પરીન તૂળ લેય રે હો....
તૂળ લેઇન ફૂંક મારેં રે હો......
લાલુ તખ્ દેઇન એઠો પરિયો રે હો.....
લાલુ બળદ થઇન ઊઠો ઓઇયો રે હો.....
કૉસણ કેંરનો કાટી સોળી મેંલે રે હો....
લાલુ કુંવોરિયાન કૉણીએ કાલો રે હો....
લાલુ રુએ રતરેન ઝૂરણ મૉડ રે હો.....
મનં તો મારલીનો બોલ આડો આચ્યો રે હો.....
બૉતમાનો બોલ રે આડો આચ્યો રે હો.....
કૉસણ લાલુન રોળવેં રે તીખા તાઝણા રે હો....
લાલુ રોતો ઝાયન કૉણીએ એંડ રે હો....
લાલુ કુંવોરિયાન દોરી આવી રે હો.......
અરિદો વાવાંના માથ'લા તુણીઓ કાલી રે હો....
અરિદો તુણી-પુણીની સેવના મૉડેં રે હો....
માર તો લાલુ બૉતમિયો કેંમનો ગિયો રે હો....
પૂઠણ ઝોવાની પેંણો ઓતી રે હો....
અરે પૂઠણ ઝોચ્યા કે પૂલેં પરિયા હો....
પૉણીની પનીયારીઓ વાતાં સોળ રે હો......

થારો રે બૉતમિયો વૉહળ રઇયો રે હો....
લાલુ કૉંસણન બઝારેં ઝાતો રઇયો રે હો.......
ઍણી કૉંસણે બળદ કરો રે હો.....
કાટી કરીન કૉંણીએ કાલિયો રે હો...
અરિદા થારા બૉતમિયાન દોરી આવી હો....
અરિદો રઇન વાતાં સોળ રે હો.....
હૉપળો રે સોરીઓ મારી વાતો રે હો....
કેંમની વાઝરે કૉંસણની કૉંણીઓ રે હો.....
કૉંસણન બઝારે મારેં ઝાવું રે હો.....
સોરિયો કાસીના કરુલિયા માથેં મેલ રે હો....
સોરિયો અરિદાન રઇન વાતાં સોળ રે હો....
હૉપળકેં અરિદા રે મારી વાતો રે હો....
અમાં રે પૂહણ તું તો આવઝે રે હો.....
કૉંસણની બઝારાં તનં બતારીએં રે હો....
સોરિયો રે હાથેં અરિદો ઝાવેં રે હો.....
લાલુ અરિદા દેખી રૂંગાં રાળ રે હો......
હૉપળકેં બૉતમિયા મારી વાતો રે હો....
લાલુ કૉંસણની બઝારે નતો આવણો રે હો.....
અરિદો કૉંસણની કૉંણીએ રે ઝાવા લાગો રે હો......
અરિદો અલેક ઝગવીન ઊપો રઇયો રે હો.....
ઊપો રઇન વાતાં સોળ રે હો....
રે.... કૉંસણ થોરકી હેલાંણી મનં આલેં રે હો......
ગોંગલી કૉંસણ મખરે બોલ રે હો.....
ઝોગઠા આવું રે એંણી વાટે ઝાઝે રે હો.....
તનં હરખો'લા કૉંણીએ કાલિયો રે હો.....
ઊપો ઊપો રે હેલાંણી માઁગેં રે હો....
કૉંસણ સપ્ટી પરીન ધૂળ લેય રે હો....
તૂળ લેઇન ફૂક મારેં રે હો.....
અરિદો ઘખ્ દેઇન એઠો પરિયો રે હો....
અરિદો સોનાનું ધૂફ્ફાણણું બારું કાટેં રે હો.....
અરિદો સોનાના ધૂફ્ફાણણે સમરણ મૉડ રે હો....
અરિદો ઊપો ઊપો રે માળા રટેં રે હો.....
માળા રે રટેં રે અરિના નૉમની રે હો....

તો...... મરાઝ..... અરિદો હેં.... સોનાને ધૂફ્ફાણણે સમરણ મૉડેં..... ઊપો ઊપો માળા ફેરવેં.... માળા ફેરવેં રે અરિના નૉમની....... હૉપળે ખાંમદ વા... ત.. માર બૉતમિયાન દોરી આવી હેં.. કૉંસણે બળદ કરીન કૉંણીએ કાલો હેં..... સોનાના ધૂફ્ફાણણે તનં સેવો એં... મારા એલે પેળો આવેં.... એલે આવો દવારકાંનો નાથ ! એલે આવો સૉમડીન સૉમળો... એલે આવો તેંણ ભવનાંનો નાથ...

તેંણીવેળા અરિદો હેં.... ઝોળીમા હારા સાવળ કાટેં.... કૉંસણન અરિદો કેવી લરત મૉડેં...

મૂઠે નં સોઠે.... આરિદો હેં... કૉંસણન અરિદો હેં.... કૉંસણન મૂઠ ઝીકેં .... કૉંસણ તખ્ દેઇન એઠી પરેં... પરતીસ એરેંટેં... પેસ ગતેરી થઇન ઊઠી થેઇ.... પેસ ભોંક ભોંક કરીન ભોંકવા લાગી.... તેંણીવેળ આખી સેંરના ખોલા વોંહળ ઘોમેં... તેંણીવેળ લાલુ કાટીમા હો પુરુસ થેઇ ગો.....

અરિદો રઇન વાત કરેં.... હોપળે લાલુ વા....ત. અવ હુ ઝોઇ રો....હેં.... મોટો ડેંગો લે.... તનં માર પારો ઑણી ગતેરીન પાર.... લાલુ હેં.... મોટ્ટી લાખરી લેચ.... ગતેરી વોહળ કેવો ઘોમેં.... તેંણીવેળ સેંર પાખળ હાત ફેરા ફેરવેં....

સેંર પાખળ ફેરવવા લાગો રે હો.....
હાત હાત રે ફેરા ફીરવા લાગો રે હો....
હારા સેંરના ખોલા ઘોમેં રે હો....
એંણીન કૉંસણન દોરી આવી રે હો....
એસા રે કરણીવાળા ખેલ રે હો.....
સાતાંની અળવાઇ કોઇમાં કરઝો રે હો....
કૉંસણન અટેળ વાવાંમા નૉખવા લાગા રે હો.....
કૉંસણન નૉખીન ઝાવા લાગા રે હો.....
લાલુ રે અરિદો ઝાવા લાગા રે હો.....
વેંકુટના મારગિયેં ઝાવા લાગા રે હો....
તુંદળી તુંદળી રે રેતો ઊડેં રે હો.....
અરિદો લાલુ રે કુંવોરિયાન હીખો દેય રે હો.....
મનસુબાંની વાતો સોળ રે હો....
લાલુ અગળ આવેં રે કોવલિયો દેસ રે હો....
કોવલિયા દેસમા આપણું ઝાઇયેં રે હો.....
લાલવાદી ફૂલવાદી રમત મૉડેં રે હો....
લાલુ આડા રે અવળું મતી ઝોઝે રે હો.......
કોવલિયા દેસમા ઓરા આચ્યા રે હો.....
મૂઠેસોઠે રે રમત મૉડેં રે હો ....
ઝાત ઝાતના ઝનોર કેંરતા રે હો....
લાલુ ઝાતો ઝાતો'લા ઊપો રઇયો રે હો.....
આવું રે રમકું કે દિ'નેં દેખિયું રે હો......
લાલુ આડા-અવળુ ઝોવા લાગો રે હો.....
વેંકુટનો મારગિયો પૂલી ગિયો રે હો....
લાલુન ખાંમદાંના કેંરની ખતિયા લાગી રે હો.....
લાલુનો પૂખાં-તીહાંનો પરણ ઝાવેં રે હો....
લાલુ અરિદા બૉતમાન વાતાં સોળ રે હો.....
બૉતમા પૂખાં-તીહાંનો પરણ ઝાવેં રે હો....
લાલુ મારું કેયું'લા ન તો મોનતો રે હો....
વેંકુટનો મારગિયો કણો વેગળો રે હો....
લાલુ મારલીનું કેંયું નતો મૉનતો રે હો.....
મારલીનો બોલ રે આડો આવિયો રે હો....

અવેંણ ઊપો ઊપો રે સમરણ મૉડેં રે હો.....
વેંકુટપરી રે તુઝવા લાગી રે હો....
વેંકુટનો ખાંમદ વીસાર મૉડેં રે હો......
અરે કેયા રે નરે ઓરાઝ મૉડિયો રે હો....
ખાંમદ સાર ખડાંની હપાળ લેય રે હો.....
આઝ તો સતિયાં સાતાંન દોરી આવી રે હો....
ખાંમદ લેવ રે બકરીવાળો ભેખ રે હો.....
વેંકુટપરી હી બકરી આવેં રે હો....
લાલુ ગોડિયે ગોડિયે રે ઝાવા લાગો રે હો.....
લાલુ બકરી એઠણ તાવણા લાગો રે હો.....
બકરી લાલુન તવાળીન ઝાતો રઈયો રે હો....
અરિદો રઈન વાતો સોળ રે હો....
હૉપળકેં લાલુ રે મારી વાતો રે હો.....
વેંકુટન મારગિયેં આપણું ઝાઈયેં રે હો....
કોવલિયો દેસ'લા પૂઠણ મેલ રે હો.....
બૉતમા ખેરિયા ખેરિયા રે ઝાવા લાગા રે હો....
તુંદળી તુંદળી રેતો ઊડેં રે હો.....
અરિદો લાલુ કુવોરિયાન હીખો દેવેં રે હો....
લાલુ એક રે ટૉગિયો રે મલક આવેં રે હો....
ટૉગિયા રે મલકમા આપણ ઝાવણું રે હો......
બૉતમા ટૉગિયા મલકમા ઓરા આય્યા રે હો ....
અરિદો ઊપો ઊપો રે સમરણ મૉડેં રે હો....
ખાંમદ થાર દરિખાંને અમે આવિયે રે હો.....
અરિદો એક રે પૉગે રે ઊપો રઈયો રે હો....
અરિદો એકેસ પૉગે રે એંડવા લાગો રે હો.....
લાલુ અરિદા પૂઠણ ઝાવા લાગો રે હો....
લાલુ અરિદા પૂઠણ ઝાવા લાગો રે હો.....
ટૉગિયો રે મલક પૂઠણ મેલિયો રે હો....
બૉતમા ખડ મેલે ન ખડ લેવેં રે હો.....
અરિદો લાલુ રે કુંવોરિયાન મખરે બોલે રે હો....
ઊતો રે મલક અગળ આવેં રે હો.......

તો... મરાઝ.... લાલુ અરિદો વેંકુટે ઝય... અરિદો પૂરી ભગતિ ઝૉણેં... લાલુ થોરી ઓસી ઝૉણે... ખડ મેલે ન ખડ લેય... જાતજાતના ખડ પૂઠણ મેલા... અરિદો લાલુન વાત કરેં... હૉપળે લાલુ વા... ત. અગળ આવે ઊતો દેસ... ઊતા દેસમા ઝાઈયેં... આપણે ઊતે માથેં એંડવું પરહેં... લાલુ અરિદો કેવા ઝાવા લાગા... આવા રે ઊતા મલકમા.... અરિદો હેં... ઊપો ઊપો સમરણ મૉડેં... ઊપો ઊપો માળા ફેરવેં... માળા ફેરવેં અરિના નૉમની.... એલે આવેં તેણ ભવનાંના નાથ.... એલે આવે સૉમડીન સૉમળા... અમાર ઊતેં મસ્કલે એંડવું... વેંકુટે ઝાવું.. તેંણીવેળ ઊતે માથે એંડવા લાગા હેં... ઝય વેંકુટાંમા....

ઊતો રે પૂહણ મેલિયો રે હો.....
વેંકુટપરીમા ઓરા આવ્યા રે હો....
ખાંમદાંન ડરિખાંને ઊપા રઇયા રે હો.......
બેંય ઝોરે આથે રે ઊપા રઇયા રે હો....
પોતે ખાંમદ ઝબાપ મોગેં રે હો......
કેંમ રે કરીન વેંકુટે આવા રે હો....
લાલુ રે અરિદો વાતાં સોળ રે હો....
હૉપળાં ખાંમદિયા મારી વાતો રે હો....
એસા રે કરણીવાળા ખેલ રે હો.....
નૉનકા થકા હી ભગતી ઝાલી રે હો....
બાર બાર વરસાંની ધૂમો ફૂટી રે હો.....
સતિયાંની ભગતી રે કોમેં આવી રે હો....
સતિયા ભગતી કમાઇન વેંકુટે ઝાવિયા રે હો.....
તમે ભગતી કરાં તો ઝોઇ ઝોઇ કરઝો રે હો....
હાસુ બોલહો તો નરવાંણ સરહો રે હો.....
સાતાં ઝૂઠું બોલહાં તો નાટકી પરહાં રે હો....
પલે આવાં રે અરિદાનાં નૉમ રે હો.....
ઝુગ રે ઝાહેંન વારતા બોલેં રે હો....
લાલુ અરિદાનાં અમ્મર નૉમ રે હો.....
ઝુગ રે બદલન નેંસાંણીઓ રઇયાં રે હો....

સતિયો ખાતુ

ગાયક-કથક : વજાભાઈ ગમાર
સંશોધન-સંપાદન : ભગવાનદાસ પટેલ

બારાં રે વરસાંનો ઝાંમો ઝાગો હો,
ઝાંમલો ઝાગો હેં (૨) હો......ઝી.......
બીઝાં આવી રે સંદ રાવળી હો,
બીઝાં આવી સંદ રાવળી (૨) હો.... ઝી.....
રણસી સાધુરો વાતાં સોળ હો,
રણસી સાધુરો વાતાં સોળ હેં (૨) હો... ઝી.....
હૉપળકેં કૉટવાળ મારી વાતો હો,
હૉપળે કૉટવાળ મારી વાતો હેં (૨) હો... ઝી.....
રાવળી સોરિયાંન વાયકા મેલાં હો,
સોરિયાંન વાયકા મેલ હેં (૨) હો.... ઝી....
ગેંનાન કેંત લાગી વારો હો,
ગેંલઝી વીસાર મોડે હેં (૨) હો... ઝી......
વાયકા લેઈન ઝાવા લાગો હો,
વાયકા લેઈન ઝાવા લાગો હેં (૨) હો... ઝી......
રાવળી સોરિયાંન વાયકા આલે રેં હો,
રાવળી સોરિયાંન વાયકા આલે હેં (૨) હો.... ઝી........
વાયકા આલીન મખરેં બોલે રે હો,
વાયકા આલીન મખરેં બોલે હેં (૨) હો... ઝી.....
સોરિયાં નહીં ઢીલાંવાળાં કૉમ રે હો,
નહીં ઢીલાંવાળાં કૉમ રે હેં (૨) હો..... ઝી.......
બાઈયો ઢીલ કરીએં તો મોરું ઓવ હો,
ઢીલ કરિયેં મોરું ઓવ હેં (૨) હી..... ઝી......
મરવાનાં અઢુણાં માથે મેલાં હો,
અઢુણાં માથેં મેલાં હેં (૨) હો..... ઝી......
સોનાની સાળો માથેં મેલાં હો,
સોનાની સાળો માથેં મેલેં હેં (૨) હો...... ઝી.......
સોરીઓ રૂપાનાં કોદાળાં આથાં ઝાલાં હો,
રૂપાનાં કોદાળાં આથાં ઝાલાં હેં (૨) હો.... ઝી.....
સોરીઓન કેંતે લાગી કેતરી વારો હો,

કેંતે લાગી કેતરી વારો હેં (૨) હો... ઝી.....
એકની કેઇ તે પન્નર આઇ હો,
એકની કેઇ તે પન્નર આઇ હેં (૨) હો.... ઝી....
ગૉમને ગૉદરે તે ઓરી આવી હો,
ગૉમને ગૉદરે તે ઓરી આવેં હેં (૨) હો... ઝી......
કુંવારી માટીઓ હો એરવા લાગાં હો,
કુંવારી માટી હોઝવા લાગી હેં (૨) હો... ઝી.....
કુંવારી માટીઓ ગોડવા લાગી હો,
કુવારી માટી તે ગોડવા લાગી હેં (૨) હો.... ઝી.....
સોનાની સાબો તે ભરવા લાગી હો,
સોનાની સાબો રે ભરવા લાગી હેં (૨) હો.... ઝી....
ગારો પરીન માથેં મેલે રે હો,
સાબો પરીન માથેં મેલે હેં (૨) હો... ઝી.....
વાતાંના રમઝોર ઊડવા લાગા રે હો,
વાતાંના રમઝોર ઊડેં રે હેં (૨) હો..... ઝી......
તણિઆંન દરિખાંને આવણા લાગી હો,
તણિયાંન દરિખાંને આવેં હેં (૨) હો..... ઝી......

તો.... મરાઝ.... રાવળી સોરિયો હેં.... કુંવારી માટી લેઇ આવીયો... આવીયો રે રળી ઑગણાંમા.... આવી રે ઘણિયાંન દરિખાંને.... ગુર ઉગમસી વાત કરેં... હૉપળો સોરિયો વાત..... હવામણ કેસર લાવાં.. એકી કુંવારું ઝળ લાવાં.... સોરિયાંન કેંતે લાગી વાર... સોરિયો ગેઇ વાવાંના માથેં.... કુંવારું ઝળ લાવેં... સોરિયો ગેઇ વૉણિયાન વૉરાં.... હવામણ કેસર લાવેં... તે સોરિયે રળી આંગણે ગારો કાલો.... કકુ-કેસરનો ગારો... તે કકુ-કેસરનો ગારો ગાલી..ગુર ઉગમસી વાત કરે.. હૉપળે ગલઝી કોટવાળ વાત.... ઊંસાં લેંપાવાં રળી આંગણાં... પેસણ લેંપાવાં ઘણિયાંનાં બેટકાં.... ઑસાં ઑસાં સૉટણીઆ નૉખાં.... હૉપળે કોટવાળ વાત ... બીઝો આવી ગેઇ પાદરવી... ઝાંમો ઝાગો ગરુઆ નાથનો.... દેસાં-પરદેસાં વાયક મેલાં ... પારી-પારી સાતુરા તેરાવાં.. બીઝાં સાતુરાંન વાયક મેલ.... વાયક મેલીન એંમ કેંઝે દીહે વાયકે ઢીલ માં કરઝો....

પેલા વાયક મેલ... ભોમનગરમા... સતિયો ખાતું વાઝેં... વડો સેલો હેં.. વડા સેલાન વાયેંક મેલ.... સતિયો ખાતુ આવેં... ઝાંમો ઝાગેં. સતી ખાતેંણ આવેં... કારજ આલે.....

ગલઝી કોટવાળ વાતાં સોળ હો,
કોટવાળ વાતાં સોળ હેં (૨) હો...... ઝી.......
એ'લા હૉપળ કે ગુરુઝીરે મારી વાતો હો,
સોળું દલરાંની વાતાં રે હેં (૨) હો.... ઝી.....
એ'લા કેયાં રે વાઝ સતિયાંનાં નૉમ હો,
કેયાં વાઝ સતિયાંન કેંર હેં (૨) હો... ઝી.....
ગલઝી ઑગણ રોપાવી પારોસ પીપળી હો,
ઑગણે રોપી પારોસ પીપળી રે હેં (૨). હો.... ઝી....
એંણી રે હીલાંણીએ તું તો ઝાઝે હો,
એંણી હીલાંણીએ ઝાઝે હેં (૨) હો... ઝી......

ઑગણે સરાવી રે નાગરવેલો હો,
એ તો સતિયાંવાળા કેંર રેં હેં (૨) હો... ઝી.....
બારીએ પીરાવા અલમા કાસ રે હો,
બારીએ મેલાવા અલમા કાસ હેં (૨) હો.... ઝી........
હુતારનું કૉમ સતિયો કેંર રે હો,
ઑગણે કાંટિયા પેંરિયા હેં (૨) હો... ઝી.....
એ તો સતિયાંવાળાં કેંર રે હો,
સતિયા ખાતીવાળાં કેંર હેં (૨) હો..... ઝી.......
ગલઝી કોટવાળ વીસાર મૉડેં રે હો,
કોટવાળ વીસાર મૉડેં રે હેં (૨) હો..... ઝી......
ગુલાબીએ અથોળી લેવેં રે હો,
વાયકા લેવા લાગો રે હેં (૨) હો..... ઝી......
સરા રે સીપિયા રે આથાં ઝાલે રે હો,
સીપટા કોટવાળ આથાં ઝાલેં હેં (૨) હો..... ઝી......

તો... મરાઝ... કલઝી કોટવાળ હેં.... ગુલાબી એ અથોળે વાયેક લેય.... સીપટા કોટવાળ આથ લેય.... વાયક ના બૉતા કેવા ઝય.... દેરાનગર પૂંઠણ મેલેં... આવાં હેરી બઝાર... હેરી બઝાર પૂંઠણ મેલેં.... આવો હુરઝીપોળોમા હુરઝીપોળો પૂંઠણ મેલેં... આવેં લાંબે મારગે.... લાંબે મારગે આવો... ખેરિયે થકો ઝાવા લાગો.... લાંબી ફાળે સોટે ડગલે... તુંદળી તુંદળી રેતો ઊડેં.... ખડ મેલે ખડ લેય. આવો રે ભોમનગરને ગૉદરે આવો... કલઝી કોટવાળ વીસાર મૉડેં....ઑગણે રોપેલી પારોસણ પીપળી વારે સરાવેલી નાગરવેલો... બારીએ ભીરાવા અલમાકાસ... કલઝી કોટવાળ હીલાંણીઓ ઝોવેં.. કે' વો આવેં... ! સતિયો ખાતુ હુતારનું કૉમ.... ઑગણામા કાંટિયા પરેલા... નઝરમા આવા... સતિયાખાતુન રળી ઑગણે આવો.. સતિયો ખાતુ વીસાર મૉડેં... હૉપળે સતાંણી વા... ત. કલઝી કોટવાળ આવો હેં... ઊઠી થા... એંણાન મિલવા ઝાયેં... સાત નં સતાંણી કેવાં આવેં... ! કલઝી કોટવાળન ઝાઇન ઝાઇન મિળણાં મિળેં...

ધાઇ ધાઇન મિળણાં મિળે હો,
ઝાઇન મિળણાં મિળ હેં (૨) હો.... ઝી.....
મિળી હૉમળીન વાતાં સોળ હો,
મિળી હૉમળીન વાતાં સોળ હેં (૨) હો... ઝી.....
હૉપળે કલઝી રે મારી વાતો હો,
સોળીએં દલરાંની વાતો હેં (૨) હો.... ઝી....
એ'લા કેતરાં કૉમાં રે તું તો આઇયો હો,
કેંઝે કૉમાંવાળાં નૉમ હેં (૨) હો... ઝી......
એ'લા આપણ ગુરાંના કેંર રે ઝાંમો ઝાગો હો,
ગુરાંન કેંર ઝાંમો ઝાગ હેં (૨) હો... ઝી.....
તમાંન વાયકા મેલવા રે મું આવ્યો હો,
વાયકા મેલવા આવ્યો હું (૨) હો... ઝી.....
એ... હૉપળકેં સાતુરા મારી વાતો હો,
બેં ઝીવાંન વાયકા આલું હું (૨) હો..... ઝી.......

સતિયો ખાતુ રે વાયકા ઝેલે રે હો,
સતિયો ખાતુ વાયકા ઝેલેં રે હો (૨) હો..... ઝી......
તમે દીઠે વાયકે ઢીલ મોં કરઝો હો,
દીઠે ઢીલ મોં કેંરાં હો (૨) હો..... ઝી......
તમે તાર રે તબૂરા લેતાં આવઝો હો,
તાર ન તબૂરા લેઇન આવાં હાં (૨) હો..... ઝી......
તોતીયાંના મદુહા લેઇન આવઝો હો,
તોતીયાંના મદુ લેઇન આવાં હાં (૨) હો.... ઝી.....
હખન ઝાલર લેઇન આવો હો,
હખન ઝાલર લેઇન આવ હેં (૨) હો... ઝી.....
દીઠે વાયકે ઢીલ માં કરાં હો,
તમે ઝટ દેઇન આવાં હાં (૨) હો.... ઝી.....
કોટવાળ વાયકા આલીન પાસો વળિયો હો,
વાયકા આલીન પાસો વળિયો હેં (૨) હો... ઝી......
સાધુરો રઇન વાતાં સોળ હો,
હોપળે સતાંણી વાતો હેં (૨) હો... ઝી.....
આપણે ઝાંમલે ઝાવાની હઝનાઇ કેંરિયેં હો,
આપણે ઝાંમો રમણા ઝાઇયેં હેં (૨) હો.... ઝી........
સતિયો તાર-તબૂરો આથ ઝાલે રે હો,
તાર-તબૂરા આથાં ઝાલેં હેં (૨) હો... ઝી.....
મારા સૉમડા ઝોળીમા કાલેં હો,
મારા સૉમડા ઝોળીમા કાલેં હેં (૨) હો..... ઝી.......
સોનાનાં ધૂફફાણણાં ઝોળીમા કાલેં હો,
ધૂફફાણણાં ઝોળીમા કાલેં રે હેં (૨) હો..... ઝી......
સરા રે સીપિયા રે આથાં ઝાલેં રે હો,
સરા-સીપિયા આથાં ઝાલેં હેં (૨) હો..... ઝી......
સાત રે સતાંણી ઝાંમલે ઝાવેં રે હો,
સતિયાં ઝાંમો રમણા ઝાવેં હેં (૨) હો..... ઝી......
બેયાંન રે ઝીવાંન વાયકા મેલાં હો,
બેયાં ઝીવાંન વાયકા મેલા હેં (૨) હો.... ઝી.....
તેંણમું ઝીવ લારેં લેવેં હો,
તેંણમું ઝીવ લારેં લેવેં રે હેં (૨) હો... ઝી.....
એંણા નૂગરાન લેઇન ઝાંમે આવે હો,
નૂગરાન ઝાંમે આવે હેં (૨) હો....ઝી.....
નૂગરું આવેં તો ખોટું આવેં હો,
નૂગરુ આવેં ખોટું કૉમ હેં (૨) હો.... ઝી....
એ'લા ખાંમદ લેવેં રે ઝીવરાવાળો ભેખ હો,
લેય ઉરલાવાળો ભેંખ હેં (૨) હો... ઝી......

તો... મરાઝ... વેંકુટપરીમા ખાંમદ વીસાર કરેં... બે ઝીવાંન વાયક મેલા... તેંણમો ઝીવ ઝાંમલે આવેં... બેં ઝીવાંન તો ગુર હેં.... પૉણ એક ઝણાન ગુરુ નહીં..નૂગરું ઝાંમામા આવેં... ખોટી આવેં વા... ત.ખાંમદ વદરો કરેં... લેય રે ઉરલાવાળો ભેખ.... ઉરલો ઊડતોઊડતો વનકંદળીમા ક્રેવો આવેં... પૉનાને ઓળવે આવો... પેસણ ઝીવરો બોલવા લાગો... હૉપળે સાતુરા વા... ત... સોળું દલાંની વાત. તાર-તબૂરા ખરપે કાલા.... ઝોળી ઝંડા લેતા... સરા સીપિયા લેતા... તમે બેં જણાં કાં નેંહરાં હાં... તેંણીવેળ સાતુરો ઝાતો ઝાતો ઊપો રો.. ઊપો રઈન કૉનિયા મોંડેં... આડા અવળું ઝોયેં... કોઇ મૉનવી નગઝમા નહીં આવતુ... પૉણ આપાંન કુણ હારો લે... ય. સાતુરો વાત કરેં.. હૉપળે ઝીવરા વા.... ત.... ફીરીન પાસો બોલ... તું તો કણું હોયમણું બોલેં..ઝીવરો ફીરીન પાસો બોલવા લાગો... હૉપળે સાધુરા વા... ત... તમે કય ઝો ? સાતુરો વાત કરેં... હૉપળે ઝીવરા વા... ત.

ખેંમુરા રણસીન ઝાંમાં ઝામો... બીઝો આવી સદણરાવળી... અમાં ઉપર વાયક આવા... ઝાંમો રમણા ઝાઇયેં પાસો ઝીવરો વા... ત કરેં... તમાંન બે ઝીવાંન વાયક મેલા... તેંણ ઝણાં કેંમ ઝો... એ'લા ઝીવરા.. માર સતી ખાતેંણ હેં... મું સતિયો ખાતુ કેંમ કરીન તેંણ ઝીવ ઝાઇયેં....

તાર રે તબૂરા નેંસા મેલે હો,
તાર-તબૂરા નેંસા મેલેં હેં, (૨) હો.... ઝી........
સતિયો તીમે રે પગલે ઝાવા લાગા હો
સતિયો ઝાવા લાગો હેં (૨) હો... ઝી.....
ફીરીન ઝીવરો બોલવા લાગો હો,
ઝીવરો બોલવા લાગો હેં (૨) હો..... ઝી.......
એ'લા તમાંન બેંય ઝીવાંન વાયકા મેલા હો,
તેંણમો ઝીવ લેઇ કેંમ આવો હેં (૨) હો..... ઝી......
સતિયો ઝાતો રે ઝાતો વીસાંર મોંડેં હેં,
સતિયો વીસાર મોંડેં હેં · (૨) હો..... ઝી......
ઝોળી ઝંડા ઝારાંમા મેલેં હો,
ઝોળી ઝંડા ઝારાંમા મેંલા હેં (૨) હો..... ઝી......
બાપરો સરા રે સીપિયા નૉખી દેતા હો,
સરા-સીપિયા નૉખી દેતા હેં (૨) હી..... ઝી......
સાધ રે સતાંણી ઝાવા લાગાં હો,
સતિયાં ઝાવા લાગાં હેં (૨) હો..... ઝી......
ફીરીન પાસો ઝીવરો બોલ હો,
ઝીવરો બોલવા લાગો હેં (૨) હો..... ઝી......
નૂગરાન લેઇ ઝાંમે ઝાવાં હો,
નૂગરાન હાથેં લેઇન આવાં હેં (૨) હો..... ઝી......
સતી રે ખાતેંણ વાતાં સોળ હેં,
હૉપળે સાતુરા વાતો હેં (૨) હો..... ઝી......
મારા રે પેટેમા ગરપવાસો હો,
સૉ મઇનાંનો ગરપવાસો હેં (૨) હો.... ઝી....
ઝીવરો કણો રે હોયમણો તું તો બોલે હો,

તું તો હાસેરું બોલે હેં (૨) હો..... ઝી......
સતિયો ઊપો રે ઊપો રે ઓરાદ માડેં હો
સતિયો ઓરાદ માડેં હેં (૨) હો..... ઝી......
ખાંમદાં તમારા કેંરેનું કરવત આલાં હો,
તમાર કેંરેનું કરવત આલાં હો (૨) હો..... ઝી......
ખાંમદ કાસીનું કરવેંત મેલવા લાગો હો,
ખાંમદ કરવેંત આલેં હેં (૨) હો..... ઝી......
ખાતુના આથાંમા કરવત આવું હો,
ખાતુના આથાંમા કરવત આવું હેં (૨) હો..... ઝી......
હૉપળે સતાંણી મારી વાતાં હો,
કરી એક નેંસી બેંહે હેં (૨) હો..... ઝી......
નેંસી રે બેંહીન પોઢવા લાગી હો,
સતી પોઢવા લાગી હેં (૨) હો..... ઝી......
સતિયો રે ખાતુ કરવેંત મૉડેં હો,
ખાતેંણન ઓઝરું વાઢ હો (૨) હો..... ઝી......
ગરપ વાસો રે બારો કાઢેં હો,
ગરપ વાસો રે બારો કાટેં હેં (૨) હો..... ઝી.....
ખાતેંણ બખેં રે બખેં ઊઠી ઓયાં હો,
ખાતેંણ ઊઠી ઓવેં હેં (૨) હો..... ઝી......
સતિયો બેયાં રે આથાંમા કુંવોર લેવેં હો,
બેય આથાંમા કુંવોર લેવેં હેં (૨) હો..... ઝી......
સતિયો ઊપો રે ઊપો રે સમરણ માડેં હો,
ખાંમદાંન સમરણ મૉડેં હેં (૨) હો..... ઝી......
ખાંમદાં કરી એક પેળો તું તો આવે હો,
કરી એક ભેળો આવેં હેં (૨) હો....ઝી.....
ખાંમદાં તમારા કેરનું પારણું આલાં હો,
અમાંન પારણું આલાં હો (૨) હો..... ઝી......
ખાંમદ લેતો હોદાગરવાળો ભેખ હો,
લેતો હોદાગરવાળો ભેખ હો (૨) હો..... ઝી......
પારણાં લેઇન હૉમો આવેં હો,
ખાતુ હૉમો આવેં હેં (૨) હો..... ઝી......
સતિયો ખાતુ રે હારો લેવેં હો,
હૉપળે હોદાગર વાતો હો (૨) હો..... ઝી......
એ'લા થારું રે પારણું રે અમાંન આલે હો,
અમાંન પારણું આલાં હો (૨) હો..... ઝી......
સતિયા ખાતુન પારણું આલેં હો,
સતિયાંન પારણું આલેં હે (૨) હો....ઝી...
એ'લા રેસમી દોરો રે અમાંન આલા હો,
રેસમી દોરો અમાંન આલાં હો (૨) હો..... ઝી......

ખાંમદ રેસમી દોરો આલવા લાગો હો,
દોરી આલવા લાગો હો (૨) હો..... ઝી......
એંણા રે પારણાંમા કુંવોર મેલેં હો,
કુંવોર પારણાં મેંલે હેં (૨) હો..... ઝી......
સોનાનું રે પારણું માથેં મેલેં હો,
ખાતું માથે મેલેં હો (૨) હો..... ઝી......

તો.... મરાઝ ... એ સોના પારણાંમા કુંવોર મેલો.... સતિયો ખાતી હેં... સોનાનાં પારણાં માથેં મેલેં.... સતાંણીન વાત કરેં... હૉપળે સતાંણી વાત.... નહીં ઢીલાંવાળાં કૉમ... ઢીલ કરીએ મોરું થાય.... પરાગ વરલે હૉમા આવેં... પરાગ વરલેં હૉમા આવેં ! પરાગ વરલે આવીન ઊપા રોં.... સતી ખાતેંણ વાત કરેં.... હૉપળે વરલા વા... ત. તનં કરું ધરમનો બૉતમ... થાર ડાળે પાણ્ણું બૉત્યેં... માર કુંવોરનો ઘણીઆપો કરંઝે... પરાગ વરલે પાણ્ણું બૉતેં. સતી ખાતેંણ વાત કરેં.... હૉપળે પવન વા... ત. તનં કરું ધરમનો બૉતમ... ઝેંણા- ઝેંણા લેંરકા મેલેં... માર કુંવોર એંમ ઝૉણેં માર મારલીસ એંસોરે... એંમ લાગેં....

હૉપળે વાદળી વાત... તનં કરું ધરમની બેંનરી... સાચ્ચા રાખેં... પરાગ વરલે ઉરલો દાંણવ બેઠલો... સતી ખાતણ ઉરલાન વાત કરેં... હૉપળે ઉરલા વા... ત. તનં કરું ધરમનો બૉતમ... બખનાં બખનાં ગાંણાં ગાઝે... માર કુંવોરન એલો કાલઝે... કુંવોર એંમ ઝૉણેં માર મારલીસ. એલો ગાય... એંમ કરીન હૂઇ ઝાહેં.. અમે ઝાઇએં ઝાંમા રમણા.. ઝાંમો રમીન પાસાં આવીએં... એતરી કરી કુંવોરનો ઘણિયાપો કરઝો..

તેંણીવેળ તાર-તબૂરા લેય... સરા સીપિયા લે... ઝોળી ઝંડા ખરપેં રાળેં... સાત - સતાંણી કેવાં ઝૉમેં ઝય.... ખેરિયાં-ખેરિયાં ઝાવા લાગાં...

નૉનકા કોરિયાંમા બાળકુ રોવેં હો,
બાળકું રોવા લાગું હેં. (૨) હો..... ઝી......
રબારણ સાહ રે તૉણવા ઊપી મેલે હો,
સાહ તૉણવી ઊપી મેલેં હો (૨) હો..... ઝી......
રબારણ ગોરિયા હારી ઘૉમણા લાગી હો,
ગોરિયા હારની ઘૉમણા લાગી હેં (૨) હો..... ઝી......
ગોરિયામાહો કુંવોર બારો કાટેં હો,
કુંવોર બારો કાટેં હો (૨) હો... ઝી.....
બારો રે કાટીન બૂસકા દેવેં હો,
રબારણ બુસકા દેવેં હો (૨) હી..... ઝી......
સતી રે ખાતેંણ વીસાર મૉડેં હો,
સતી ખાતેંણ વીસાર મૉડેં હો (૨) હો..... ઝી......
એ તો ઑંણી રે રબારણ કુંવોર લેતો હો,
દીકરાન બૂસકા દેવેં હો (૨) હો..... ઝી......
મારો રે કુંવોર રે વનમા મેલો હો,
કુંવોર વનમા રેઇ ગેલો હો (૨) હો..... ઝી......
આવા રે ઝાંમલા રે કૂવામા પરઝો હો,
બાળકો રોવણા લાગો હેં (૨) હો..... ઝી......

અરે... ખાતેંણ ધખ્ દેઇન તરતી પરેં હો,
ખાતેંણ એઠી પરેં હો (૨) હો..... ઝી......
અરે એઠી રે પરીન ઝીવરો ઝાયેં હો,
ખાતેંણન ઝીવરો ઝાયેં હો (૨) હો..... ઝી......
એંણા દીકરાન વાસતે મરતોક પોમી હો,
ખાતેંણ મરતોક પોમી હેં (૨) હો..... ઝી......
સતિયો ખાતુ વેસાર મોંડેં હો,
હોપળ કેં ખાતેંણ મારી વાતો હો (૨) હો..... ઝી......
ઊઠાં કેં ખાતેંણ ઝાંમલે ઝાઇયેં હો,
આપણું ઝાંમલેં ઝાયેં હેં (૨) હો..... ઝી......
સાતુરો એંણીની ખાતેંણન ઊઠી કેંરે હો,
ખાતેંણન ઊઠી કેરેં રે હો (૨) હો..... ઝી......
મૂએલી ખાતેંણ નઝરેં આવી હો,
મૂએલી ખાતેંણ નઝરે આવી હેં (૨) હો..... ઝી......
સતિયો ખાતુ રે વીસાર મોંડેં હો,
ઝગમા આયું ખોટું કોમ હો (૨) હો..... ઝી......
માર તો સતી રે ખાતેંણ મરતોક પોમી હો,
કેંમ કરી ઝાંમો રમણા આયેં હો (૨) હો.... ઝી.....
ગુરાંની સાદરો નોખવા લાગો હો,
કોરું કાપર નાખવા લાગો હો (૨) હો..... ઝી......
મૂએલી ખાતેંણની ગાંઠ્ઠી બાઁતેં હો,
સતિયો ગાંઠ્ઠી બાઁતે હો · (૨) હો..... ઝી......
ગાંઠરી વાળીન પૂઠણ નોખેં હો,
ખાતેંણ પૂઠારેં નોખેં હો (૨) હો..... ઝી......
તાર રે તબૂરો આથાં ઝાલેં હો,
તાર રે તબૂરો આથાં હેં (૨) હો..... ઝી......
ઝોળી રે ઝંડા ખરપેં કાલેં હો,
ઝોળી રે ઝંડા ખરપેં રાળેં હો (૨) હો..... ઝી......

તો.... મરાઝ... એ સતિયો ખાતુ હેં... મરેલી ખાતેંણ પૂઠેંણ વાળેં... તે પૂઠારે વાળીન લેઇન ઝા...ય... તાર-તબૂરા આથાં ઝાલેં... ઝોળીન ઝંડા આથાં ઝાલેં... તોતીયાંના મદુહ માથે મેલેં... પાલી સેંર પૂઠણ મેલેં... ખેરિયો થકો કેવો ઝાય....

ખેંમુરો રણસી પઝન બોલેં.. લેય રે હરિયાંવાળાં નોમ... ગુર ઉગમસી હેં.. વાતાં સોળે... હોપળે કલઝી કોટવાળ વા... ત. હારાં સેલાંની હપાળ લે.. ય... આવી રાહેં કેં નહીં આવી રા... કલઝી કોટવાળ હેં. ખજૂરિયો દીવો આથ લેય... સતિયો ખાતુ નઝરમા નહીં આવતો... કલઝી કોટવાળ વાત કરેં... હોપળો ગુરુઝી વા... ત. અઝી સતિયો ખાતુ નહીં આવો.. ગુર ઉગમસી વાત કરેં.... હોપળે કોટવાળ વાત... વખતો થેઇ ગેઇ... અગળખો ઝાઇન હપાળ લેય... સતિયો ખાતુ કેંમ નહીં આવો... કલઝી કોટવાળ હેં... ગોમન ગોંદર ઝાવા લાગો... સતિયા ખાતુની ખબેંર કરેં... સતિયો ખાતુ તીરો તીરો કેવો આવેં.... કલઝી

કોટવાળ વાત કરેં... હૉપળે ગુરઝી વા...ત. અવણ સતિયો ખાતુ આવેં.. તોતીયાંના મદુહ માથેં મેલોં.. એકાં તોતીયાં પૂઠારેં વાળાં હેં... અવણ સતિયો ખાતી આવણા કેવો લાગો હેં... તે બત્તાં સાતુરાંની સપા પરણી. વેંસમા આવીન સતિયો ખાતુ ઊપો રો.... એંણીવેળ ગુર ઉગમસી વાત કરેં.. હૉપળે કોટવાળ વા... ત. વેળા વખતો તો થેઇ ગેઇ.....

હૉપળે કોટવાળ મારીન વાતો હો,
એંણાન માર પારાં હો (૨) હો..... ઝી......
ખાતુન માથેં તાઝણો ઝીકેં રે હો,
તાઝણો ખૂટાંન ઝાઇન લાગો હેં (૨) હો.... ઝી.....
અરે સીચાર ખૂટ રેં મખરેં બોલેં હો,
તમે અમાંન કેંમ મારાં હાં (૨) હો..... ઝી......
બીઝો રે તાઝણો ઝીકવા લાગો હો,
ઝાઇન પડારીયાંન લાગો હો (૨) હો..... ઝી......
હારા રે પડારી વાતાં સોળ હો,
અમેં હચ ગુના કેંરિયા હેં (૨) હો..... ઝી......
તીઝો રે તાઝણો ઝીંકવા લાગો હો,
હારી ગત નેં લાગો હો (૨) હો..... ઝી......
હારી રે ગત રે મુટે બોલેં હો,
કોટવાળ અમાંન હુકરા મારેં હેં (૨) હો..... ઝી......
તાઝણો સતિયા ખાતુન નહીં લાગો હો,
નૂગરાં મૉનવી માર ખાવેં હો (૨) હો.... ઝી.....
ખેંમુરો રણસી રે મખરે બોલેં હો,
આતરી વેળા હુચ કરતા હો (૨) હો... ઝી....
અરે મૂએલી ખાતેંણ બેંસે મેલેં હો,
મૂએલી ખાતેંણ નેંસે મેલ હો (૨) હો..... ઝી......
હારાં રે લોક તો ઝોવા લાગાં હો,
હારાં રે લોક ઝોવા લાગેં હો (૨) હો..... ઝી......
એ'લા હૉપળકેં ખાતી રે મારી વાતો હો,
ખાતેંણ કેમ મરતોક પૉમી હો (૨) હો..... ઝી......
હૉપળે ગુરઝી રે મારી વાતો હો,
ઝગમા ખોટું કોમ હેં રે (૨) હો..... ઝી......
પેલો બાળો કુંવોર વનમા મેલો હો,
કુંવોર વનમા મેલો હેં (૨) હો.... ઝી.....
ખાતેંણ એંણાન કારેંણ મુરતોક પૉમી હો,
કણી દુ:ખીચારી ઓઇચાં હેં (૨) હો..... ઝી......
સાતુરો કરી એક ઓરાઝ તમે મૉડો હો,
ખાંમદોન ઓરાઝ મૉડો હો (૨) હો... ઝી.......
સાધુરા તાર રે તબૂરા આથાં ઝાલેં હો,
તાર-તબૂરા આથ ઝાલેં હેં (૨) હો..... ઝી......

ખેલે રે ખેલે ગુગરિયા ઓમ હો,
ખાંમદાંન ઓમ ખેલે હેં (૨) હો..... ઝી......
બાપરા પઝન બોલેં ને સમરણ મોંડેં હો,
સાતુરા સમરણ મોંડેં હેં (૨) હો..... ઝી......
ખાંમદાં કરી એક એલે તું તો આવે હો,
કરી એક એલે આવેં હેં (૨) હો.... ઝી.....
ખાંમદાં તાર-તબૂરે રમણા આવેં હો,
તાર-તબૂરે રમણા આવો હો (૨) હો..... ઝી......
મૂએલી ખાતેંણ ઝીવતી ઓય્ચાં હો,
ખાતેંણ ઝીવતી ઓય્ચાં હેં (૨) હો..... ઝી......
એંણાંન સૉમળી-સૉમળો એલે આવાં હો,
સતિયાંન એલે આય્ચાં હેં (૨) હો.... ઝી.....
તે દિ' રે ખાંમદિયો ઓતો હો,
સતિયાંન ભેળો ઓઇચો હેં (૨) હો..... ઝી......
બાર રે વરસાંનો ઝાંમો ઝાગો હો,
બાર રે વરસાંનો ઝાંમો ઝાગેં હે (૨) હો..... ઝી......
બીઝો રે આવી રે સદણ રાવળી હો,
બીઝો આવી રે સદણ રાવળી હેં (૨) હો.... ઝી.....
હારા રે સાતુરા પઝન બોલેં હો,
હારા સાતુરા પઝન બોલેં હેં (૨) હી..... ઝી......
પઝનાંના રમઝોર ઉડવા લાગા હોં,
પઝનાંના રમઝોર ઊડેં હેં (૨) હો..... ઝી......
ઝાંમા ઝાંમામા ઝાંમો રસિયો હો,
ઝાંમા ઝાંમામા ઝાંમો રસિયો હેં (૨) હો..... ઝી......

તો... મરાઝ.... ગુર ઉગમસી વાતાં સોળ... હૉપળે કલઝી કોટવાળ વા... ત. સોળું દલાંની વાતો તે ઝાંમા ઝાંમામા ઝાંમો રસો... પઝનાંના રમઝોર ઊડેં... હારા સાતુરા પઝનપાવ કરેં... ખાંમદાંની ઝયોતો ઝોખી ઝય.... તેંણીવેળ ગુર ઉગમસી વાત કરેં.... હૉપળે સતિયા ખાતુ વાત... કેઇ કણણીમા ખાંમી આવેં.... માલકાંની ઝયોતો ઝાંખી ઝય.... સતિયો ખાતુ વાત કરેં... તે ગુરઝી.... અમાર કુવોર મેલો રે રણરીઝામા... અમાર બેં ઝણાંન માથેં ગુર હેં.... પૉણ અમાર કુંવોરન માથેં ગુર નહીં.... તેંણીવેળ ગુર ઉગમસી વા... ત કરેં.... હૉપળે કલઝી કોટવાળ વા... ત. લીલરુ નાળેંર આથ ઝાલેં... એક તો પૉસ આથનું પોત્યું... થું ઝા પરાગ વરલેં.... સતિયાંનો કુંવોર હેં....આઁ લેતો આવ.... એંણાન માથેં ગુર કરાવીએં.....

કલઝી કોટવાળ કેવો ઝાય.... કુંવોર હોનાના પાણણામા એંસેં..... પાણણામાંહો કુંવોર લેઇન કેવો આવેં.... આવો રે તણિયાંની પાસ.... આઇન ખાંમદાંન દરિખાંને મેલેં.... ગુર ઉગમસી હેં... ટોસી વાઢી સેલો કરેં... કાંન ફારી મજરા કાલેં... ગુર ઝાય ગુરની વાટેં.... સેલો ઝાય સેલાની વાટેં.... પાપસા ન્યારા... ઘરમસા પેળા... તે દિ' કુવોરન સેલો કરી દેતો.....

ઢોલ : આદિવાસી બોલીનું સામયિક

સતિયાં ખાતુનાં નોમ બોલેં હો,
પલેં આવાં સતિયાંનાં નોમ હો (૨) હો..... ઝી......
સતિયા ખાતુનો ઝાંમલો ઝાગો હો,
ખાંમદાંનો ઝાંમલો ઝાગો હેં (૨) હો.... ઝી.....
અવણ ગુર રે ઉગમસી વાતાં સોળ હો,
હોપળે ખાતી મારીન વાતાં હો (૨) હો..... ઝી......
સતિયો ખાતુ રે નોમ બદલાવાં હો,
સતિયાન નોમ બદલાવેં હો (૨) હો..... ઝી......
બગસો ખાતુ રે કેંવાવા લાગો હો,
બગસો ખાતુ કેંવામા આવો હો (૨) હો..... ઝી......
પરાગ વરલે કુંવોર મેલો હો,
કુંવોર ઝાંમલે પધારો હો (૨) હો..... ઝી......
પલે આવાં રે ખાતુનાં નોમ હો,
ઝુગ ઝાહેં વારતા બોલેં હો (૨) હો..... ઝી......
ખાતુનાં રઇયાં રે અમર નોમ હો......
ખાતુનાં અમર રયાં નોમ હો (૨) હો..... ઝી......

'વદોંમણાંનાં ગીતાં'

નર્મદા પારઘી

ભિલોડા તાલુકાના ડુંગરી ગરાસિયા આદિવાસીઓનાં વદોંમણાંનાં સીણિક ગીતાં આઁ માંડાં હેં.

અરેક ગોંમની પોતાની ગોતરદેવી ઓતી હેં. ઓંણી દેવી ટુઠમણ નેં થાય તો ગોંમ્મા રોગ આવેં, રૂંખ ઉપેંર રોગ આવેં, મેહો ઝાતો રેં. આઁહી લોકાં મોંનેં કેં દેવીન ટુઠમણ રાખણા અરેક મઇને વદોંમણાં કરીન પોગ આપણો પરેં, બત્તાં લોકાં આપુના કેંરડી દેવીને સરાવણા ઘી, કુગરી નં હેરો તીયાર કરે. બત્તાં લખનાં કાપલા પેંરીન ગમેતીના કેંર ભેળાં થાય. પેંલાં ભાઇઓ વતાંમણાનાં ગીતાં ગાવા લાગેં. ગમેતી રઝા આલેં તેંર બત્તાં ગીતાં ગાતાં નં નાસતાં દેવીના થાનેકે ઝાવા લાગે.

વાટમા ઝાતાં ગીતાં ગાતાં ઝાય :

''આજ માતાજીનાં કીદાં રે વદોંમણાં
આજ કણા ગોંમનાં કીદાં રે વદોંમણાં
આજ ખલવાડ ગોંમનાં કીદાં રે વદોંમણાં
આજ માતાજીનાં કીદાં રે વદોંમણાં
આજ હેનાં હેનાં કીદાં રે વદોંમણાં
આજ કુગરીયાઁનાં કીદાં રે વદોંમણાં
આજ માતાજીનાં કીદાં રે વદોંમણાં
આજ હેનાં હેનાં કીદાં રે વદોંમણાં
આજ કીયાઁનાં કીદાં રે વદોંમણાં
આજ માતાજીનાં કીદાં રે વદોંમણાં
આજ હેનાં હેનાં કીદાં રે વદોંમણાં
આજ દારૂડાંનાં કીદાં રે વદોંમણાં
આજ માતાજીનાં કીદાં રે વદોંમણાં''

રન રીઝામા ઝાતાં ઓંણું ગીત ગવાય :
''આડાંઅવળાં વડવાઇયાંનાં ડાળાં
વડવાઇ ઇંડુળો બાઁદિયો.
અણે ઇંડુળે કુંણ ઇસેંહે
વડવાઇ ઇંડુળો બાઁદિયો
અણે ઇંડુળો ઇસે કાઁનુડાની માતા

વડવાઇ ઇડુંળો બાઁદિયો
આવતાંજાતાં ઇડું ળો દય જાજો
વડવાઇ ઇંડુળો બાઁદિયો
આડાંઅવળાં વડવાઇયાંનાં ડાળાં
વડવાઇ ઇંડુળો બાઁદિયો.''

દેવીનું થાનેંક આહનું આવેં એતણ ટુઠમણ થાવા એંણું ગીત ગવાય :

''માતાજી બાહેરાં નીકળો તે દરશન થયઁ
કાળા સરનાં મૉનવી તમયઁ જુવા લાગેં
માતાજી બાહેરાં નીકળો તે દરશન થયઁ ''

આ ગીતમાં માતાજીનાં 'કાળકામા', 'તરતીમા' 'ઝાઝેરમાં' ઝેવાં નૉમ મૉડતાં ઝાય નં ગીત આગળ એંહે :

''માતાજી તીરાં તીરાં ઉતરજો ગૉમડાઁમાય
માતાજી તીરાં તીરાં ખરેળજો ગૉમડાઁમાય
કયાંના માતા ઉતરિયાં ખરેળિયાં ગૉમડાઁમાય
તરતીયાં માતા ઉતરિયાં ખરેળિયાં ગૉમડાઁમાય
માતાજી તીરાં તીરાં ઉતરજો ગૉમડાઁમાય
''મરતાં મૉનવી આવેં રે પાઁવાઁની માતા
કરજો મૉનવજાઁનેં વાડ રે પાઁવાઁની માતા
લીયો કુગરજાઁનો પુગ રે પાઁવાઁની માતા
મરતી તાઁળી આવેં રે પાઁવાઁની માતા
કરજો તાઁળલાંને વાડ રે પાઁવાઁની માતા
લીયો કીયાંનો પુગ રે પાઁવાઁની માતા
મરતી પઁહો આવેં રે પાઁવાઁની માતા
કરજો સાળકેજાઁનેં વાડ રે પાઁવાઁની માતા
લીયો દારૂડાંનો પુગ રે પાઁવાઁની માતા
મરતી પઁહો આવેં રે પાઁવાઁની માતા
કરજો પઁહોનેં વાડ રે પાઁવાઁની માતા
લાયો કીયાંના પુગ રે પાઁવાઁની માતા.''

દીવો કરીન દેવીન પોગે લાગે પેસ પૉગ અપાય નં પેસ ઓણું ગીત ગાવામા આવેં :

''તરતીમાતાનેં વદૉમણે આજ અમાં આજાઁ
આજ આજાઁ નેં કાલે જાહાં, અમાં આજાઁ
અમયેં વેસી વાહો થાજો, અમાં આજાઁ
આજે આજોં નેં કાલે જાહાં, અમાં આજાઁ''

''સાંદ સૂરજને ઉટલે રાજ કાંન દેવતાં રમેં
ડકાળે પડજી રાજ કાંન દેવતંહ રમેં
મેઉલો કણાય હાંતજો રાજ કાંન દેવતા રમેં
અરણે જોઉલો હાંતજો રાજ કાંન દેવતાં રમેં
કયાં અરણાંનાં બેહણાં રાજ કાંન દેવતાં રમેં
તોળી કુટનેં સાઇલે રાજ કાંન દેવતાં રમેં
સાંદ સૂરજનેં ઉટલે રાજ કાંન દેવતાં રમેં
અરણાય પકડી લાવો રાજ કાંન દેવતાં રમેં
ઍનેં જમણે હીગડે મેઉલો રાજ કાંન દેવતાં રમેં
ઍનેં ડાબે હીગડે વીજળી રાજ કાંન દેવતાં રમેં
ઍનેં બીયે હીગડાં પાડો રાજ કાંન દેવતાં રમેં
સાંદ સૂરજનેં ઉટલે રાજ કાંન દેવતાં રમેં
જમણે હીગડે કટકટ વાદળાં સડે રાજ કાંન દેવતાં રમેં
આભલું ગરજે નેં ગરુડે રાજ કાંન દેવતાં રમેં
ડાબે હીગડે વીજળી ઝબૂકે રાજ કાંન દેવતાં રમેં
મેઉલો ગાજે નેં ગરુડે રાજ કાંન દેવતાં રમેં
સાંદ સૂરજ નેં ઉટલે રાજ કાંન દેવતાં રમેં
મેઉલો કણાય હાંતજો રાજ કાંન દેવતાં રમેં''

બૉંતેલો મેહો સોરાવણા ઑણું ગીત ગાવામા આવેં :

''વળલો હગાળ વળલો રાજ કાંન દેવતાં રમેં
સાંદ સૂરજનેં ઉટલે રાજ કાંન દેવતાં રમેં
નદીએ આજૉં પૂરે રાજ કાંન દેવતાં રમેં
વળલો હગાળ વળલો રાજ કાંન દેવતાં રમેં
વરજા બારે મેઉલા રાજ કાંન દેવતાં રમેં
સાંદ સૂરજનેં ઉટલે રાજ કાંન દેવતાં રમેં.''

આદિવાસી બોલીઓનું **ઢોલ** સામયિક ભાષા કેન્દ્ર તરફથી પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. ડુંગરી ભિલી, ભાંતુ, પંચમહાલી ભિલી, કુંકણા ડાંગી, રાઠવી, દેહવાલી, પાવરી ભિલી અને અહિરાણી એવી આઠ બોલીઓમાં **ઢોલ** પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે; અને વધુ ને વધુ બોલીઓને આવરી લેવાનો અમારો વિચાર છે. **ઢોલ**ની આ આવૃત્તિના તંત્રી છે **કુમારી જિજ્ઞાસા પટેલ,** જે ઉત્તર ગુજરાતની લોક સંસ્કૃતિ તેમજ લોક સાહિત્યના સંશોધનમાં કાર્યરત છે.



પ્રકાશન
ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર, વડોદરા
મુદ્રણ
મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટી પ્રેસ, વડોદરા

ISSN : 0971 9156... 97